

ABSTRACT

From a criminological perspective this thesis examines how psychiatric assessment reports are applied by judges in the decision-making of sentencing offenders to psychiatric treatment or punishment under Section 69 of the Danish Penal Code. Furthermore, this thesis sets out to examine the implications of this.

Previous research on this subject is limited. However, the scarce studies that have been conducted shows a rise in the amount of people being sentenced to a psychiatric treatment measure. In addition, a rise in the use of psychiatric assessment reports has been identified as well as a general tendency among judges to follow the recommendations in these psychiatric reports. When there is doubt about the psychiatric report or when the case is particularly complex, the assessments can be subject to a second opinion by an expert panel. This panel functions as a quality assurance. Seeing as the panel is quality assuring, the judges more often than not follow their recommendation over that of the initial psychiatric assessment, when the two disagree. Lastly, the literature finds that judicial rulings can be swayed by extraneous factors with no relevance in penal cases.

The thesis is based on seven qualitative one-man-interviews with judges in order to reach an understanding of their perspectives and experiences with judicial decision-making under Section 69 of the Danish Penal Code. This will be examined with the onset understanding of psychiatric assessment reports as risk assessments as presented by Nikolas Rose. In addition, the perspectives on statuses and roles by Ralph Linton and judicial decision-making being based on more than just judicial factors by Jerome Frank will be implemented.

The thesis discovers that judges follow the recommendation in the psychiatric assessment report. This is in accordance with previous studies. We contend that this leads to the reports becoming the decisive factor in judicial decision-making. We further argue that this establishes a system outside of the legal system, where judicial decisions are made by psychiatrists rather than judges. In addition, this thesis discovers that Section 69 of the Danish Penal Code is too broadly defined, and as a result too many offenders unnecessarily fall under this clause.

FORORD

Dette speciale er udarbejdet i samarbejde med Forskning og Kvalitetsudvikling – Retspsykiatrisk Afdeling, Skejby. Her vil vi rette en særlig tak til overlæge og forskningsleder Lisbeth Uhrskov Sørensen, som har bidraget med faglig sparring og adgang til Retspsykiatrisk Afdeling, som har været essentielt for udarbejdelsen af specialet.

Der skal ligeledes lyde en særlig tak til de informanter, der har bidraget med viden og erfaring, som specialet ikke kunne have været udarbejdet foruden. Vi er taknemmelige for, at I har afsat tid og ressourcer til at deltage i vores speciale.

Derudover vil vi rette en stor tak til vores specialevejleder Mette Rømer, der har vejledt os med stort engagement og har bidraget med støtte udover det sædvanlige gennem hele specialeperioden. Vi sætter pris på dine faglige inputs, og vi vil særligt takke dig for din optimisme i de lidt sværere perioder.

INDHOLDSFORTEGNELSE

1.0 Indledning	1
2.0 Dansk retspraksis	1
2.1 Strafferetten.....	2
2.2 Princippet om straffrihed	3
2.3 Retsfølger efter Straffelovens §69	4
2.4 Tiltaltes mentale tilstand.....	5
2.5 Retspsykiatriens rolle.....	6
2.6 Mentalerklæringer.....	6
2.7 Retslægerådets funktion.....	7
3.0 Litteratursøgning	8
4.0 Eksisterende forskning	10
4.1 National forskning	10
4.2 International forskning.....	13
4.2.1 Psykisk syge lovovertrædere i et nordisk perspektiv	13
4.2.2 Faktorer i dommeres beslutningsprocesser	15
4.3 Sammenfatning af den eksisterende forskning	17
5.0 Problemstilling	17
6.0 Afgrænsning	18
7.0 Rammesættende forståelse af mentalerklæringer	18
8.0 Videnskabsteoretisk tilgang	20
9.0 Teoretisk perspektiv	21
9.1 American Legal Realism.....	21
9.2 Statusser og roller	22
10.0 Metode	23
10.1 Processen.....	23
10.2 Interviews.....	24
10.3 Adgang til feltet og præsentation af informanter	25
10.4 Interviewguide	27
10.5 Online interviews	28

10.6 Praktiske aspekter ved interviewsituationen.....	29
10.7 Transskribering	30
10.8 Metodiske udfordringer	31
10.9 Forskningsetik.....	32
10.10 Kodning og analysestrategi.....	34
11.0 Analyse	35
11.1 Dommernes tilgang til Straffelovens §69	36
11.2 Dommernes forståelse af formålstjenlig	37
11.3 Mentalerklæringer.....	37
11.3.1 Følger dommerne anbefalingen i mentalerklæringen?	39
11.3.2 Mentalerklæringen som et styringsredskab	40
11.4 Hvad dommeren bør kontra hvad dommeren gør.....	42
11.5 Ekspertes	45
11.6 Retspsykiatere kontra Retslægerådet	46
11.7 Tendenser og retssikkerhed.....	47
12.0 Diskussion	50
12.1 Præmissen for diskussionen.....	50
12.2 Straffelovens §69	50
12.3 Gennemsigtighed i processen	51
12.4 Retspsykiateren som dømmende magt.....	52
12.5 Kvaliteten af mentalerklæringer	54
12.6 Fokus på recidiv kontra behandling.....	55
12.7 Ressourceproblematikken	56
13.0 Kvalitetskriterier	59
13.1 Reliabilitet.....	60
13.2 Validitet.....	60
13.3 Generaliserbarhed	61
14.0 Konklusion	61
15.0 Perspektivering.....	63
16.0 Bilagsoversigt.....	64
17.0 Bibliografi	65

1.0 INDLEDNING

Hvis man bryder loven, så bliver man straffet. Dette er det klare og almenkendte udgangspunkt for alle borgere i det danske samfund. Men det er ikke altid tilfældet. Afvigelsen fra dette princip er at finde i Straffelovens §16, der definerer at sindssyge lovovertrædere er straffri. Argumentet for dette: Sindssyge mennesker kan ikke stilles til ansvar for deres handlinger, og kan således heller ikke straffes herfor. Almindeligvis idømmes sanktioner med en repressiv optik, hermed ment at det er en måde at ”straffe” det begåede lovbrud. I det juridiske system opereres der dog også med en form for sanktion, der har et fremadrettet fokus: Foranstaltninger. Disse iværksættes med henblik på at forebygge fremtidig kriminalitet, hermed ment, at fokus ikke nødvendigvis er på tiltaltes lovovertrædelse, men derimod på undgåelsen af fremtidige overtrædelser. Disse foranstaltninger var originalt alene tiltænkt straffri individer, men med indførelsen af Straffelovens §69 er disse foranstaltninger blevet overført til en ny gruppe af lovovertrædere i det juridiske system. Straffelovens §69 omfatter individer der ikke er straffri, men som har en psykisk afvigelse der gør, at det kan være mere formålstjenligt at iværksætte en foranstaltning frem for en almindelig straf. Idet individerne ikke er straffri, skal deres lovbrud sanktioneres, hvorfor bestemmelsen forudsætter et valg mellem almindelig straf *eller* foranstaltning. Men hvordan vurderer man, om det er mere formålstjenligt at iværksætte en foranstaltning frem for at idømme tiltalte en almindelig straf? Det er her mentalerklæringerne kommer i spil. Mentalerklæringer i det juridiske system har til formål at vejlede domstolene i deres afgørelser. I §69 sager består denne vejledning således i en vurdering af, hvorvidt tiltaltes forhold taler for, at det vil være mere formålstjenligt til at forebygge recidiv at iværksætte en foranstaltning. Som følge af vores samarbejde med Retspsykiatrisk afdeling, gik vi ind til dette speciale, med en formodning om, at domstolene i størstedelen af tilfældene lægger denne vurdering i mentalerklæringen til grund i deres afgørelse. Dette er relevant at sætte spørgsmålstegn ved, set i lyset af at mentalerklæringer per definition skal være vejledende. Bliver de det i praksis? Dette speciale tager sit udgangspunkt i en bekymring om, hvorvidt domstolene lægger mentalerklæringens vurdering til grund, og således etablerer det vi senere i specialet definerer som et ”system uden for systemet”, hvor det ikke er dommeren der træffer afgørelse om psykisk syge lovovertræderes fremtid, men derimod den retspsykiater som har foretaget denne ”vejledende” mentalerklæring. Med henblik på at besvare disse spørgsmål, er formålet med specialet således at afdække, hvordan mentalerklæringer reelt finder anvendelse i valget mellem almindelig straf eller foranstaltning til de ikke-straffri, psykisk syge lovovertrædere som henføres til Straffelovens §69, samt at diskutere de potentielle retssikkerhedsmæssige implikationer ved dette.

2.0 DANSK RETSPRAKSIS

I følgende afsnit vil de dele af den danske retspraksis, som er relevante for specialets genstandsfelt, blive udfoldet. Nærmere bestemt gives en præsentation af det strafferetlige system, princippet om straffrihed, retsfølger efter Straffelovens §69, betydningen af tiltaltes mentale tilstand og brugen af

mentalerklæringer samt retspsykiatriens og Retslægerådets funktion i straffesystemet. Præsentationen af disse elementer rammesætter specialet og bidrager med nødvendig baggrundsviden.

2.1 STRAFFERETTEN

Den strafferetlige gren af juraen beskæftiger sig med kriminalitet og konsekvenserne heraf. Formålet er at regulere kriminel adfærd, hvorfor strafferetten beskæftiger sig med at sanktionere lovovertrædere, jf. Straffelovens §§1-2. Det strafferetlige system i Danmark tager udgangspunkt i anvendelsen af såvel juridiske dommere som lægdommere, jf. Retsplejeloven §686. Når de fleste tænker på dommere, vil de automatisk tænke på juridiske dommere, men det danske retssystem er indrettet således, at lægdommere fungerer som dommere på lige fod med de juridiske, hermed ment, at de har lige så stor indflydelse på skyldsspørgsmålet og sanktionsspørgsmålet som den juridiske dommer. Lægdommere er almindelige borgere uden nogle juridiske kvalifikationer, der fungerer som meddommere i straffesager. Idéen er, at lægdommere skal repræsentere et bredt udsnit af befolkningen, og at de med et åbent sind og en kritisk holdning til det, de præsenteres for i retten, skal være med til at afgøre straffesager (Danmarks Domstole, 2019: 6). Lægdommere er samlebetegnelsen for gruppen af individer, der indgår som meddommere i straffesager.

I Danmark kan straffesager antage to former: domsmandssager og nævningesager, hvor lægdommernes betegnelse afhænger af typen af straffesag (Danmarks Domstole, 2020). En straffesag behandles som en domsmandssag, i tilfælde hvor den tiltalte nægter sig skyldig, hvor anklageren kræver frakendelse af rettigheder eller hvor anklageren kræver fængselsstraf, jf. Retsplejeloven §686, stk. 2. I byretten består en domsmandsret af to domsmænd og en juridisk dommer, og i landsretten består domsmandsretten af tre juridiske dommere og tre domsmænd. En straffesag behandles som en nævningesag i tilfælde, hvor anklageren kræver en fængselsstraf på fire år eller mere, eller hvor den tiltalte kan idømmes forvaring eller anden form for anbringelse, jf. Retsplejeloven §686, stk. 4. Det er typisk mere alvorlige former for kriminalitet, som bliver afgjort som nævningesager, såsom drab, voldtægt og brandstiftelse. I byretten består et nævningeting af tre juridiske dommere og seks nævninge, og i landsretten består et nævningeting af tre juridiske dommere og ni nævninge. Skyldsspørgsmålet afgøres af nævningene og dommerne i fællesskab, hvor alle har én stemme. Nævningene afgiver altid deres stemme først, hvorefter de juridiske dommere afgiver deres, og retsformanden, som er sagens ledende dommer, stemmer altid til sidst (Danmarks Domstole, 2019: 19). I såvel domsmandssager som nævningesager tillægges den juridiske dommer og lægdommernes vurdering lige meget vægt (Danmarks Domstole, 2019: 14). I praksis betyder det, at lægdommere reelt kan finde tiltalte skyldig uanset, om den juridiske dommer tilslutter sig denne beslutning. Lægdommere kan således trumfe en juridisk dommers beslutning.

2.2 PRINCIPPET OM STRAFFRIHED

Overtrædelser af den danske straffelov fører til straf. Til trods for dette klare udgangspunkt, er det reguleret i Straffeloven, at enkelte persongrupper er undtaget fra dette overordnede princip. Disse persongrupper er som udgangspunkt straffri og skal frifindes for deres tiltale, da de ikke kan stilles til ansvar for deres handlinger. Dette straffrihedsprincip er at finde i Straffelovens §16, hvoraf det fremgår, at utilregnelighed som følge af sindssygdom, tilstande der ligestilles hermed og mental retardering medfører, at tiltalte ikke straffes, jf. Straffelovens §16, stk. 1. Sindssygdom eller psykose bruges som et samlebegreb, der beskriver nogle karakteristika ved visse psykiske tilstande. Der er således ikke tale om en bestemt psykiatrisk diagnose, som medfører denne straffrihed (Brandt-Christensen, 2012: 218-219). Såfremt et individ henføres til personkredsen i Straffelovens §16 og således per definition er straffri, er det ikke ensbetydende med, at man sættes på fri fod. I Straffelovens §68 er det reguleret, at såfremt et individ frifindes for straf i medfør af Straffelovens §16, kan retten træffe bestemmelse om anvendelse af foranstaltninger med henblik på at forebygge fremtidig kriminalitet. Det er dermed muligt at idømme den tiltalte særforanstaltninger efter Straffelovens §68, hvormed den tiltalte, til trods for sin straffrihed, idømmes en foranstaltningsdom. Foranstaltningerne i denne paragraf finder ligeledes anvendelse for individer, der henføres til Straffelovens §69. Denne paragraf blev indført i forbindelse med en omfattende straffelovsændring i 1975 og har muliggjort brugen af særforanstaltninger over for individer med mindre alvorlige psykiske forstyrrelser. Det fremgår af ordlyden i Straffelovens §69, at gerningsmanden ved den strafbare handling foretaget skal være i en tilstand som *ikke* er af den i Straffelovens §16 nævnte beskaffenhed. Det kan således konstateres, at de tiltalte, som henføres til denne bestemmelse, har en mangelfuld udvikling, svækkelse eller forstyrrelse af de psykiske funktioner, som afviger fra dem, der inkluderes i Straffelovens §16. Det fremgår desuden af Karnovs note 322 til Straffelovens §69, at denne navnlig omfatter psykiske afvigelser, som er sjældnere end de i Straffelovens §16 definerede, samt at de tilstande, der henfører en lovovertræder til Straffelovens §69, ikke klart kan adskilles fra dem, der kan ligestilles med sindssygdom.

Der er ikke tale om straffrihed for de individer, der henføres til Straffelovens §69, men derimod muligheden for at idømme foranstaltninger frem for almindelig straf, i tilfælde hvor dette vurderes at være mere formålstjenligt til at forebygge fremtidig kriminalitet. Det er således muligt at iværksætte en lægelig behandling eller forsorgsmæssigt tilsyn for individer, som er bedre tjent med dette frem for en almindelig fængselsstraf (Brandt-Christensen, 2012: 219; Rigsadvokaten, 2022: 27; Brandt-Christensen et al., 2021: 454). Ordlyden af de udlagt paragraffer kan ses i faktaboksen på følgende side.

FAKTABOKS

STRFL §16 Personer, der på gerningstiden var utilregnelige på grund af sindssygdom eller tilstande, der må ligestilles hermed, straffes ikke. Tilsvarende gælder personer, der var mentalt retarderede i højere grad. Befandt gerningsmanden sig som følge af indtagelse af alkohol eller andre rusmidler forbigående i en tilstand af sindssygdom eller i en tilstand, der må ligestilles hermed, kan straf dog pålægges, når særlige omstændigheder taler derfor.

Stk. 2. Personer, der på gerningstiden var mentalt retarderede i lettere grad, straffes ikke, medmindre særlige omstændigheder taler for at pålægge straf. Tilsvarende gælder personer, der befandt sig i en tilstand, som ganske må ligestilles med mental retardering.

STRFL §68. Hvis en tiltalt frifindes for straf i medfør af § 16, kan retten træffe bestemmelse om anvendelse af andre foranstaltninger, der findes formålstjenlige for at forebygge yderligere lovovertrædelser. Såfremt mindre indgribende foranstaltninger som tilsyn, bestemmelser vedrørende opholdssted eller arbejde, afvænnings-behandling, psykiatrisk behandling m.v. ikke findes tilstrækkelige, kan det bestemmes, at den pågældende skal anbringes i hospital for sindslidende, i institution for personer med vidtgående psykiske handicap eller under tilsyn med mulighed for administrativ anbringelse eller i egnet hjem eller institution til særlig pleje eller forsorg.

STRFL §69. Befandt gerningsmanden sig ved den strafbare handling foretaget i en tilstand, der var betinget af mangelfuld udvikling, svækkelse eller forstyrrelse af de psykiske funktioner, og som ikke er af den i § 16 nævnte beskaffenhed, kan retten, såfremt det findes formålstjenligt, i stedet for at idømme straf træffe bestemmelse om foranstaltninger som nævnt i § 68, 2. pkt.

2.3 RETSFØLGER EFTER STRAFFELOVENS §69

I modsætning til de individer, der henføres til Straffelovens §16, kan de individer, der henføres til Straffelovens §69 som udgangspunkt idømmes almindelig straf. De er per definition *ikke* straffri, og såfremt de kendes skyldige, *skal* de idømmes en retsfølge, hvorfor Straffelovens §69 fungerer som en sanktionsvalgsbestemmelse (Institut for Menneskerettigheder, 2006: 26). Denne retsfølge kan efter paragraffens ordlyd tage sig ud som enten almindelig straf eller foranstaltning. Beslutningen om hvorvidt tiltalte skal idømmes almindelig straf eller foranstaltning beror, som tidligere nævnt, på en formålstjenlighedsvurdering. Hvis det konkluderes, at der ikke er noget mere formålstjenligt for tiltalte end almindelig straf, så vil vedkommende blive idømt dette, men såfremt det findes, at der er noget, der er mere formålstjenligt end almindelig straf, vil tiltalte blive idømt en foranstaltning.

Der findes tre typer foranstaltningsdomme, som er henholdsvis: dom til ambulantly behandling, dom til indlæggelse og dom til anbringelse. Dom til ambulantly behandling betyder, at patienten som udgangspunkt ikke er indlagt, men at vedkommende i stedet modtager ambulantly behandling ved en psykiatrisk afdeling. Dog giver dommen mulighed for indlæggelse, også imod patientens vilje, hvis dette anses for nødvendigt. Dom til indlæggelse indebærer i udgangspunktet, at patienten indlæggelse

på en psykiatrisk afdeling under sin behandling. I visse tilfælde kan der træffes afgørelse om, at patientens resterende behandling foregår ambulantly, dog med mulighed for genindlæggelse, såfremt dette anses som værende nødvendigt. Ved dom til ambulantly behandling og dom til indlæggelse er det en overlæge, som træffer beslutninger om patientens videre forløb. Dom til anbringelse indebærer, at patienten indlægges på en psykiatrisk afdeling under sin behandling. I modsætning til de to andre foranstaltninger er det alene retten, som kan træffe afgørelse om patientens videre forløb. Det betyder, at vedkommende ikke kan udskrives før retten træffer afgørelse om at ændre anbringelsesdommen til en dom til ambulantly behandling, en dom til indlæggelse eller en ophævelse af foranstaltningen. Anbringelsesdomme gives i tilfælde af mere alvorlig kriminalitet, og ofte sidder patienterne i længere perioder (Sundheds- og Ældreministeriet 2016: 11).

Såfremt der ikke findes noget mere formålstjenligt end almindelig straf for et individ, der er henført til Straffelovens §69, skal tiltalte, som nævnt, idømmes en almindelig straf. De almindelige straffe er reguleret i Straffelovens §31 og består af enten fængsel eller bøde. I det danske retssystem betyder en fængselsstraf, at man mister sin bevægelsesfrihed, hvorfor frihedsberøvelsen i sig selv er straffen (Kriminalforsorgen, 2022b). Når en person idømmes en fængselsstraf, vil det som oftest ske i et af landets åbne eller lukkede fængsler afhængigt af kriminalitetens art og straffens længde (Kriminalforsorgen, 2022a).

2.4 TILTALTES MENTALE TILSTAND

Det er en naturlig del af processen, at tiltaltes mentale tilstand skal vurderes i de strafferetlige sager, hvor vedkommende har potentialet for at blive idømt en foranstaltning. Denne vurdering kan tage sig ud på to forskellige måder: den mindre undersøgelse, også kaldet en personundersøgelse, og den større proces, også kaldet en mentalundersøgelse. Det er reguleret i Retsplejelovens §808, stk. 2, nr. 3, at en tiltalt skal personundersøges, såfremt det kan komme på tale, at vedkommende skal idømmes alternativ til straf. Denne mindre undersøgelse foretages af en personundersøger hos Kriminalforsorgen og indebærer blandt andet en afdækning af tiltaltes personlige forhold og umiddelbare tilstand (Rigsadvokaten, 2016). Såfremt der i denne umiddelbare undersøgelse afdækkes noget, som bør vurderes yderligere, kan den forelægges Kriminalforsorgens interne psykiatriske konsulent. Denne konsulent kan således vurdere den umiddelbare personundersøgelse og eventuelt anmode om, at tiltalte gennemgår en fuld mentalundersøgelse, så vedkommendes psykiske tilstand kan blive afdækket. Denne mentalundersøgelse finder sted hos retspsykiatrien, jf. følgende afsnit.

Hvorvidt en fuld mentalundersøgelse bliver foretaget, beror på en samlet vurdering af det umiddelbare indtryk af den tiltalte under de indledende afhøringer samt dennes adfærd under en eventuel varetægtsfængsling. Yderligere beror vurderingen på den tiltaltes eventuelle tidligere straffesager, oplysninger om personlige forhold samt oplysninger om eventuelle tidligere psykiatrisk behandling (Rigsadvokaten, 2022: 7). Mentalobservationer foretages altid, hvis der er en formodning om, at den tiltalte er enten sindssyg eller mentalt retarderet, eller hvis man overvejer at anvende tidsubestemt

forvaring efter Straffelovens §70. Derudover vil man under normale omstændigheder foretage en mentalobservation, hvis personen er sigtet for særlig grov kriminalitet såsom drab, voldtægt samt meningsløs og uforståelig vold (Brandt-Christensen, 2012: 224; Rigsadvokaten, 2022: 7-8).

2.5 RETSPSYKIATRIENS ROLLE

I det danske system er det psykiatrien, der beskæftiger sig med udredning, diagnosticering og behandling af psykiske lidelser hos den generelle befolkning. På dette psykiatriske område er der desuden en gren, der beskæftiger sig med udredningen, diagnosticeringen og behandlingen af psykisk syge lovovertrædere. Dette område kaldes retspsykiatrien, hvilket ikke er et selvstændigt speciale, men derimod en del af den almene psykiatri (Brandt-Christensen, 2012: 9). Idet retspsykiatrien hører under den almene psykiatri, skal det konstateres, at lovovertrædere, der idømmes en ambulantly foranstaltningsdom, kan tilkobles den almene psykiatri i forbindelse med deres behandling.

I Danmark findes der specialiserede retspsykiatriske afdelinger i alle fem regioner. På disse afdelinger behandles patienter, som har begået kriminalitet, og som er for syge eller for farlige til at kunne være i behandling i den almene psykiatri (Brandt-Christensen, 2012: 217). Retspsykiatrien beskæftiger sig med behandling af de patienter, som er blevet idømt en foranstaltningsdom, samt udredning og diagnosticering af de individer, der har potentialet for at blive idømt en foranstaltningsdom. Udredningen og diagnosticeringen af tiltalte finder sted gennem en grundig mentalundersøgelse, der i sidste ende resulterer i en mentalerklæring, som finder anvendelse under retssagen, jf. følgende afsnit.

2.6 MENTALERKLÆRINGER

Som tidligere nævnt mentalundersøges sigtede i straffesager, når det findes at være af betydning for sagens afgørelse, jf. Retsplejelovens §809 stk. 1, 1. pkt. En mentalundersøgelse indebærer en grundig psykiatrisk undersøgelse af vedkommende med den hensigt at udarbejde en mentalerklæring, der skal vejlede domstolene. Som følge heraf foregår mentalundersøgelsen som oftest før retssagen. Mentalundersøgelser kan også foretages under retssagen, hvis der ikke er blevet gennemført en inden, og det vurderes, at det er nødvendigt for at træffe afgørelse i sagen. Det er anklagemyndigheden, der afgør, om der skal fremsættes begæring om en mentalundersøgelse, og de tager ligeledes stilling til begæringer fra andre såsom forsvareren (Rigsadvokaten, 2022: 9).

Mentalundersøgelser sker som regel ambulantly, hvilket vil sige, at den tiltalte ikke er indlagt eller opholder sig på en institution, og undersøgelsen skal såfremt dette er muligt være gennemført senest seks uger efter, at anklagemyndigheden har anmodet om den (Rigsadvokaten, 2022: 12). I tilfælde hvor tiltalte ikke samtykker til gennemførelsen af mentalundersøgelsen, hvor vedkommende er varetægtsfængslet eller hvor vedkommende er indlagt på tidspunktet, er det fortsat muligt at foretage undersøgelsen, såfremt retten udsender en kendelse herom, jf. Retsplejelovens §809 stk. 1. En mentalundersøgelse, som foretages under indlæggelse, forventes som udgangspunkt at kunne gennemføres indenfor otte uger, men i visse tilfælde kan det være nødvendigt at forlænge indlæggelsen,

hvilket som konsekvens kan forsinke mentalerklæringen (Rigsadvokaten, 2022: 13). Argumentet for, at mentalundersøgelser som udgangspunkt udføres ambulant, er, at det er vigtigt at undgå unødige frihedsberøvelse for patientens retssikkerhed. Foretages mentalundersøgelsen under indlæggelse, kan der være tale om unødige frihedsberøvelse (Folketingets Statsrevisorerne, 2021: 3).

Når der anmodes om, at der skal foretages en mentalundersøgelse, bliver denne opgave fordelt til en gruppe, bestående af en sagsbehandler, en overlæge, en socialrådgiver og en psykolog (Justitsministeriet, 2012: 29-30). I langt de fleste tilfælde er overlægen psykiater, da det er dennes opgave at foretage den psykiatriske vurdering af tiltaltes tilstand. Der er på nuværende tidspunkt ingen fastsatte regler for, hvordan mentalundersøgelsen af tiltalte skal foretages, men som følge af gruppens sammensætning, kan det udledes, at der er en række delundersøgelser, som tiltalte skal igennem (Justitsministeriet, 2012: 6). Af Rigsadvokatens meddelelse om psykisk afvigende kriminelle fremgår det desuden, at der er nogle overordnede rammer for, hvad den efterfølgende mentalerklæring skal indeholde: oplysninger om den tiltaltes aktuelle og tidligere kriminalitet, personlige oplysninger, sygdomshistorie, oplysninger fra eventuelle tidligere mentalerklæringer, oplysninger om fysisk helbred og misbrug, en psykologisk undersøgelse, samt en diskussion af undersøgelsens væsentligste elementer, oplysninger og resultater (Rigsadvokaten, 2022: 15-17). Et af de vigtigste elementer i mentalerklæringen er afgørelsen af, hvorvidt tiltalte var sindssyg eller i en tilstand, der kan ligestilles hermed, på gerningstidspunktet (Brandt-Christensen, 2012: 223). Mentalerklæringen afsluttes således med en konklusion, hvori det blandt andet fremgår, hvorvidt tiltalte tilhører personkredsen i Straffelovens §16 eller §69. Såfremt tiltalte henføres til Straffelovens §69, vil der desuden foreligge en anbefaling til enten almindelig straf eller foranstaltningsdom. Såfremt der ikke anbefales en foranstaltning indikerer retspsykiateren, at der ikke er nogle medicinske indsigelser mod almindelig straf (Rigsadvokaten, 2022: 16-17).

2.7 RETSLÆGERÅDETS FUNKTION

I det danske retssystem opererer man med en ekstern instans: Retslægerådet, som har til opgave at afgive lægevidenskabelige og farmaceutiske skøn til offentlige myndigheder i sager om enkeltpersoners retsforhold, jf. Forretningsordenen for Retslægerådet §1. I relation til det strafferetlige system er deres opgave hovedsageligt at vurdere mentalerklæringer. Dette fremgår ligeledes af deres interne organisering, idet rådet består af indtil 12 læger, som arbejder i to afdelinger, hvor den ene behandler retspsykiatriske spørgsmål, og den anden behandler alle øvrige retsmedicinske spørgsmål, jf. Forretningsordenen for Retslægerådet §2. Sagsbehandlingen foregår i almindelighed skriftligt og oftest af tre medlemmer af Retslægerådet eller indkaldte sagkyndige, jf. Forretningsordenen for Retslægerådet §3 og §6. Normalt stemmer medlemmerne enstemmigt, men de kan afgive stemmer, hvor der er uenighed, jf. Forretningsordenen for Retslægerådet §8, stk. 4.

Retslægerådet foreligges mentalerklæringerne af den lokale anklagemyndighed i politikredsen, i følgende seks tilfælde: 1) sigtede er sindssyg eller mentalt retarderet og sigtet for alvorlig eller

personfarlig kriminalitet, 2) der er anbefaling om dom til anbringelse, 3) der er mulighed for forvaring efter Straffelovens §70, 4) der er mulighed for anvendelse af foranstaltninger for personer omfattet af Straffelovens §73, 5) der er tvivl vedrørende sanktionsspørgsmålet og 6) alle øvrige tilfælde hvor Retslægerådets vurdering anses som værende nødvendig (Rigsadvokaten, 2022: 19-20; Justitsministeriet, 2020: 6). Retslægerådets vurdering baserer sig på mentalerklæringen og politiets dokumenter, og de tager i deres vurdering særligt højde for mentalerklæringens kvalitet hermed ment, om mentalundersøgelsen har haft den nødvendige grundighed, om diagnosen er dækkende, og om der er velargumenteret for foranstaltningsforslaget. Desuden fokuseres der på, hvorvidt konklusionen er baseret på anerkendte medicinske principper og kriterier (Gottlieb et al., 2014: 214). Hvis Retslægerådet finder, at mentalerklæringen er mangelfuld, kan de bede om yderligere information og til tider en helt ny rapport, jf. Forretningsordenen for Retslægerådet §7.

Retslægerådet har siden etableringen i 1909 været inde over utallige mentalerklæringer, hvorfor det er interessant at pointere, at de i 2020 har fremlagt en kritik af kvaliteten af mentalerklæringer, som udformes i forbindelse med retspsykiatriske patienters straffesager (Justitsministeriet, 2020; Civilstyrelsen, 2009). Retslægerådet udtrykker en særlig bekymring for de mentalerklæringer, som ikke forelægges dem, da disse erklæringer potentielt kan indeholde fejl og mangler, som kan resultere i “forkerte” domme (Justitsministeriet, 2020). Retslægerådets kritik af kvaliteten beror på en stikprøve fra 2016, hvor de i deres vurdering kom frem til, at cirka hver fjerde lovovertræder ikke var mentalt retarderet, til trods for, at de var blevet vurderet til at være det i den oprindelige mentalundersøgelse. Dette fund medførte, at Retslægerådet inkluderede en bekymring om mentalerklæringernes kvalitet i deres årsberetning. Kritikken af kvaliteten er således originalt fokuseret på mentalt retarderede, men Retslægerådets årsberetning er mindre specifikt, og omhandler således kvaliteten af mentalerklæringer generelt (Espersen, 2020). Denne kritik fra Retslægerådet er interessant i specialet, da en høj grad af overensstemmelse mellem anbefalingerne i mentalerklæringen og den endelige domsafsigelse, kan være problematisk, såfremt mangelfulde mentalerklæringer ligger til grund for disse domme.

3.0 LITTERATURSØGNING

I dette afsnit præsenteres en gennemgang af søgningsprocessen efter eksisterende forskning med henblik på at afdække feltet. For på bedste vis at indhente relevant forskning har søgningsprocessen været struktureret ved brug af databaserne: Google Scholar, Primo AUB, Bibliotek.dk, Google, Scopus, Sociological Abstract og Idunn.no. Idet rammen for specialet er det danske retssystem, har den umiddelbare søgeproces udelukkende bestået af danske søgeord af relevans for specialet, for eksempel “mentalerklæringer §69”, “mentalerklæring anbefaling straffesager”, “retspsykiatri”, “mentalerklæring straffesag” og “dommeres beslutningsproces”. Med udgangspunkt i litteratursøgningen er det tydeligt, at der er begrænset eksisterende forskning, som beskæftiger sig med brugen og betydningen af mentalerklæringer i §69-straffesager. Dette ses i relation til den eksisterende nationale forskning, da tre af de inddragede undersøgelser er lavet af samme forskningsgruppe og således tager udgangspunkt i

samme datagrundlag. Den begrænsede forskning på området i national kontekst er yderligere en del af motivationen for dette speciale, idet feltet synes at være underbelyst.

I den umiddelbare litteratursøgning blev det observeret, at flere artikler og undersøgelser foretager en sammenligning mellem de skandinaviske lande i relation til specialets emnefelt. Af denne årsag blev der kigget nærmere på retssystemerne i henholdsvis Norge og Sverige. I afdækningen af retssystemerne finder vi, at selve opbygningen af landenes respektive systemer er sammenlignelige med det danske. De skandinaviske lande har i deres retssystem tre instanser, henholdsvis en første instans, en appelret og en højesteret. Desuden gør det sig gældende, at alle tre lande har et lægdommersystem (Baadsgaard, 2018; The Ministry of Justice, 2015; European Justice, 2022; Gisle, 2021). Det kan således konstateres, at straffeprocessen i Sverige og Norge minder om den danske, hvorfor det vurderes, at undersøgelser foretaget i de to lande er overførbare til en national kontekst. Litteratursøgningen frembragte desuden en undersøgelse, som inddrager Holland. Det hollandske retssystem har ligeledes tre instanser og benytter sig desuden af lægdommersystemet, hvorfor der argumenteres for, at undersøgelser, der inddrager Holland, kan overføres til en national kontekst (Baadsgaard, 2018; European Justice, 2022). Hverken Norge, Holland eller Sverige har en paragraf, som indfanger personkredsen i den danske straffelovs §69. Landene beskæftiger sig i stedet med en personkreds, der er sammenlignelig med den danske straffelovs §16. Vi mener alligevel, at forskning fra disse lande er relevante for specialet, idet §20 i den norske straffelov¹, kapitel 30, §6 i den svenske straffelov² og §39 i den hollandske straffelov³ alle indeholder et væsentligt retligt skøn. I den norske og den hollandske straffelov går vurderingen på, hvorvidt den tiltalte har et strafferetligt ansvar, mens vurderingen i den svenske straffelov går på sanktionsspørgsmålet i forhold til foranstaltning eller straf.

Idet mange nationale såvel som internationale forskere udgiver artikler på engelsk blev søgeprocessen udvidet med engelske søgeord såsom “factors affecting judges”, “psychiatric report recommendation in criminal cases” og “the outcome of psychiatric recommendations to courts”. De engelske søgeord frembragte eksisterende forskning fra blandt andet USA, England, Israel og Wales. En gennemlæsning af den indsamlede forskning og en efterfølgende gennemgang af de respektive juridiske systemer viser, at landenes retssystemer adskiller sig på væsentlige punkter fra det danske, hvilket udfordrer overførbareheden (Dalberg-Larsen & Kristiansen, 2014: 162). Der argumenteres for, at jo mere forskellige juridiske systemer er, desto sværere er det at overføre forskning fra et land til et andet. Grundet de væsentlige forskelle i Straffelovene, procedurene og den generelle opbygning af retssystemerne, overføres der som udgangspunkt ikke forskning om disse faktiske aspekter i retssystemerne fra de ovenstående lande. Der argumenteres dog for, at det er muligt at overføre forskning, der fokuserer på individer frem for systemer. Hermed ment forskning, der beskæftiger sig

¹ Den norske straffelov: Lov om straff (Straffeloven).

² Den svenske straffelov: Brottsbalk.

³ Den hollandske straffelov: Wetboek van Strafrecht

med menneskers ræsonnementer, da dommeres beslutninger, til trods for forskelligheder i retssystemerne, kan påvirkes af udefrakommende faktorer og personlige erfaringer. Eksisterende forskning om dommeres beslutningsproces er særligt velbelyst i en amerikansk kontekst. Til trods for dette udlægges der alene en begrænset del af denne eksisterende forskning, idet meget forskning indenfor feltet er af ældre dato. Vi udvælger og udlægger således to undersøgelser om dommeres beslutningsprocesser i specialet. Først og fremmest undersøgelsen af Danziger & Avnaim-Pesso (2011), der vælges, idet andre studier indenfor feltet gennemgående refererer til denne. Derefter udlægges undersøgelsen af Rachlinski & Wistrich (2017), som er et nyere litteraturstudie, der inddrages idet den gennemgår et bredt udvalg af studier om dommeres beslutningsprocesser.

4.0 EKSISTERENDE FORSKNING

Litteratursøgningen resulterede i relevante rapporter og udgivelser, som præsenteres i det nedenstående. Først præsenteres den nationale eksisterende forskning på området, idet specialet tager udgangspunkt i en national kontekst, hvorefter den internationale forskning udlægges.

4.1 NATIONAL FORSKNING

De første to udgivelser, som præsenteres, er begge fra Justitsministeriets Forskningskontor. Den ene præsenterer de nyeste tal for foranstaltningsdomme, mens den anden præsenterer forklaringer på udviklingen. Justitsministeriets Forskningskontor har siden 2001 opgjort antallet af foranstaltningsdomme i en national kontekst. Af forskningsrapporten anno 2020 fremgår det, at antallet af foranstaltningsdomme er steget fra 2001 frem til 2006. Antallet falder i 2007, hvorefter antallet igen stiger frem til 2011. Fra 2012 til 2020 svinger antallet af domme mellem 731 og 907 (Justitsministeriets Forskningskontor, 2021: 5).

Undersøgelsen »Udviklingen i domme til foranstaltning« fra Justitsministeriets Forskningskontor belyser udviklingen i domme til foranstaltning efter Straffelovens §§68-69 samt de faktorer, som har betydning for denne udvikling. Undersøgelsen baserer sig på registerdata fra Danmarks Statistik og er suppleret med data fra Justitsministeriets tidligere forskningsrapporter (Jørgensen, 2014: 3). Undersøgelsen finder, at der er sket en tredobling i antallet af dømte efter Straffelovens §69 fra 77 domme i 2001 til 259 domme i 2012 (Jørgensen, 2014: 3, 20). Undersøgelsen har ligeledes beskæftiget sig med udviklingen i typen af kriminalitet. Her finder Jørgensen, at stigningen primært skyldes en øgning i antallet af voldsforbrydelser. For dømte efter Straffelovens §16 udgør to tredjedele af stigningen voldsforbrydelser, og for dømte efter Straffelovens §69 udgør halvdelen af stigningen voldsforbrydelser (Jørgensen, 2014: 3). Endvidere påvises det, at en tredjedel af den samlede stigning blandt psykisk syge lovovertrædere omhandler overtrædelser af Straffelovens §119, omhandlende vold eller trusler mod offentligt ansatte, hvorimod dette for de dømte efter Straffelovens §69 gør sig gældende for cirka en sjettedel (Jørgensen, 2014: 3). Jørgensen påpeger, at dette kan tilskrives samfundsudviklingen og anmeldelseskulturen, idet der inden for psykiatrien er sket en vækst i

anmeldelsestilbøjeligheden (Jørgensen, 2014: 14). En medvirkende faktor til stigningen i antallet af foranstaltningsdomme efter Straffelovens §69, er en hyppigere brug af mentalundersøgelser generelt (Jørgensen, 2014: 28).

Undersøgelsen »*Straf eller behandling*« af Brandt-Christensen et al. (2021) tager udgangspunkt i den generelt støtte stigning i antallet af retspsykiatriske patienter og særligt stigningen i antallet af ikke-sindssyge lovovertrædere, som idømmes en psykiatrisk særforanstaltning frem for almindelig straf (Brandt-Christensen et al., 2021: 453). Formålet med undersøgelsen er at afdække, hvilke faktorer, der har betydning for stigningen i perioden fra 2003 til 2013 (Brandt-Christensen et al., 2021: 456). Undersøgelsens data består af 1078 ambulante mentalundersøgelser fra tre forskellige tidspunkter, henholdsvis 2003, 2008 og 2013, af ikke-sindssyge lovovertrædere, hvorfor disse er omfattet af personkredsen i Straffelovens §69 (Brandt-Christensen et al., 2021: 456). Derudover ses det, at 72% af samplet idømmes almindelig straf, og 24% af samplet idømmes en foranstaltningsdom (Brandt-Christensen et al., 2021: 460). Undersøgelsen finder, at antallet af mentalerklæringer, der udføres, stiger hvert år (Brandt-Christensen et al., 2021: 458). Derudover finder de, at antallet af individer, der falder indenfor personkredsen i Straffelovens §69 udgør cirka 50% af det samlede antal mentalobserverede individer (Brandt-Christensen et al., 2021: 458). Undersøgelsen finder desuden, at der er sket en udvikling i de psykiatriske diagnoser, der kan henhøre et individ til personkredsen i Straffelovens §69 (Brandt-Christensen et al., 2021: 459). Blandt andet konstateres det, at der er sket en femdobling i antallet af individer med en ADHD-diagnose, samtidigt med at der figurerer nye diagnoser, som ikke tidligere er set i relation til personkredsen i Straffelovens §69, heriblandt psykiske udviklingsforstyrrelser, Aspergers Syndrom og autismspektrum-forstyrrelser (Brandt-Christensen et al., 2021: 459). Yderligere finder undersøgelsen, at antallet af mentalundersøgelser, der forelægges Retslægerådet, falder samtidigt med, at Retslægerådets enighed med den udarbejdede mentalerklæring ligeledes er faldende i perioden. Desuden kan det ses, at der i 96% af sagerne er overensstemmelse mellem den lægelige anbefaling i mentalerklæringen og den endelige dom (Brandt-Christensen et al., 2021: 459-460).

Som tidligere nævnt er tre af de inkluderede undersøgelser foretaget af den samme forskningsgruppe. Denne forskningsgruppe, bestående af Peter Gottlieb, Gorm Gabrielsen, Alex Kørner og Liv Os Stølan, har i perioden 2013-2014 udgivet tre forskningsartikler, som falder indenfor specialets genstandsfelt. Forskningsartiklerne bygger på det samme datagrundlag, som her præsenteres samlet, hvorefter udgivelserne præsenteres selvstændigt med udgangspunkt i de enkelte forskningsartiklers fokus. Udgivelsernes datagrundlag består af 298 sager fra perioden 1. april 2005 til den 31. december 2007, hvor Retslægerådet fandt, at tiltalte definitivt eller muligvis faldt ind under Straffelovens §69. Data er udtrukket fra vurderingsrapporter, Retslægerådets rapporter og dokumenter fra retten vedrørende konklusionen af mentalerklæringen, vurderingen fra retslægerådet og den endelige domsafgørelse (Gottlieb et al., 2013: 401).

Den første udgivelse relateret til datagrundlaget af Gottlieb et al. (2013) »*Mentally disordered non-psychotic criminal offenders – Treatment instead of punishment*« har til formål at beskrive brugen af Straffelovens §69 (Gottlieb et al., 2013: 400). Her findes det, at 43% af samplet idømmes almindelig straf, og at 46% idømmes en foranstaltningsdom (Gottlieb et al., 2013: 403). Til sammenligning finder Brandt-Christensen et al. (2021), at 72% af deres sample idømmes almindelig straf, og at 24% idømmes en foranstaltningsdom (Brandt-Christensen et al., 2021: 460). Det kan ud fra tallene konstateres, at andelen af personer som idømmes almindelig straf og andelen af personer, der idømmes en foranstaltningsdom, er cirka lige store i Gottlieb et al. (2013), hvorimod der i Brandt-Christensen et al. (2021) er tale om cirka tre fjerdedele, der idømmes almindelig straf og alene en fjerdedel, der idømmes en foranstaltningsdom. En mulig forklaring på denne forskel mellem andelen af personer, der idømmes almindelig straf og andelen af personer, der idømmes foranstaltninger er, at Gottlieb et al. (2013) alene inddrager sager, som Retslægerådet har behandlet, hvorimod Brandt-Christensen et al. (2021) inkluderer alle §69-straffesager i den undersøgte periode (Gottlieb et al., 2013: 401; Brandt-Christensen et al., 2021: 456).

Et væsentligt fund i Gottlieb et al. (2013) er, at Retslægerådet kun behandler en tredjedel af alle §69-straffesager, hvor der i mentalerklæringen anbefales foranstaltning. Det problematiseres i artiklen, hvilke konsekvenser dette kan have for kvaliteten af de mentalerklæringer, som Retslægerådet ikke forelægges. Der argumenteres for, at idet domstolene efter ordlyden i Straffelovens §69 har et sanktionsvalg, så forudsætter den mest optimale brug af paragraffen, at domstolene får fremlagt retvisende psykiatriske data, så vurderingen kan foretages på det rigtige grundlag. Gottlieb et al. (2013) påpeger, at domstolenes vurdering potentielt træffes på et fejlagtigt grundlag i tilfælde, hvor mentalerklæringen ikke har været forelagt Retslægerådet (Gottlieb et al., 2013: 405).

Yderligere findes, at kun to ud af de 298 personer i datagrundlaget er uden diagnose. De argumenterer for, at dette kan tilskrives en generel tendens blandt lovovertrædere, hvor de fleste har en form for mental afvigelse. Dette kan skyldes, at det retspsykiatriske system er blevet mere finmasket, hvorfor flere diagnosticeres med en psykisk lidelse (Gottlieb et al., 2013: 405). Endvidere påpeges det i udgivelsen, at sandsynligheden for at blive idømt en foranstaltningsdom stiger med graden af vedkommendes psykiatriske sygelighed, og at sandsynligheden falder i takt med lovovertrædelsens alvorlighed (Gottlieb et al., 2013: 400).

Den anden udgivelse relateret til datagrundlaget af førnævnte forskningsgruppe, med titlen »*The impact of the Danish Medico-Legal Council on the choice between treatment and punishment for non-psychotic offenders*«, har til formål at undersøge Retslægerådets betydning i afgørelsen af, hvorvidt tiltalte skal idømmes foranstaltning eller almindelig straf i §69-straffesager (Gottlieb et al., 2014: 214). Det fremgår af resultaterne, at domstolene er mere tilbøjelige til at følge anbefalinger fra Retslægerådet end fra mentalerklæringerne. Det samme gør sig gældende i tilfælde, hvor Retslægerådet istemmer sig anbefalingen i mentalerklæringen. Det er således ikke nødvendigt, at Retslægerådet kommer med en ny

vurdering, det er tilstrækkeligt, at de kommer til samme konklusion som mentalerklæringen (Gottlieb et al., 2014: 217). Konsekvenserne for kvaliteten af domstolenes vurderingsgrundlag er problematiseret i denne udgivelse, idet de finder, at Retslægerådet alene bliver forelagt en fjerdedel af alle mentalerklæringer (Gottlieb et al., 2014: 216). Dette fund stemmer overens med fundet i Gottlieb et al. (2013), der konkluderer at Retslægerådet alene ser en tredjedel af de mentalerklæringer, som anbefaler en foranstaltning (Gottlieb et al., 2013: 405).

Gottlieb et al. (2014) finder, at Retslægerådet anbefaler almindelig straf fremfor foranstaltning oftere end mentalerklæringerne, og at domstolene idømmer almindelig straf oftere, end det anbefales (Gottlieb et al., 2014: 214). I forlængelse heraf findes det, at den faktor, som er mest udslagsgivende i forhold til, at domstolene idømmer en foranstaltning, er en rapport om foranstaltning fra Retslægerådet (Gottlieb et al., 2014: 215). Denne pointe stemmer overens med idéen om, at domstolene anser Retslægerådets vurdering som en kvalitetssikring, og da de er mindre tilbøjelige til at anbefale foranstaltning, har det formentligt større udslagskraft i domstolenes afgørelse, når Retslægerådet anbefaler sådan en. Overordnet konkluderes der i artiklen, at retten ofte vælger at følge Retslægerådets rapport dog med visse undtagelser (Gottlieb et al., 2014: 215).

Den tredje udgivelse, der bygger på datagrundlaget, har titlen »*Psychiatric diagnosis and criminal record determine the court's decisions*«. Formålet med denne udgivelse er at afdække, hvilke faktorer der påvirker domstolenes beslutning i forhold til at dømme lovovertrædere til psykiatrisk særforanstaltning frem for almindelig straf (Kørner et al., 2014: 1). Det væsentligste fund i udgivelsen er, at tiltaltes psykiatriske diagnose er den mest bestemmende faktor i forhold til at idømme psykiatrisk foranstaltning i §69-straffesager, derudover har den tiltaltes psykiatriske historik samt tidligere lovovertrædelser ligeledes en signifikant betydning. Yderligere viser udgivelsen, at den aktuelle anklage kun har begrænset indflydelse på domstolenes beslutning (Kørner et al., 2014: 1). I denne udgivelse konkluderes det, at den afgørende faktor i domstolenes beslutning mellem at dømme til foranstaltning eller dømme til straf primært afgøres af den tiltaltes psykiske tilstand og sekundært af kriminalitetens art (Kørner et al., 2014: 4). Artiklen konkluderer således, at Straffelovens §69 anvendes efter dens formål, hvilket vil sige, at der idømmes foranstaltning med udgangspunkt i den tiltaltes psykiatriske behov og under hensyntagen til den tiltaltes kriminelle adfærd (Kørner et al., 2014: 1).

4.2 INTERNATIONAL FORSKNING

I de følgende to afsnit udlægges den eksisterende internationale forskning med relevans for specialet.

4.2.1 PSYKISK SYGE LOVOVERTRÆDERE I ET NORDISK PERSPEKTIV

Undersøgelsen »*Constructing criminal insanity: The roles of legislators, judges and experts in Norway, Sweden and the Netherlands*« af Gröning et al. (2020) er en komparativ undersøgelse, som analyserer reglerne for sindssyge lovovertrædere i Norge, Sverige og Holland. Derudover undersøger udgivelsen landenes lovgivning på området, og specifikt rollefordelingen mellem lovgivere, dommere og eksperter

i retssystemet. De tre lande deler en juridisk kultur, hvad angår fælles forfatningsmæssige værdier, men repræsenterer også forskellige mere specifikke retssystemer og kulturer. Desuden har de regelkonstruktioner, der repræsenterer forskellige løsninger på håndteringen af psykisk syge lovovertrædere (Gröning et al. 2020: 392).

Undersøgelsen præsenterer først den norske model. Norge har en lang tradition for at anvende en "medicinsk model" i deres håndtering af psykisk syge lovovertrædere, hvilket vil sige, at psykisk syge lovovertrædere udelukkende defineres af en medicinsk diagnose, hvormed retten ser bort fra tiltaltes tilstand på gerningstidspunktet. Tidligere har psykisk syge lovovertrædere været sidestillet med at være "psykotiske" på gerningstidspunktet. Som konsekvens af Utøya-sagen har Norge lavet en omfattende lovreform, som trådte i kraft i efteråret 2020. Lovreformen indebar, at psykosekriteriet blev erstattet af kriterier, der muliggør et bredere retligt skøn (Gröning et al., 2020: 392). Den medicinske model finder til stadighed anvendelse, og denne er begrundet af argumenter om retssikkerhed, hvilket står stærkt i norsk lov.

I forarbejderne til den norske straffelov er det anført, at afgørelsen af spørgsmålet om straffrihed i mindst muligt omfang bør afhænge af dommerens eget skøn (Gröning et al., 2020: 394). I Norge udformer retsmedicinere, der er udpeget af domstolene, evalueringer af lovovertrædere, som formodes at være psykisk syge. For at sikre en vis kvalitet og en ensartet retsmedicinsk praksis overvåger det norske retsmedicinske råd alle disse evalueringer (Gröning et al., 2020: 395). Dette adskiller Norge fra Danmark, hvor ikke alle mentalerklæringer forelægges Retslægerådet. Det fremgår af udgivelsen, at det altid er retten, der har det sidste ord, men at retten i betydeligt omfang baserer deres konklusioner på de retsmedicinske evalueringer (Gröning et al., 2020: 396).

Udgivelsen præsenterer dernæst den hollandske model. Den hollandske model anses, på grund af sin mangel på en juridisk definition, for at være et "åbent" kriterium for psykisk sygdom (Gröning et al., 2020: 399). Paragraf 39 i den hollandske straffelov foreskriver, at en person, der begår en lovovertrædelse, som vedkommende ikke kan holdes ansvarlig for på grund af psykisk defekt eller psykisk sygdom, er ikke strafferetligt ansvarlig. Paragraffen pointerer blot, at en persons manglende strafferetlige ansvar skal være et resultat af vedkommendes mentale tilstand eller diagnose. Paragraffen specificerer ikke, hvad der kvalificeres som en sådan mangel, og i hvilke tilfælde det kan medføre straffrihed eller hvilken type påvirkning, der fritager en tiltalt fra ansvar (Gröning et al., 2020: 398). Retsmedicinske eksperter udformer således vurderinger af lovovertrædere, som formodes at have en defekt eller psykisk sygdom, og disse eksperter har dermed en væsentlig rolle i henhold til hollandsk lov (Gröning et al., 2020: 400). Retten er ikke bundet af disse eksperters vurderinger i deres afgørelse af sager, men en hollandsk undersøgelse af Pieter Baan Center (retsmedicinsk klinik) viser, at vurderingerne følges af retten i 86-90% af sagerne (Gröning et al., 2020: 402).

Slutteligt præsenterer udgivelsen den svenske model. I modsætning til Norge og Holland har Sverige ikke specifikke regler for sindssyge lovovertrædere, hvorfor straffrihed på dette grundlag ikke er muligt.

Dette betyder, at tiltalte, der opfylder kravet om forsæt og andre krav til en forbrydelse, holdes strafferetligt ansvarlige, uanset deres mentale tilstand på gerningstidspunktet. Tiltaltes psykiske tilstand er dog relevant i relation til strafudmålingen, idet retspsykiatrisk pleje er en mulig sanktion for tiltalte, som var under påvirkning af en alvorlig psykisk lidelse på gerningstidspunktet (Gröning et al., 2020: 403). Det vil sige, at tiltaltes psykiske tilstand ikke spiller en rolle i forhold til skyldsspørgsmålet, men alene i relation til strafudmålingen. Psykiatriske undersøgelser i Sverige bestilles af retten og udføres af et team bestående af én psykiater, én psykolog, én socialrådgiver og én repræsentant for afdelingens personale (Gröning et al., 2020: 405). Evalueringen skal resultere i svar på, om forbrydelsen er begået under indflydelse af en alvorlig psykisk lidelse, og om denne lidelse stadig er til stede på efterforskningstidspunktet. Teamet bør også behandle spørgsmålet om risiko for recidiv (Gröning et al., 2020: 406). Til trods for, at den retspsykiatriske rapport alene er rådgivende, bliver dens anbefalinger næsten altid fulgt (Gröning et al., 2020: 406). I tilfælde af usikkerhed kan rapporterne gøres til genstand for vurdering af et ekspertpanel i Sveriges Socialstyrelse. Når det oprindelige team og Socialstyrelsens vurderinger er divergerende, har domstolene en tendens til at træffe afgørelse i overensstemmelse med sidstnævnte (Gröning et al., 2020: 406). Tendensen til at følge den kvalitetssikrende instans i Sverige, er i overensstemmelse med den tendens som Gottlieb et al. (2014) finder i Danmark. Opsummerende kan det konstateres, at eksperter har stor indflydelse på domstolenes afgørelser i både Norge, Holland og Sverige, da deres vurderinger oftest lægger til grund for dommernes beslutninger (Gröning et al., 2020: 408).

4.2.2 FAKTORER I DOMMERES BESLUTNINGSPROCESSER

Dommere holdes typisk til en højere standard end ”almindelige mennesker”, idet de har en profession som gør, at de skal træffe objektive beslutninger på baggrund af fremlagte beviser, retspraksis og den juridiske ramme. Til trods for dette viser den eksisterende forskning på området, at dommeres beslutninger kan påvirkes af indre såvel som ydre faktorer.

Et omtalt israelsk studie af Danziger & Avnaim-Pesso (2011) »*Extraneous factors in judicial decisions*« finder, at dommere påvirkes af udefrakommende faktorer i lige så høj grad som alle andre mennesker. Studiet tager udgangspunkt i idéen om, at ”justice is what the judge ate for breakfast”, der forsøger at indfange, at dommere ikke alene træffer beslutninger på baggrund af rationelle juridiske fakta men ligeledes på baggrund af psykologiske, politiske og sociale faktorer. Studiet tester empirisk denne påstand ved at se på dommeres prøveløsladelsesbeslutninger med henblik på at vise, hvordan eksterne faktorer kan påvirke vigtige beslutninger truffet af eksperter (Danziger & Avnaim-Pesso, 2011: 6889). Studiets sample består af 1.112 prøveløsladelsesafgørelser indsamlet over en periode på 10 måneder. Data indeholder juridiske variable fra sagsakter såsom antal tidligere fængslinger, kriminalitetens grovhed og antal afsonede måneder (Danziger & Avnaim-Pesso, 2011: 6889). Udgivelsen inkluderer information om, hvornår på dagen den indsattes anmodning er overvejet, og hvor den ligger i rækkefølgen i relation til andre sager, som overvejes samme dag. Data indeholder informationer om

dommeres daglige madpauser, som opdeler dagens overvejelser i tre forskellige "beslutningssessioner". Der argumenteres for, at en pause kan genopbygge mentale ressourcer ved at give hvile, forbedre humøret eller ved at øge blodsukkeret (Danziger & Avnaim-Pesso, 2011: 6889). Undersøgelsens resultater viser, at chancen for en dom, som er til den tiltaltes fordel er større i starten af arbejdsdagen eller efter en madpause end i de tilfælde, hvor sagen er en af de sidste. Denne tendens er fortsat at finde, når der kontrolleres for variable såsom alvorligheden af den begåede kriminalitet, hvor længe den indsatte har afsonet samt dennes køn og nationalitet. Dermed viser studiet, at en dommers beslutning er påvirket af mere end blot juridiske fakta (Danziger & Avnaim-Pesso, 2011: 6890).

En udgivelse af Rachlinski & Wistrich (2017) »*Judging the Judiciary by the Numbers: Empirical Research on Judges*« viser ligeledes, at andre faktorer end de juridiske kan påvirke dommeres beslutningsprocesser. Udgivelsen samler den tilgængelige forskning på området for at vurdere, om dommere lever op til de standarder, der er sat for deres profession. Resultaterne viser, at dommerne fejler på "forudsigelig" vis, hermed ment, at karakteristika ved dommeren selv og den tiltalte påvirker dommerens beslutningsproces. Mere specifikt viser forskningen, at når sager omhandler emner, som er vigtige for dommeren selv, så sætter vedkommende ikke sine egne personlige karakteristika til side (Rachlinski & Wistrich, 2017: 3). Undersøgelsen finder, at faktorer såsom dommerens politiske ideologi, religion, køn, race og tidligere ansættelsesforhold påvirker deres måde at træffe beslutninger på (Rachlinski & Wistrich, 2017: 6). Faktorer som dommerens køn og race spiller en rolle i sager, hvor køn og race i sig selv er et emne, for eksempel er en kvindes sandsynlighed for at vinde et søgsmål omhandlende kønsdiskrimination større, hvis der er en kvindelig dommer til stede i dommerpanelet (Rachlinski & Wistrich, 2017: 6-7). Ligeledes finder undersøgelsen, at dommere, ligesom alle andre mennesker, benytter simple mentale genveje, også kaldet heuristikker, når de skal træffe beslutninger. At benytte heuristikker betyder, at man gør problemer mindre komplekse ved enten bevidst eller ubevidst at ignorere noget af den information, man får. Dommere benytter sig, ifølge flere studier inkluderet i undersøgelsen, af intuitiv tænkning i højere grad end de benytter sig af velovervejede beslutninger. Dette er til trods for, at de har et arbejde, hvor velovervejede beslutninger er nødvendige (Rachlinski & Wistrich, 2017: 13). Relateret til dette viser studier, at dommere benytter sig af en anden logisk fejlslutning, der opstår fra en overdreven afhængighed af en intuitiv tænkning: bekræftelsesbias. Bekræftelsesbias er et forsøg på at opsøge information, der er i overensstemmelse med ens tidligere overbevisninger, mens man ignorerer eller undgår information, der kunne modbevise dem (Rachlinski & Wistrich, 2017: 15).

Lige så vel som der findes faktorer ved dommerne selv, som påvirker måden, hvorpå de træffer beslutninger, findes der faktorer ved den tiltalte, som er irrelevante for den pågældende sag, men som alligevel kan påvirke dommerens beslutning. Flere studier inkluderet i udgivelsen finder, at dommere lader deres følelser spille en rolle, når de skal træffe beslutninger, hermed ment at de i højere grad afsiger favorable domme til tiltalte, som de har medfølelse med (Rachlinski & Wistrich, 2017: 24-25).

4.3 SAMMENFATNING AF DEN EKSISTERENDE FORSKNING

I den præsenterede nationale forskning har der været særligt fokus på udviklingen i antallet af foranstaltningsdomme, hvilket der argumenteres for kan tilskrives en hyppigere brug af mentalerklæringer generelt, samt en udvikling i typerne af diagnoser, der henfører tiltalte til personkredsen i Straffelovens §69. Overordnet i den nationale litteratur konstateres det, at der generelt er overensstemmelse mellem den lægelige anbefaling og den endelige domsafgørelse. Litteraturen finder desuden, at domstolene er mere tilbøjelige til at følge Retslægerådets rapport, hvis en sådan foreligger. Derudover konstateres det, at Retslægerådet i dag ser færre mentalerklæringer end de gjorde tidligere, hvilket i litteraturen problematiseres, da det kan have konsekvenser for kvaliteten af de mentalerklæringer, som Retslægerådet ikke er inde over.

I den internationale forskning fra Norge, Holland og Sverige konstateres det, at domstolene i alle tre lande følger mentalerklæringens anbefaling i størstedelen af tilfældene. Desuden præsenteres det, at Norge og Sverige arbejder med henholdsvis det Retsmedicinske Råd og et ekspertpanel ved Socialstyrelsen, hvis funktion i grove træk kan sidestilles med det danske Retslægeråds funktion. I Norge er det Retsmedicinske Råd inde over samtlige mentalerklæringer, hvorimod den svenske tilgang minder mere om den danske, hvor mentalerklæringen alene kommer forbi ekspertpanelet, såfremt der er uenighed eller usikkerhed om indholdet af mentalerklæringen. Ligesom i Danmark følger domstolene i Norge og Sverige denne kvalitetssikrende instans' anbefaling, såfremt der er uenighed med den oprindelige mentalerklæring.

I den fortløbende litteratur har fokus særligt været på de strukturelle aspekter vedrørende mentalerklæringernes funktion i domstolenes afgørelser af §69-straffesager. I den internationale forskning fremgår det endvidere, at dommere ikke alene træffer afgørelser på baggrund af strukturelle juridiske præmisser, men at de derimod ligeledes påvirkes af udefrakommende faktorer. Litteraturen præsenterer idéen om, at dommere ikke er ufejlbarlige objektive mennesker, samt at de i høj grad benytter intuitiv tænkning i deres beslutningsprocesser. Det kan dermed udledes af den eksisterende forskning, at dommere træffer afgørelser med udgangspunkt i mere end blot juridiske fakta.

5.0 PROBLEMSTILLING

Med udgangspunkt i ovenstående gennemgang af dansk retspraksis samt den eksisterende nationale og internationale forskning er vi interesseret i at undersøge følgende problemstilling:

Hvordan finder mentalerklæringer anvendelse i valget mellem almindelig straf eller foranstaltning i §69-straffesager, og hvilke implikationer har det?

6.0 AFGRÆNSNING

Som det fremgår af problemstillingen, er vi interesserede i at undersøge, hvordan mentalerklæringer finder anvendelse i §69-straffesager. Vi er nærmere bestemt interesseret i den retspsykiatriske vurdering i mentalerklæringen, hvorfor det er denne del vi henviser til, når vi skriver "mentalerklæring". Som nævnt i problemfeltet er den samlede mentalundersøgelse udført af et hold, men det er den retspsykiatriske del af mentalerklæringen, som vi hovedsageligt fokuserer på, da det er denne, som primært ligger til grund for anbefalingen af enten straf eller foranstaltning.

Begrundelsen for, at vi alene beskæftiger os med Straffelovens §69, tager udgangspunkt i paragraffens ordlyd, hvoraf det fremgår, at retten *kan* idømme foranstaltning fremfor almindelig straf, såfremt det findes formålstjenligt. Specialet afgrænser sig fra at inkludere §16-straffesager, idet tiltalte er straffri, hvorfor man alene beskæftiger sig med foranstaltninger. Når der undervejs i specialet står "§69" eller "paragraffen" er det Straffelovens §69, der henvises til, hvis andet ikke er udspecificeret. Inddragelse af andre love og bestemmelser vil fremgå eksplicit. Vi beskæftiger os med psykisk syge lovovertrædere på det tidspunkt, hvor anklagemyndigheden har rejst tiltale, hvorfor individer, der henføres til personkredsen i Straffelovens §69, omtales som "tiltalte". Variationer eller afvigelser fra dette vil fremkomme, hvis de befinder sig andre steder i systemet, og de vil her blive refereret til som eksempelvis lovovertrædere, sigtede eller dømte.

Specialet beskæftiger sig med dommere, dommerfuldmægtige og retsassessorer, idet vi i læsningen om problemfeltet er blevet opmærksomme på, at de alle fungerer som dommere i straffesager. Af denne årsag vil de i specialet blive henvist til under samlebetegnelsen "dommer". Der afgrænses fra at inddrage lægdommere, idet de kun medvirker i cirka fire sager årligt i den fireårige periode, de sidder. Desuden er sagerne af varierende karakter, hvorfor deres behandling af §69-straffesager forventes at være begrænset. Derudover har de ikke den samme forståelse for Straffelovens §69, hvilket vi begrundet med det faktum, at lægdommere per definition ikke må have en juridisk baggrund. Det kan således ikke forventes, at de kan udtale sig sagligt om juridiske sagsdokumenter. Til trods for dette præsenteres lægdommere, idet de spiller en væsentlig rolle i afgørelsen af straffesager grundet indretningen af det danske retssystem. Det er således nødvendigt at vide, at det ikke alene er juridiske dommere, der afgør straffesager.

7.0 RAMMESÆTTENDE FORSTÅELSE AF MENTALERKLÆRINGER

Vores forståelse af mentalerklæringer tager udgangspunkt i Nikolas Roses (1998) udlægning og forståelse af mentalerklæringer som risikovurderinger. Rose snakker overordnet om indførelsen og anvendelsen af risikovurderinger, hvor man har fokus på at undgå fremtidig kriminalitet, frem for fremtidig reintegrering. Han præsenterer idéen om, at risikotænkning er blevet en central del af det at praktisere psykiatri i nyere tid, idet der er sket et skift fra at have fokus på farlighed til i stedet at have fokus på vurderingen af risiko. I psykiatriske praksisser er vurdering, forudsigelse og håndtering af

risiko blevet en central del. Argumentet går på, at alle psykiatriske patienter bør blive tildelt et risikoniveau, á la høj risiko, middel risiko, lav risiko eller ingen risiko. Dette risikoniveau bygger på en risikovurdering og/eller en risikoklassificering. Håndteringen af risiko er ikke begrænset til kun at indebære spørgsmålet om, hvorvidt vedkommende skal indlægges eller i fængsel men til alle dele af personens liv (Rose, 1998: 177).

Indførelsen af risikovurdering medfører, at man forsøger at bringe fremtiden ind i nutiden og gøre den beregnelig. Når man først har kvantificeret sandsynligheden for, at en fremtidig begivenhed indtræffer, kan der træffes beslutninger i nuet, informeret om, hvad der sandsynligvis sker. Så snart man godtager idéen om, at dagens beslutninger kan bygge på morgendagens sandsynligheder, kan man argumentere for, at risikovurdering ikke blot er en mulighed, men nærmere en forpligtelse (Rose, 1998: 180-181).

Gennem tiden har psykiatrien haft en nøglerolle i beslutninger om frihedsberøvelsens legitimitet og de institutionelle steder, hvor frihedsberøvelsen skal finde sted. Frihedsberøvelse af psykisk syge individer er ikke længere hovedformålet, idet denne frihedsberøvelse ledsages af behandling. Psykisk sygdom i sig selv er således ikke en tilstrækkelig begrundelse for at indespærre. Begrundelsen for at indespærre beror i stedet på et spørgsmål om sikkerhed – for samfundet og for individet (Rose, 1998: 183). Psykiaterens rolle har udviklet sig til at omfatte rådgivning til domstolene om straf og foranstaltning. Psykiatriens rolle er vokset betragteligt, som konsekvens af den stigende betydning relateret til vurderinger af psykiatriske patienters risiko for recidiv i beslutningen om, hvordan de skal håndteres. Fokus i det psykiatriske system bør ikke alene være på helbredelse og pleje, men nærmere på vurdering af risiko (Rose, 1998: 184).

Den førnævnte inddeling i risikoniveauer er sjældent en sandsynlighedsvurdering af patientens fremtidige risiko. Psykiatere tenderer væk fra at anvende numeriske vurderingsskemaer og klassifikationer. De lægger vægt på, at risikovurderingen skal finde sted i forlængelse af en klinisk vurdering af vedkommendes mentale helbred. De mener således ikke, at det i sig selv er fyldestgørende at tildele et risiko-nummer til et individ (Rose, 1998: 186). Der har gennem tiden været tvivl om kvaliteten af psykiateres vurdering af individers mentale helbred – hvilket er særligt relevant i relation til deres rolle som eksperter i retssager. Systemet er opbygget således, at psykiaternes vurdering spiller en afgørende rolle i vurderingen af tiltaltes risiko for at skade andre. Psykiatere har ligeledes selv givet udtryk for bekymring, om den afgørende rolle deres arbejde med vurderingerne har. De føler, at de bliver bedt om at tage ansvar for en tiltaltes fremtidige adfærd. Til trods for, at der har været rettet kritik mod psykiaterens evner til at vurdere tiltaltes risiko, finder vurderingen til stadighed anvendelse i praksis. Med udgangspunkt i denne bekymring om den subjektive vurdering, som psykiaterne reelt udfører, er der gennemført en række projekter med det formål at undersøge, om der kan etableres et mere objektivt fundament for psykiaternes vurderinger af risiko. Det er tydeligt, at dem der argumenterer for en standardisering og objektivisering af processerne vedrørende vurdering af risiko,

bygger deres argumenter på idéen om, at det ville gøre vurderingen mere transparent og muliggøre, at der kan sættes spørgsmålstejn ved vurderingen (Rose, 1998: 187-188).

Rose mener, at forpligtelsen til at vurdere, evaluere og minimere risiko er væsentlig forskellig fra forpligtelsen til at pleje og kontrollere, eller til at diagnosticere og helbrede. Psykiaterens fokus bør således være på risikoen for recidiv frem for individets generelle behov for behandling (Rose, 1998: 186). Vores tilgang i specialet tager udgangspunkt i denne udlægning af mentalerklæringer som risikovurderinger.

8.0 VIDENSKABSTEORETISK TILGANG

Den hermeneutiske tilgang har fokus på fortolkning og forståelse, og anser dette som de grundlæggende vilkår for vores tilgang til verden (Højberg, 2018: 290; Andersen & Koch, 2015: 205). Ifølge hermeneutikken er det nødvendigt at forholde sig til genstandsfeltet, da dette på forhånd er fyldt med fortolkninger og forståelser. Dette er tilfældet, da den virkelighed som ønskes undersøgt, er fortolket og tillagt betydning af de sociale aktører, der indgår i den (Højberg, 2018: 316). I hermeneutikken er sociale aktører menings- og betydningsbærere, hvorfor man må fortolke sig frem til deres subjektive meninger og holdninger, og på den måde forsøge at forstå, hvorfor der handles, som der gør (Højberg, 2018: 290 & 316). Vores forståelseshorisont, i form af fordomme og forforståelser, vil aktivt være en del af den viden, der produceres (Højberg, 2018: 320). Det er således vigtigt, at vi er bevidste om denne forudindtageteth (Andersen & Koch, 2015: 231).

Et grundlæggende princip i hermeneutikken er den hermeneutiske cirkel, som er den vekselvirkning, der sker mellem del og helhed. Dette betyder, at helheden kun kan forstås i kraft af delene, og delene kan ligeledes kun forstås, hvis helheden inddrages (Højberg, 2018: 292). Det meningskabende aspekt ligger i sammenhængen mellem delene og helheden, da det er relationen mellem disse, som gør det muligt at forstå og fortolke. Den hermeneutiske cirkels vekselvirkning fortsætter til, der opnås en konsistent udlægning (Højberg, 2018: 292).

Gennem arbejdet med problemfeltet og gennemgangen af den eksisterende forskning har vi opnået bredere indsigt i det danske retssystem, Straffelovens §69 samt mentalerklæringer. Denne viden har indvirkning på specialet, i forhold til hvordan vi forstår dommeres beslutningsprocesser og anvendelsen af mentalerklæringer. Idet vores forståelseshorisont undervejs i specialet udvider sig, opstår der løbende ny viden, som påvirker udformningen af specialet. I takt med denne udvidede forståelseshorisont er det vigtigt at sørge for, at det ikke har en styrende indflydelse på forskningsprocessen. Vi forholder os refleksive og åbne, og lader nye indsigter bidrage med nye aspekter i specialet (Andersen & Koch, 2015: 231). Vi forholder os åbne over for dommeres udsagn, og nye teoretiske perspektiver, hvorfor vi løbende revurderer og tilpasser vores interviewguide ud fra nye informationer i empiriindsamlingen.

9.0 TEORETISK PERSPEKTIV

De inddragede teorier er af ældre dato. Den første teori: American Legal Realism kan spores tilbage til tiden mellem de to verdenskrige, og er en sammensætning af flere forskellige forskeres syn på dommers beslutningsprocesser (Fisher III et al., 1993: xi). Vi inddrager Jerome Franks udlægning af American Legal Realism i specialet (Frank, 1993: 205). Til trods for, at denne udlægning oprindeligt er fra 1930, anser vi de teoretiske synspunkter, som relevante til at belyse specialets empiri, idet mange af Franks teoretiseringer omhandlende dommers beslutningsprocesser fortsat er relevante i dag. Den anden teori, der inddrages, er af Ralph Linton. Denne teori fra 1936 beskæftiger sig med statusser og roller i et socialt system, og er således en rolleteori. Til trods for, at der siden Lintons udlægning er videreudviklet på idéen om roller, argumenterer vi for, at netop Lintons udlægning er relevant, da han fokuserer på samfundsmæssigt anerkendte sociale positioner, og måden hvorpå disse udfolder sig i praksis. Dette er relevant i specialet, idet fokus blandt andet er, hvordan dommere, som anerkendte sociale positioner, udfører deres rolle.

9.1 AMERICAN LEGAL REALISM

Jerome Franks udlægning af American Legal Realism bygger på idéen om, at dommere baserer deres afgørelser af retssager på juridiske fakta og regler såvel som fordomme og bias (Frank, 1993: 205). Ligeledes bygger teorien på idéen om, at dommere bestemmer udfaldet af retssager *før*, de afgør, hvorvidt dette udfald er i overensstemmelse med gældende ret. Når udfaldet er bestemt "leder" dommeren efter sædvaner og retsregler, der understøtter beslutningen. Det er således kun i tilfælde, hvor der ikke kan findes sædvane og gældende regler, som understøtter beslutningen, at udfaldet af retssagen ændres (Frank, 1949: 100-101). Frank argumenterer for, at dette skyldes, at dommere baserer deres afgørelse på en retlig fornemmelse (org. judicial hunch), hermed ment at dommeren dømmer med udgangspunkt i fornemmelser frem for ræsonnementer (Frank, 1949: 103-104). Dette forklarer han med, at dommere er fejlbarlige individer, hvorfor de ikke kan leve op til det ideal, der er sat for dem (Frank, 1993: 205). Dommers viden om sager kommer fra beviser "on and off the record", hermed ment registreret formel viden såvel som ikke-registreret uformel viden. Dette kan ske bevidst såvel som ubevidst ved at læse mellem linjerne i de formelle beviser (Frank, 1993: 205-206). Frank argumenterer for, at en dommers personlige bias konstant opererer i en given situation, hvorfor dommers sympatier og antipatier hele tiden er til stede i relation til retssagens parter, hvorfor al adfærd, såvel positivt som negativt, kan påvirke dommers opfattelse og således deres afgørelse (Frank, 1949: 106).

Frank pointerer, at dommere er bange for forandring og ikke i tilfredsstillende grad stiller spørgsmålstegn ved egen praksis. Dette begrænser muligheden for udvikling inden for det retlige område. Han mener, at konstruktiv tvivl er et tegn på en civilisation i fremdrift (Frank, 1993: 207). Frank sammenligner praksis inden for naturvidenskaben, som han anser som ideel, med praksis inden for det retlige område. Her argumenterer han for, at det inden for naturvidenskaben i vidt omfang er accepteret,

at man konsekvent stiller spørgsmålstejn ved status quo, det mener han ikke er tilfældet inden for juraen, idet status quo her er beskyttet af autoritet (Frank, 1993: 208).

9.2 STATUSSER OG ROLLER

Ralph Lintons teori fokuserer på idéen om statusser og roller. Han argumenterer for, at begrebet status har en dobbelt betydning. Den abstrakte udlægning, hvor en status er en position i en given kontekst, for eksempel et individs status som dommer i en retssal. Den mere specifikke udlægning, der er et udtryk for summen af alle de statusser som individet besidder, for eksempel kan det samme individ både have status som dommer, mor og ægtefælle. Individer har dermed flere statusser, idet vedkommende deltager i adskillige kontekster. Linton argumenterer ydermere for, at en status består af en samling af rettigheder og forpligtelser, for eksempel har en dommer både retten og pligten til at afgøre retssager. Det er svært at adskille statussen fra individet, som besidder den, idet samlingen af rettigheder og forpligtelser er manifesteret i individet, der besidder statussen (Linton, 1936: 113). Når et individ sætter de rettigheder og forpligtelser i kraft, som udgør statussen, udfører vedkommende en rolle. Statussen er således konstant, hvor rollen repræsenterer det dynamiske aspekt af denne status. Dette kan eksemplificeres ved, at vedkommende har en status som dommer, også når denne henter sine børn i børnehaven, men rollen som dommer tiltrædes først, så snart vedkommende udfører de rettigheder og forpligtelser, der følger med statussen (Linton, 1936: 114). Alle individets statusser ligger således latent og kommer kun til udtryk i relevante kontekster, når vedkommende udfører roller, der relaterer sig hertil. Linton argumenterer for, at statusser og roller alene eksisterer i kraft af hinanden, der er således ingen statusser uden roller eller roller uden statusser. Hvert individ har en række roller, som stammer fra de forskellige kontekster vedkommende deltager i og på samme tid en generel rolle, som repræsenterer summen af alle de roller, vedkommende besidder. Man har en rolle i relation til de andre roller i konteksten, ens rolle er meningsløs før den bliver sat i relation til andre roller (Linton, 1936: 114). Rollen er medbestemmende for, hvilken position individer har, og hvilken adfærd individer udøver. Linton argumenterer for, at jo mere individerne er tilpasset til deres status og roller, desto mere smidigt vil samfundet fungere (Linton, 1936: 114-115).

Linton arbejder med sociale systemer. Når han snakker om sociale systemer er det vigtigt at understrege forskellen på disse og samfundet. Samfundet er grupper af individer, som lever og arbejder sammen, og deres sameksistens er muliggjort af gensidig tilpasning i de forskellige menneskers attituder og adfærd. Sociale systemer består af gensidigt justerede ideale mønstre, hvorigennem samfundets attituder og adfærd organiseres. Et samfund er en organisation af individer, hvor et socialt system er en organisation af idéer. Det repræsenterer en bestemt måde at arrangere statusser og roller på, som eksisterer separat fra de individer, som besidder statussen og udtrykker rollen i deres adfærd (Linton, 1936: 253). Det sociale system påvirker attituder og adfærd ved de individer, som tager del i det, for eksempel er individer mere tilbøjelige til at påtage en formel adfærd i retten. Men det sociale system

har ikke i sig selv en samvittighed eller vilje, det afhænger af de individer, der indgår i konteksten (Linton, 1936: 256).

Enhver status er, som nævnt, en samling af rettigheder og pligter. En dommers status udspringer fra forholdet mellem dommeren og resten af retssystemets statusser og kan kun defineres ud fra de holdninger og den adfærd, som konteksten foreskriver. Statussen, som dommer, eksisterer i samfundet uafhængigt af, hvorvidt et individ besidder denne status. Statusser eksisterer som en integreret del af det sociale system og påvirkes i begrænset omfang af det enkelte individ, der besidder statussen (Linton, 1936: 257).

10.0 METODE

Dette speciale er et kvalitativt studie med en hermeneutisk tilgang, der benytter semi-strukturerede interviews for bedst muligt at besvare problemstillingen. I dette afsnit præsenteres specialets metode herunder den proces, vi har været igennem for at nå hertil. Yderligere præsenteres semi-strukturerede interviews, interviewguide samt refleksioner om og praktiske aspekter ved interviewsituationen. Endvidere udfoldes adgangen til felt, samt transskriberingsproceduren. Slutteligt diskuteres metodiske udfordringer, forskningsetik samt kodning og analysestrategi.

10.1 PROCESSEN

Udgangspunktet for specialet var et ønske om at undersøge, hvorvidt der er overensstemmelse mellem anbefalingerne i mentalerklæringerne og de endelige domsafgørelser i §69-straffesager. Med henblik på at besvare denne problemstilling søgte vi aktindsigt hos Anklagemyndigheden ved Østjyllands Politi i domsafgørelser, mentalerklæringer og retslægerådets rapporter for samtlige §69-straffesager i årene 2018 og 2019. Formålet var at foretage en kvantitativ deskriptiv analyse af datamaterialet samt en kvantitativ indholdsanalyse af udvalgte dokumenter. Som udgangspunkt har alle ret til at søge aktindsigt; en proces der normalvis forløber ved, at man anmoder om indsigt i specifikke sagsdokumenter. Da vi ønskede at indhente adgang til *samlige* dokumenter vedrørende §69-straffesager i Østjyllands Politikreds for den udspecificerede periode, blev vi af vores vejleder og samarbejdspartner, rådet til at udarbejde en projektbeskrivelse⁴, som skulle bruges til at præcisere vores anmodning over for Anklagemyndigheden. I projektbeskrivelsen inkluderede vi motivationen for specialet, en argumentation for hvorfor det var nødvendigt for os at få aktindsigt i de anmodede dokumenter samt en gennemgang af de data og variable, som vi var interesserede i. Idet specialeperioden alene strækker sig over et enkelt semester, vurderede vi sammen med vores vejleder og samarbejdspartner, at det var oplagt at oprette specialet som et forskningsprojekt, i et forsøg på at fremskynde ansøgningsprocessen. Dette gjorde vi, da vi var opmærksomme på, at denne proces kunne strække sig over lang tid. I forlængelse heraf, påbegyndte vi udarbejdelsen af projektbeskrivelsen inden

⁴ Projektbeskrivelsen findes i Bilag 1.

selve specialeperiodens opstart, så denne var klar til at blive sendt afsted hurtigst muligt. Udarbejdelsen af projektbeskrivelse strakte sig over et par måneder og blev afsendt medio januar 2022.

Da vi sendte aktindsigtsansøgningen, fik vi besked fra anklagemyndigheden om, at behandlingstiden for aktindsigtsansøgninger under normale omstændigheder tager omkring syv dage, men at behandlingstiden i dette tilfælde ville være op til otte uger på grund af travlhed. Som følge heraf satte vi 1. april som deadline for, hvornår vi senest skulle have svar på vores ansøgning med henblik på at kunne overholde afleveringsfristen for specialet. Vi har således sideløbende med den oprindelige plan for specialet arbejdet med en alternativ plan i det tilfælde, at vi ikke modtog aktindsigten. Vi kontaktede anklagemyndigheden fem uger efter indsendelsen af ansøgningen. Her blev det konstateret, at vores ansøgning havde cirkuleret rundt i systemet og derfor endnu ikke var nået til behandling. Den forventede behandlingstid på dette tidspunkt var yderligere to uger. Efter disse to uger kontaktede vi igen anklagemyndigheden for at få en opdatering, hvor vi blev oplyst om, at ansøgningen nu var under behandling, men at behandlingen kunne tage op til to uger mere. Da vi ramte vores deadline fredag den 1. april, besluttede vi at give det en sidste chance og kontaktede derfor anklagemyndigheden mandag den 4. april. Her fik vi at vide, at ansøgningen stadig var under behandling, og at denne behandling krævede tilsendelse af sagsakter fra andre afdelinger, hvilket de forventede ville tage yderligere to uger. Som følge heraf, valgte vi at fokusere på den alternative plan for specialet. Vi begyndte derfor aktivt at arbejde med den nuværende plan i starten af april. Vi havde udformet det således, at fokus for specialet overordnet set var det samme, men at vores metodiske tilgang skiftede fra en kvantitativ til en kvalitativ undersøgelse. Størstedelen af specialearbejdet var på denne måde direkte overførbart til denne nye plan.

10.2 INTERVIEWS

De kvalitative forskningsinterviews gennemføres med henblik på at indsamle kvalitativt empirisk materiale, som kan belyse problemstillingen, hvorfor formålet med metoden er at producere viden (Harrits et al., 2012: 144; Kvale & Brinkmann, 2015: 20). Specialet beskæftiger sig med at afdække, hvordan dommere anvender mentalerklæringer i §69-straffesager. På baggrund heraf er det interessant at indsamle empiri, der bygger på dommernes subjektive oplevelser, meninger og holdninger (Ingemann et al., 2018: 151). Af denne årsag benyttes hermeneutiske interviews som empiri, idet samtalen er det centrale indenfor denne tilgang. Desuden er det i det gensidige samspil mellem sociale aktører, at forståelse og mening opstår (Højberg, 2018: 320). Dommere arbejder i praksis med mentalerklæringer og har således en praktisk viden og forståelse for hvordan mentalerklæringerne finder anvendelse, som ikke kan læses ud af paragrafferne og/eller direktiverne. Specialets fokus muliggør en afdækning af, hvordan individer der anvender mentalerklæringer, faktisk inddrager dem i deres beslutningsproces. Det kvalitative forskningsinterview er oplagt at anvende, da selve interviewsituationen muliggør frembringelsen af empiri, der går i dybden. Desuden åbner interviewmetoden op for, at dommerne kan bidrage med perspektiver, som ikke på forhånd er en del af overvejelserne eller er inddraget. Interviewmetoden muliggør således en eksplorativ tilgang til fænomenet (Harrits et al., 2012: 145).

Forskningsinterviewet er en samtale, der har en struktur og et formål (Kvale & Brinkmann, 2015: 22). I tilgangen til interviewsituationen anses dommerne som individer, der har et unikt kendskab til det fænomen, som ønskes afdækket. Interviewsituationen anses samtidig som en interaktion mellem individer, hvorfor denne tilgås som en produktion af viden frem for en indhentning af viden (Kvale & Brinkmann, 2015: 83). Den viden, der produceres i empiriindsamlingen, afhænger af mødet med dommerne og de spørgsmål, vi stiller. Dommerne er således ikke i besiddelse af en viden, som de uden videre kan videregive. Den hermeneutiske tilgang er ligeledes med til at præge den empiri, som opnås gennem interviewene. Interviewene har, som nævnt, en struktur og et formål, som fastsættes, hvorfor empirien ikke produceres uafhængigt af os.

Med udgangspunkt i ønsket om at indsamle empiri, der afdækker dommernes erfaringer og holdninger, foretages der individuelle interviews. Der er således behov for empiri på individniveau (Harrits et al., 2012: 149). Argumentet herfor er et ønske om at afdække dommerens egen udlægning uden risiko for, at vedkommende bliver præget af andre, som det for eksempel kunne være tilfældet ved fokusgruppeinterview.

De kvalitative forskningsinterviews bygger på en semi-struktureret tilgang (Harrits et al., 2012: 149). Der tages hverken udgangspunkt i den strukturerede eller den ustrukturerede tilgang, idet den første er meget fastlåst i sit design, hvorfor man er begrænset til alene at få information på baggrund af spørgsmål, som er forberedt inden selve interviewet, ligeledes er den anden tilgang fravalgt, da der på baggrund af problemstillingen og den eksisterende forskning allerede er nogle emner, som ønskes afdækket under interviewet. Den semi-strukturerede tilgang tillader modsat, at vi inden interviewet har mulighed for at etablere en vis struktur, således at det kan sikres, at vi undervejs i interviewet indfanger disse emner (Åkerström & Wästerfors, 2018: 155). Det semi-strukturerede interview er således særligt givende at anvende i en eksplorativ tilgang til et relativt underbelyst fænomen.

10.3 ADGANG TIL FELTET OG PRÆSENTATION AF INFORMANTER

Den formålsbestemte strategi er benyttet til at udvælge interviewpersoner, idet det er en meget bestemt gruppe mennesker, der er relevante for besvarelsen af problemstillingen. Som nævnt i afgrænsningen er det alene individer, der behandler eller har behandlet §69-straffesager, som kan bruges som informanter, hvilket begrænser gruppen af mulige informanter (Harrits et al., 2012: 161).

Idet besvarelsen af problemstillingen er afhængig af udtalelser fra juridiske dommere, afhænger hele undersøgelsen af muligheden for at komme i kontakt med disse, samt at de er villige til at deltage i interviews. Da specialet er udformet i samarbejde med Retspsykiatrisk Afdeling i Skejby var vi som udgangspunkt interesserede i at interviewe informanter fra Region Midtjylland, der består af seks byretter, hhv. Aarhus, Randers, Horsens, Herning, Viborg og Holstebro (Danmarks Domstole, 2021). Vores umiddelbare overvejelser gik på den bedst mulige måde at etablere kontakt til dommere i disse seks retter. I første omgang kontaktede vi sekretariatet ved de seks retter med henblik på at høre dem,

hvordan vi nemmest kunne etablere kontakt til de respektive dommere. Ved samtlige seks retter blev vi bedt om at sende en mail⁵ til sekretariatet indeholdende en kort beskrivelse af specialets formål og en gennemgang af de praktiske informationer, som var nødvendige for dommerne. Her inkluderede vi blandt andet informationer om den forventede varighed af interviewet, samt at interviewets indhold alene ville kunne tilgås af os, samt at inddragede data fra interviewet selvfølgelig ville ske under pseudonymisering. Desuden tilbød vi at eftersende vores projektbeskrivelse, såfremt denne kunne have interesse. Formålet med videregivelsen af informationerne om specialets formål og indhold byggede på et ønske om at præcisere de vilkår, som dommerne kunne forvente at deltage under og mere specifikt, hvordan deres interview ville blive brugt i specialet (Harrits et al., 2012: 167). Denne første kontakt resulterede ikke i nogle informanter, hvorfor vi udvidede den geografiske rækkevidde og kontaktede yderligere retterne i nogle af Danmarks større byer, henholdsvis København, Aalborg, Odense og Kolding.

Denne generelle og mere formelle henvendelse til retterne resulterede i tilbagemelding fra én dommer, hvorfor vi valgte en mere uformel tilgang. Vi anvendte derfor det faglige netværk LinkedIn til at kontakte enkelte dommere direkte ved at søge på deres profession "dommer", "dommerfuldmægtig" og "retsassessor". Vi kontaktede herigennem 15 personer med en kort beskrivelse af specialets emnefelt og med en forespørgsel om interview. Denne tilgang viste sig at være mere effektiv, og vi fik her kontakt til fire informanter. Yderligere blev vi gennem en af specialegruppens bekendte sat i kontakt med én dommer, som gerne ville deltage i et interview. Endvidere kontaktede vi en bekendt på Aalborg Universitet med henblik på at få skabt kontakt til flere dommere. Denne bekendte videresendte vores henvendelse, hvilket resulterede i yderligere én dommer. Dermed består empirien af interviews med syv informanter. Oversigten over disse informanter ses i Tabel 1.

TABEL 1: INFORMANTOVERSIGT

NAVN	PROFESSION	REKRUTTERING
ANE	DOMMERFULDMÆGTIG	LINKEDIN
BIRTE	DOMMER	LINKEDIN
CARL	RETSASSESSOR	LINKEDIN
DAN	DOMMER	MAIL TIL DE NÆVNTE RETTER
EVA	DOMMER	BEKENDT
FRIDA	DOMMER	NETVÆRK
GUSTAV	DOMMER	LINKEDIN

⁵ Mailen til retterne findes i Bilag 2.

Som udgangspunkt var der ikke et bestemt mål for, hvor mange informanter, der var tilstrækkelige for at besvare problemstillingen. Specialet er underlagt ressourcemæssige begrænsninger, idet vi som nævnt i beskrivelsen af processen, først aktivt begyndte at arbejde på den kvalitative problemstilling i starten af april, hvorfor vi ikke havde en ubegrænset tidshorisont til at få informanter og gennemføre interviews. Af denne årsag forventede vi således heller ikke at nå et mætningspunkt, idet den umiddelbare tanke var, at hver dommer havde en unik viden. Dog kunne vi efter gennemførelsen af de første fire interviews konstatere, at informanterne i store træk bidrog med den samme viden, idet deres syn på og tilgang til mentalerklæringer og §69-straffesager lignede hinanden, hvorfor vi efter syv interviews følte, at vi nåede en form for mætningspunkt (Harrits et al., 2012: 165).

10.4 INTERVIEWGUIDE

Semi-strukturerede interviews tager som oftest udgangspunkt i en interviewguide, som kan være mere eller mindre styrende for interviewet. En interviewguide kan således indeholde omhyggeligt formulerede spørgsmål eller overordnede emner, der skal afdækkes under interviewet (Kvale & Brinkmann, 2015: 185; Brinkmann & Tanggaard, 2020: 44). Specialets interviewguide⁶ falder i den sidstnævnte kategori, idet der på forhånd er forberedt spørgsmål for at sikre, at alle relevante aspekter i relation til problemstillingen indfanges. Den semi-strukturerede tilgang muliggør forberedelse af relevante spørgsmål, som er med til at sikre belysningen af de emner, der er nødvendige for specialet. Det særligt relevante ved den semi-strukturerede tilgang er, at den åbner op for opfølgende og yderligere spørgsmål, hvilket giver os mulighed for at få uddybet informanternes udtalelser (Åkerström & Wästerfors, 2018: 155). I praksis benytter vi os af aktiv lytning, hvilket indebærer et særligt fokus på det informanterne siger, og at dette bliver uddybet i interviewsituationen (Kvale & Brinkmann, 2015: 193).

I forlængelse heraf skal det ligeledes konstateres, at der er et særligt fokus på *ikke* at lægge ord i munden på informanterne. Vi har inden gennemførelsen af interviewene, sat os ind i den eksisterende forskning på området, og har således en forudgående viden om feltet. Vi forsøger for så vidt muligt ikke at præge informanterne, så det er deres egen udlægning, der kommer til udtryk. Desuden har vi fokus på, at vi ikke tillægger specifikke holdninger værdi. Det er essentielt for specialet, at vi ikke præsenterer formålet på en sådan måde, at informanterne får den opfattelse, at det at anvende mentalerklæringen på en bestemt måde er godt – eller omvendt (Åkerström & Wästerfors, 2018: 147).

Den hermeneutiske tilgang bidrager med en opmærksomhed på, at sociale aktører forstår verden på baggrund af sine forforståelser. Disse forforståelser danner rammen for de spørgsmål, vi stiller, da forudgående viden om området bidrager med muligheden for at stille relevante spørgsmål (Brinkmann & Tanggaard, 2020: 43). Indledningsvis spørger vi til oplysninger om informantens job og erfaring. Formålet med disse indledende spørgsmål er at sætte rammen for interviewet og få informanten i tale

⁶ Interviewguiden findes i Bilag 3.

(Kvale & Brinkmann, 2015: 190). Dernæst er det relevant for os at blive klogere på selve processen i en §69-straffesag, med et særligt fokus på den måde mentalerklæringerne anvendes. For at muliggøre denne viden, er det således relevant at høre interviewpersonernes gennemgang og udlægning af processen. Efterfølgende inddrager vi aspekter fra det såkaldte begrebsinterview (Kvale & Brinkmann, 2015: 207). Idet der ikke er en klar definition af "formålstjenlig" i paragraffen, er det relevant at afdække, hvordan informanterne forstår og arbejder med det. Det spiller en afgørende rolle i dommernes afgørelse, at beslutningen beror på en vurdering af, hvad der er formålstjenligt, hvorfor det er interessant, hvordan informanterne forstår det (Kvale & Brinkmann, 2015: 207). De dele af interviewguiden, som ikke kan indplaceres i ovenstående kategorier, bærer præg af direkte og indirekte spørgsmål til informantens holdning til mentalerklæringer, deres anvendelse i straffesager og deres holdninger til §69 generelt. Disse spørgsmål vil blive suppleret af sondrende, opfølgende og specificerende spørgsmål, som har til formål at indfange alle nuancer i informanternes svar (Kvale & Brinkmann, 2015: 190). Afslutningsvis har informanterne mulighed for at supplere med andet relevant information, som ikke er indfanget af spørgsmålene i interviewguiden. I denne forbindelse er vi i løbet af de første interviews blevet bekendte med en række tendenser, som har relevans for specialets genstandsfelt. Disse tendenser har vi valgt at tage med i de efterfølgende interviews i forhold til at spørge informanterne, om det er tendenser, som de kan genkende fra deres arbejde. I praksis blev det observeret, at informanterne virkede mere komfortable med at vedkende sig tendenserne, når vi præsenterede, at observationen var gjort af andre informanter. Tendenserne vil blive udlagt i sin helhed i analysen.

10.5 ONLINE INTERVIEWS

Specialet inkluderer informanter fra hele landet, hvorfor informanterne havde mulighed for at deltage i interviewene fysisk eller online. Alle informanterne valgte, at det skulle foregå online, og enkelte foreslog om det kunne foregå over telefonen. Dette forventes at kunne skyldes COVID-19 pandemien, hvor folk har vænnet sig til en online arbejdsform. Denne interviewform effektiviserede empiriindsamlingen betydeligt, idet det var mere tilgængeligt for alle og muliggjorde interviews på trods af geografiske afstande (Kvale & Brinkmann, 2015: 204). Fem af de syv interviews foregik via Microsoft Teams. I den forbindelse er det væsentligt at overveje, hvad der adskiller online interviews fra fysiske interviews. En af fordelene er bekvemmelighed i og med, at det er muligt at interviewe en person, som sidder på afstand og som kan befinde sig i et trykt miljø for eksempel vedkommendes eget hjem. Dette kan have betydning for, hvordan informanten oplever interviewsituationen, da det potentielt fjerner den nervøsitet eller det pres en informant eventuelt kan føle (Seitz, 2016: 230). Dette kan også være en ulempe, da det kan være svært at opnå den samme tillid til informanten, som hvis interviewer og informant var i samme rum. Manglen på direkte kontakt med informanterne kan gøre, at de føler sig distanceret fra intervieweren, hvilket kan have en effekt på deres svar. Det kan resultere i, at informanterne ikke i samme grad ønsker at blive personlige eller svare på sensitive spørgsmål, da der

på sin vis kan argumenteres for at være en barriere mellem informant og interviewer (Seitz, 2016: 232). Hvert interview påbegyndte med en rammesætning i forsøget på at skabe en rummelig atmosfære og en tryk interviewsituation. Dette er gjort ved at informere informanten om, at de ikke er forpligtet til at svare på spørgsmålene, at de er velkomne til at holde tænkepauser, og at de til enhver tid kan trække deres interview tilbage.

Den store forskel mellem online interviews og fysiske interviews er, som nævnt, at interviewer og informant ved det online interview ikke er fysisk til stede i samme rum, hvorfor, det ikke er muligt at aflæse informantens kropssprog og eventuelle følelser. Det gør det dermed endnu vigtigere at lytte til, hvad der bliver sagt, lægge mærke til informantens toneleje samt ansigtsudtryk for på den måde bedst at aflæse situationen (Seitz, 2016: 231-232). Dette gjorde sig særligt gældende i et af interviewene, hvor informanten arbejdede med to skærme, og således ikke kiggede ind i kameraet. Dette bidrog til en oplevelse af, at vedkommende ikke var nærværende, hvilket forventes at have været anderledes, såfremt interviewer og informant havde været i samme lokale, da der således havde været naturlig øjenkontakt. Desuden foregik to af interviewene telefonisk, hvor onlineformatet i særlig grad var begrænsende, idet det ikke var muligt at aflæse vedkommende kropssprog. Her var det særligt nødvendigt, at vi var opmærksomme på at lave bekræftende lyde såsom ”mmh” og ”ja” frem for at nikke med henblik på at anerkende vedkommendes udtalelser, og dermed understrege at vi fortsat lyttede. Idet interviewene foregik online, var det særligt vigtigt at teknikken virkede, som den skulle. En ulempe ved online interviews er risikoen for afbrydelser, som for eksempel kan ske grundet en dårlig internetforbindelse, hvilket forstyrrer interviewets flow, hvor vi som interviewer vil være nødsaget til at bede informanten om at gentage sig (Seitz, 2016: 230). I vores online interviews har vi haft problemer med forstyrrende lyde i baggrunden og computere, der sætter blæsere i gang. Dette har reduceret kvaliteten af lydfilerne og således besværliggjort transskriberingsprocessen, men det har ikke haft nogen indvirkning på selve interviewsituationen. Vi havde ét enkelt telefoninterview, hvor forbindelsen røg, men dette var ikke forstyrrende, da vedkommende selv gjorde opmærksom på, at han formentligt kørte mellem to telefonmaster, hvorfor forbindelsen røg på hans side. Han var således ikke påvirket af afbrydelsen. Desuden havde vi et online interview, hvor informantens computer ville påbegynde en opdatering, hvilket distraherede informanten og afbrød hendes igangværende tankestreg. Dette er et problem, da ønsket med kvalitative interviews er at indfange informantens oplevelser og meninger med deres egne ord, hvorfor forstyrrelser kan distrahere såvel informanten som intervieweren (Seitz, 2016: 231).

10.6 PRAKTISKE ASPEKTER VED INTERVIEWSITUATIONEN

I praksis foregik interviewene med to repræsentanter fra specialegruppen. En interviewer og en supplerende interviewer, der lytter med og som har mulighed for at notere vigtige ting og eventuelle opfølgende spørgsmål samt holde styr på diktafonen. Desuden fungerer inddragelsen af to repræsentanter frem for bare en enkelt, som en kvalitetsgaranti for, at det er den bedst mulige viden, der kommer ud af interviewene (Åkerström & Wästerfors, 2018: 156). Derudover er der foretaget ét

interview, hvor informanten ikke ønskede at blive optaget, hvilket vedkommende ikke begrundede yderligere. I denne interviewsituation var alle tre gruppemedlemmer repræsenteret for bedst at indfange, hvad der blev sagt. Her fungerede én fra specialegruppen som interviewer, én anden som supplerende interviewer i forhold til at notere vigtige ting og eventuelt stille opfølgende spørgsmål og den sidste fungerede som referent. Der blev af informanten givet tilladelse til at notere alt, hvad der blev sagt, hvorfor det var væsentligt at overveje, hvordan dette bedst blev gjort i praksis. Her vurderede vi, at det var bedst, at blot én fra specialegruppen, havde til opgave at notere alt, hvad der blev sagt. Med denne metode er der naturligvis nuancer og ordrette udsagn, som går tabt. Referenten har sørget for ordret at notere, hvis der har været særlig vigtige pointer, og ellers har referenten skrevet så præcise og udførlige noter, som muligt, med henblik på at anvende parafraserede udtalelser i analysen (Harrits et al., 2012: 170). Yderligere blev det prioriteret, at den supplerende interviewer ligeledes noterede undervejs, da det kan være med til at validere det, som referenten fik noteret. Udfordringerne ved dette, vil blive diskuteret yderligere i afsnit 13.0.

10.7 TRANSSKRIBERING

Interviewene er blevet optaget således, at der er en lydfil til rådighed gennem hele specialeforløbet. I forlængelse heraf blev det vurderet, at en videofil ikke var nødvendig, idet det alene er informanternes udtalelser om fænomenet, der er interessant. Det er således ikke relevant at kunne analysere på det interpersonelle samspil i interviewet, idet det alene er interessant for specialet at analysere *indholdet* af interviewet og ikke det, der ligger udover (Kvale & Brinkmann, 2015: 237). Interviewene transskriberes med henblik på at omdanne den mundtlige interviewsituation til et skriftligt produkt, som kan anvendes i analysen (Kvale & Brinkmann, 2015: 235). Selve transskriberingen⁷ er gennemført ved hjælp af softwaren Express Scribe Transcription. Anvendelsen af denne software er valgt, da den tillader at lydfilet forbliver lokalt i Fileshares mappen. Denne mappe er stillet til rådighed fra universitets side med henblik på at sikre informanternes identiteter.

Idet alene to repræsentanter fra specialgruppen deltager i et interview ad gangen, er der for så vidt muligt, sørget for, at det gruppemedlem, der ikke har deltaget i et givent interview, har transskriberet det. På denne måde har vedkommende ikke alene fået gengivet interviewene, men ligeledes haft muligheden for at lytte til interviewet i forbindelse med transskriberingen. Da det som nævnt alene er interessant for specialet at analysere indholdet af interviewet og ikke det interpersonelle aspekt i selve interviewsituationen, vurderes det, at dette ikke har nogen effekt på den indsamlede empiri.

Transskriberingen er den endelige empirikilde, hvorfor det er vigtigt at foretage præcise transskriberinger af interviewene (Åkerström & Wästerfors, 2018: 160). Med henblik på at transskribere så konsistent som muligt er der udarbejdet en transskriptionsguide⁸. Med udgangspunkt i denne

⁷ Transskriberingen kan ses i Bilag 4.

⁸ Transskriptionsguiden kan ses i Bilag 5.

transskriptionsguide er interviewene transskriberet ordret hermed ment, at eventuelle talefejl, grammatiske fortalelser samt ufærdige sætninger er inkluderet i transskriberingen, således at analysen er baseret på fuldstændige data. Dette muliggør fortolkninger og analyser, som ellers ikke ville være fyldestgørende i kun delvist transskriberede interviews (Harrits et al., 2012: 171). Det skal konstateres, at ord som ”øh” eller ”mmh” ikke er transskriberet, medmindre det har en indholdsmæssig betydning for det sagte.

10.8 METODISKE UDFORDRINGER

I indsamlingen af kvalitativ empiri er det væsentligt at tage højde for de metodiske udfordringer, der opstår undervejs. Der er forskellige potentielle begrænsninger ved at anvende interview som dataindsamlingsmetode i relation til problemstillingen. En central udfordring er, at mentalerklæringer ikke alene anvendes i §69-straffesager. Af denne årsag er det centralt, at fokus er på, hvorvidt informanterne reelt svarede med udgangspunkt i §69-straffesager. Der er en risiko for, at informanterne ikke kan adskille den betydning, de tillægger mentalerklæringen i de respektive paragraffers sager. I interviewsituationen og i de spørgsmål der blev stillet, blev det så vidt muligt forsøgt pointeret, at det er Straffelovens §69, som specialet beskæftiger sig med, men det er ikke muligt at garantere, at det alene er disse erfaringer, som informanterne trækker på. Dette blev også tydeligt under selve interviewene, idet flere af informanterne henviste til Straffelovens §16 og §69 i flæng og selv gjorde opmærksom på, at de havde svært ved at adskille måden, hvorpå de gik til sagerne. Af denne årsag er der en risiko for, at specialet undersøger hvordan dommere anvender mentalerklæringer generelt fremfor alene i §69-straffesager, hvilket er en metodisk udfordring, som vi har for øje.

Derudover er det alene muligt at udspørge dem på baggrund af hukommelse og således ikke muligt at lave nedslag i specifikke sager eller spørge ind til deres ræsonnementer i en given afgørelse. Det er urealistisk at forvente, at informanterne kan huske alle §69-straffesager, de har behandlet, hvorfor deres svar formentligt afspejler deres seneste sager (Hansen, 2012: 309).

Vi argumenterer for, at interview med dommere kan kategoriseres som eliteinterview, idet de besidder magtfulde stillinger, hvor de afgør udfaldet af retssager (Kvale & Brinkmann, 2015: 201). Der er typisk en magtasymmetri til stede under eliteinterviews, da informanten besidder en magtfuld stilling og har ekspertviden, som interviewereren ikke har. Forinden interviewene havde vi forberedt os grundigt på emnet og fagområdet for netop at forsøge at udligne denne magtasymmetri (Kvale & Brinkmann 2015: 201). Enkelte af interviewpersonerne forsøgte dog allerede fra interviewets start at overtage kontrollen i interviewsituationen. De gik til interviewsituationen med en forestilling om, at de skulle lære os noget, frem for at de skulle bidrage med viden af relevans for specialet. Dette skete til trods for, at vi indledningsvis havde forsøgt at skabe en struktur, som skulle sørge for, at vi som interviewer havde kontrol over situationen. Informanternes tilgang til interviewsituationen besværliggjorde indsamlingen af den afsøgte viden, hvorfor det var nødvendigt at være opmærksom på formuleringen af spørgsmålene. I forlængelse heraf, fik vi en række informationer, som ikke havde relevans for specialet, idet enkelte

informanter havde behov for at fastslå, hvad de anså som vigtige pointer om det juridiske system og dennes struktur. Disse informationer havde vi i forvejen, men dette var informanten ikke bekendt med. I behandlingen af empirien har vi inddraget relevante supplerende informationer fra informanterne, og derudover primært fokuseret på de afsøgte informationer, som bidrager til besvarelsen af problemstillingen. Flere af informanterne gik ind til interviewene med en forberedt dagsorden hermed ment, at de havde holdninger, som de anså som særligt vigtige, og som de ønskede at få frem under interviewene. Informanterne svarede i høj grad på vores spørgsmål ud fra den idealiserede og samfundsbestemte definition af, hvad en dommer bør være, frem for deres personlige syn, holdninger og tilgang til dommerembedet. De henviste i høj grad til lovbestemmelsernes ordlyd og gjorde en dyd ud af at gøre det klart for os, at de ikke selv har eller må have en holdning til, hvordan paragrafferne skal bruges i praksis. I informanternes optik bygger deres beslutningsproces alene på sagligt defineret metoder og aldrig på baggrund af egne opfattelser og fornemmelser. Desuden havde flere af informanterne holdninger til alternative problemstillinger og vinkler på vores genstandsfelt, som de anså for at være vigtigere eller mere interessante, end vores egentlige undersøgelse (Kvale & Brinkmann 2015: 202). I stedet styrede de samtalen hen på synspunkter, som de anså som værende mere interessante. Som interviewer var det svært at navigere i, fordi vi på den ene side gerne ville fremstå interesseret i alle synspunkter, samtidigt med at det var nødvendigt at holde specialets fokus for øje.

10.9 FORSKNINGSETIK

Det er nødvendigt at overveje forskningsetiske hensyn i besvarelsen af specialets problemstilling. Først er det relevant at overveje de europæiske GDPR-regler, som al forskning siden 2018 har været underlagt. GDPR-reglerne har blandt andet medført et krav om dataminimering, eksplicit samtykke, forsvarlig opbevaring af data samt sikker deling (Brinkmann & Tanggaard, 2020: 585). Hensynet til dataminimering opretholdes, idet der alene er indsamlet data, der er nødvendig for besvarelsen af specialet hermed ment, at interviewguiden ikke har inkluderet spørgsmål af unødvendig karakter. Informeret og eksplicit samtykke henviser til vores ansvar i relation til at oplyse informanten om, hvad deres data bruges til, samt hvad formålet med specialet er (Kvale & Brinkmann, 2015: 117). Informanterne er blevet briefet og debriefet, hvor det er blevet gjort klart, at deres deltagelse er frivillig, og at de altid kan trække deres samtykke tilbage, samt at de ikke er forpligtede til at svare på spørgsmål, de ikke har lyst til at svare på (Kvale & Brinkmann, 2015: 116). Samtykke er i specialet sikret mundtligt inden interviewets start i de tilfælde, hvor informanten på forhånd havde givet udtryk for, at vedkommende var indforstået med at interviewet blev optaget. I det ene interview, hvor informanten ikke ønskede at blive optaget, er vedkommendes samtykke til at deltage i specialet indhentet skriftligt⁹. Samtykke er indhentet af hensyn til dokumentation, samt for at undgå misforståelser i relation til, hvad der er givet samtykke til. Som tidligere nævnt, er hensynet til forsvarlig opbevaring af data opnået

⁹ Dette samtykke er ikke vedlagt som bilag af hensyn til beskyttelse af informantens identitet. Samtykket udleveres til censor eller eksaminator ved forespørgsel.

gennem AAU's interne sikrede drev "Fileshares". Adgang til specialets data har været begrænset til de dataansvarlige, som er specialegruppen samt vores vejleder, hvorfor data ikke er blevet delt med uvedkommende. Al interviewdata bliver slettet så snart specialeforsvaret er overstået, idet specialet således officielt afsluttes.

Der er ligeledes forskningsetiske hensyn i relation til vores rolle i specialet. Her er det blandt andet vigtigt at gøre sig det klart, hvad vores egne værdimæssige holdninger og fordomme til feltet er, og hvordan disse potentielt kan påvirke specialet. Dette kaldes refleksivitet indenfor den kvalitative metodelitteratur (Brinkmann & Tanggaard, 2020: 599). Det er i denne forbindelse relevant at nævne samarbejdet med Retspsykiatrisk Afdeling, idet dette samarbejde har resulteret i forudindtagede forventninger, navnlig i retning af, at mentalerklæringer tilskrives en vis vægt i straffesager. Disse forventninger er et resultat af samtaler med medarbejdere ved Retspsykiatrisk Afdeling, som har denne forforståelse. Til trods for dette er specialet udformet med en relativt neutral tilgang, hvor vi har været upåvirket af førnævnte forventninger i det omfang, som det har givet mening (Åkerström & Wästerfors, 2018: 154; Kvale & Brinkmann, 2015: 120). Vores forståelseshorisont er ifølge hermeneutikken ikke et bias, som nødvendigvis skal fjernes, men derimod en aktiv del af den viden, som produceres i specialet (Højberg, 2018: 320).

Vi har en forpligtelse til at bedrive etisk forsvarlig forskning. Dette sikres ofte gennem et løfte om anonymisering. Dog er fuldstændig anonymisering i praksis ikke nem at opnå, da dette indebærer at informanterne under ingen omstændigheder kan spores eller genkendes, hverken af forskeren eller andre (Bengtsson & Mølholt, 2020: 195). Dette er ikke muligt at opnå, idet vores speciale indeholder et begrænset antal informanter, som specialegruppen har været personligt i kontakt med i forbindelse med interviewene, hvorfor det er muligt for os at identificere informanterne i materialet. I stedet lever specialet op til kravene for pseudonymisering, som kræver, at informanterne ikke kan genkendes i analyser og afrapporteringer, men at informanternes identitet er kendt af os (Bengtsson & Mølholt, 2020: 195). Pseudonymiseringen er opnået under transskriberingen af interviewene, hvor identificerbare personlige karakteristika samt egennavne er sløret, fjernet eller udeladt afhængigt af, hvad der i det konkrete tilfælde var mest hensigtsmæssigt (Bengtsson & Mølholt, 2020: 195). Dette er gjort for at sikre, at det ikke har negative konsekvenser for informanterne at deltage i specialet. Vi har desuden valgt at pseudonymisere informanterne, da vi ikke ønsker at udtale os om den specifikke informants anvendelse af mentalerklæringer, men i stedet hvordan dommere generelt anvender mentalerklæringer i §69-straffesager. Pseudonymiseringen er således foretaget med henblik på, at informanterne kan udtale sig frit, uden bekymring for, at deres udtalelser leder tilbage til dem. På denne måde kan der opnås autentisk information uden risiko for konsekvenser for informanterne.

Der er dog nogle udfordringer relateret til pseudonymiseringen af informanterne. En af udfordringerne kommer til udtryk i form af den interne pseudonymisering mellem informanterne hermed ment, hvorvidt informanterne kan genkendes af andre informanter i specialet eller indenfor feltet. Denne

udfordring opstår, idet der er et begrænset antal dommere, dommerfuldmægtige og retsassessorer ved hver ret (Bengtsson & Mølholt, 2020: 200). Dog inkluderer datamaterialet dommere, dommerfuldmægtige og retsassessorer fra forskellige retter rundt i landet, og pseudonymiseringen gør, at personlige karakteristika, som kan identificere den enkelte dommer er fjernet, hvorfor det ikke bør være muligt for informanterne imellem at genkende hinanden i datamaterialet. Dette vil kun være tilfældet, såfremt informanterne indbyrdes snakker om deres deltagelse i specialet. I så fald har de selv truffet beslutningen om at dele denne information, hvilket er uden for vores kontrol (Bengtsson & Mølholt, 2020: 202).

Det er ligeledes relevant at overveje, hvordan håndteringen af oplysninger om tredjeparter behandles i specialet. I situationer hvor informanter giver information om tredjeparter, som ikke selv har givet samtykke til at deltage, er det påkrævet at opnå fuld anonymitet (Bengtsson & Mølholt, 2020: 203). Interviewguiden indeholder alene spørgsmål til generelle eller fiktive sager, men undervejs har flere af informanterne valgt at tage udgangspunkt i virkelige sager eller personer for at understrege pointer. I disse tilfælde er dette anonymiseret, således at ingen af disse personer kan identificeres i datamaterialet.

10.10 KODNING OG ANALYSESTRATEGI

Analysestrategien udspringer direkte af problemstillingen, idet der inden selve empiriindsamlingen er gjort overvejelser over hvilken type empiri, der er nødvendig for at besvare problemstillingen (Kvale & Brinkmann, 2015: 251). Med henblik på at gennemgå den indsamlede empiri på den bedst mulige måde er tilgangen til transskriberingsmaterialet systematisk for at udlede alle relevante aspekter af interviewene (Jakobsen, 2012: 174). Idet problemstillingen bygger på et ønske om at afdække, hvordan dommere anvender mentalerklæringer i §69-straffesager, er analysestrategien induktiv. Som tidligere nævnt er vi bevidste om, at specialets hermeneutiske tilgang resulterer i, at feltet tilgås med forforståelser, hvorfor den induktive strategi bærer præg af den viden, som vi har på forhånd (Højberg, 2018: 319).

På baggrund af den induktive strategi arbejder vi med en indledende åben kodning af materialet, hvor relevante tematikker, udtalelser og emner udledes. Det skal her konstateres, at denne indledende åbne kodning tager udgangspunkt i problemstillingen, som har dannet grundlaget for udformningen af interviewguiden til de semistrukturerede interviews samt haft en indflydelse på de opfølgende og yderligere spørgsmål, som er stillet undervejs i interviewene. Problemstillingen har således naturligt haft en stor indflydelse på de emner, der er blevet bragt på banen (Jakobsen, 2012: 179). Som nævnt i afsnittet om interviewguiden, var der emner, som det på forhånd stod klart, at der skulle kodes efter, men idet vi ønsker at afdække dommernes egne udlægninger, tilgås interviewene med et åbent sind, og alle interessante udtalelser kodes. Kodningen er således en løbende proces, hvor kodningen af et interview åbner op for nye emner (Kvale & Brinkmann, 2015: 262-263). I praksis foretager hvert gruppe medlem en åben kodning af to interviews, hvor empirien tillades at tale for sig selv, og interessante tekststykker kodes med labels, som beskriver indholdet af tekststykket.

Så snart den åbne kodning er foretaget, er der en række definerede koder, som er relevante for specialet, hvorfor der skal foretages en lukket kodning, hvor samtlige interviews kodes med udgangspunkt i de udvalgte koder (Jakobsen, 2012: 175). På denne måde sikres det, at alle interviews bliver gennemgået med udgangspunkt i den samme kodeliste samtidigt med at samtlige interviews bliver kodet i sin egen ret uden forudgående tematikker – udover de ovenfor præsenterede afvigelser (Jakobsen, 2012: 182). Formålet med kodningen af transskriberingsmaterialet er at kategorisere empirien, således at der dannes et mere overskueligt overblik over informationerne. Kodning muliggør at udtalelser reduceres til en udtømmende liste af kategorier (Kvale & Brinkmann, 2015: 264; Jakobsen, 2012: 180). I praksis roteres interviewene mellem gruppemedlemmerne således, at vi foretager den lukkede kodning på andre interviews, end dem vi foretog den åbne kodning på. Dette er med til at sikre, at der ikke kun er en enkelt person, som kender indholdet af et givent interview, men derimod at alle er inde over samtlige interviews (Jakobsen, 2012: 185). Når kodningen er færdiggjort, er der en række kategorier, som hver indkapsler et emne, som ønskes analyseret med henblik på at besvare problemstilling.

Idet specialet som tidligere nævnt arbejder hermeneutisk benyttes den hermeneutiske cirkel i analysen af empirien. Den hermeneutiske cirkel er den vekselvirkning, der sker mellem del og helhed. Dette betyder, at helheden kun kan forstås i kraft af delene, og delene kan ligeledes kun forstås, hvis helheden inddrages (Højberg, 2018: 292). Det meningskabende aspekt ligger i sammenhængen mellem delene og helheden, da det er relationen mellem disse, som gør det muligt at forstå og fortolke. Denne vekselvirkning og fortolkning vil fortsætte til der opnås en dækkende og konsistent udlægning (Højberg, 2018: 292). Selve analysen er inddelt i syv emner og to underemner, som hver især først og fremmest tilgås rent empirisk, med henblik på at afdække hvad empirien fortæller. Emnerne er genereret på baggrund af empirien, og de er som følger: dommernes tilgang til Straffelovens §69, dommernes forståelse af formålstjenlig, mentalerklæringer, følger dommerne mentalerklæringerne, mentalerklæringen som et styringsredskab, hvad dommeren bør kontra hvad dommeren gør, retspsykiatere kontra Retslægerådet, eksperter, tendenser og retssikkerhed. Disse emner er de enkeltdele, som vil skabe strukturen i analysen, og de er samtidig de enkeltdele, som ønskes analyseret. Teoretiske perspektiver inddrages, når de empiriske tendenser er afdækket, med henblik på at opnå en større forståelse for de empiriske fund. De teoretiske perspektiver vil alene blive inddraget, når dette anses som meningsfuldt. I andre dele af analysen vil der blive inddraget eksisterende forskning til at underbygge pointer. Undervejs i analysen udvides forståelsen og der opnås en horisontsammensmeltning (Højberg, 2018: 303).

11.0 ANALYSE

I nedenstående afsnit vil specialets analyse præsenteres. Som nævnt i foregående afsnit er analysen inddelt i syv emner og to underemner, der alle analyseres selvstændigt. I analysen henviser vi til transskriberingen af interviewene på følgende måde: (navn på informant, sidetal, linjenummer).

11.1 DOMMERNES TILGANG TIL STRAFFELOVENS §69

Indledningsvis skal det konstateres, at specialet som nævnt beskæftiger sig med Straffelovens §69, hvorfor det er interessant at afdække dommernes holdning til paragraffen med henblik på at undersøge, om denne adskiller sig fra andre strafferetlige paragraffer. Dette er interessant, da paragraffens ordlyd foreskriver, at dommere skal træffe afgørelse mellem almindelig straf *eller* foranstaltning. Vi er undervejs i interviewene blevet opmærksomme på, at informanterne ikke anser det som deres opgave at have en holdning til bestemte paragraffer, men at det derimod er deres opgave at anvende dem efter gældende regler. Desuden er der flere af informanterne, som påpeger, at det i praksis ikke giver mening for dem som dommere at have en holdning til en paragraf (Ane, 2, 27-28, Birte, 8, 22; Carl, 28, 18; Frida, 68-69, 28-1). Til trods for dette udtrykker to af informanterne sig generelt positivt i forhold til bestemmelsen. Informanten Eva giver udtryk for dette i følgende citat: “[...] jeg synes, det er en nødvendig og relevant bestemmelse, vi har i Straffeloven.” (Eva, 54, 25-26). To af informanterne refererer til Straffelovens §69 som en paragraf, der indfanger en bred vifte af tiltalte. De beskriver paragraffen som en “mellemting” og endvidere refererer de til personkredsen som værende i en “mellemkategori” (Eva 55, 5-7; Gustav, 78, 21). Hermed ment at paragraffen fungerer som en opsamlingsbestemmelse for tiltalte, som er i skellet mellem strafegnede og ikke strafegnede. Dette eksemplificeres i Gustavs beskrivelse af retssystemets inddeling af strafegnede kontra ikke strafegnede lovovertrædere: “[...] man har §16, stk. 1 og stk. 2, og så har man den her mellemting i §69, og så har man dem, som ikke er omfattet, altså som er strafegnede.” (Gustav, 78, 21). Fire ud af syv informanter kan se en udvikling i retning af, at der er flere, som er omfattet af §69 (Carl, 28-29, 29-2; Dan, 45, 1-3; Eva, 55, 21-22). I den eksisterende forskning pointerer Gottlieb et al. (2013), at dette kan skyldes, at det retspsykiatriske system er blevet mere finmasket, hvorfor flere individer diagnosticeres med en psykisk lidelse (Gottlieb et al., 2013: 405). En lignende konstatering er at finde i Brandt-Christensen et al. (2021), der argumenterer for, at der er sket en udvikling i de psykiatriske diagnoser, der kan henføre et individ til personkredsen i Straffelovens §69 (Brandt-Christensen et al., 2021: 459). Én af informanterne giver vedkommendes bud på, hvad der ligger til grund for, at der er sket en udvikling i antallet af §69-straffesager. Gustav forestiller sig, at denne udvikling skyldes en ændring i anmeldelsestilbøjeligheden:

“[...] der er jo en del sager med §69, og jeg tror det er fordi, at man – tidligere der anmeldte man ikke, hvis der var begået vold eller trusler på et opholdssted eller en institution, det gjorde man ikke noget ved. Det lod man blive, og så løste man det internt. Det gør man ikke i dag [...] Derfor kommer der måske flere sager i dag med §69, fordi de kommer for domstolene, det gjorde de ikke tidligere [...]”

(Gustav, 78, 27-32)

Den overvejelse, som Gustav udtrykker i citatet, kan understøttes af den eksisterende forskning, hvor Jørgensen (2014) ligeledes pointerer, at stigningen i antallet af dømte efter Straffelovens §69 kan

tilskrives en vækst i anmeldelsestilbøjeligheden af overfald på offentligt ansatte efter Straffelovens §119 (Jørgensen, 2014: 14).

11.2 DOMMERNES FORSTÅELSE AF FORMÅLSTJENLIG

Som præsenteret i afsnit 2.2 foreskriver ordlyden af §69, at afgørelsen af hvorvidt tiltalte skal idømmes foranstaltning fremfor almindelig straf, beror på en vurdering af, hvorvidt det findes mere formålstjenligt. Det er således centralt i anvendelsen af §69, hvordan informanterne forstår ordet formålstjenlig, da denne forståelse har indvirkning på vedkommendes afgørelse af sagen. Af denne årsag afdækkes de enkelte informanternes udlægning af deres opfattelse af formålstjenlighed. Denne afdækning har resulteret i tre nuancer af formålstjenlighed. To af informanternes udtalelser udgør den første nuance af formålstjenlighed, som værende at finde den straf eller foranstaltning, som er bedst egnet til den enkelte person (Ane, 3, 6). Eva udtrykker dette på følgende måde: "Hvordan finder man den straf, der vil passe bedst til det menneske." (Eva, 55, 11). De to informanter argumenterer for, at denne vurdering af, hvad der passer bedst til det enkelte menneske beror på den lægelige vurdering samt dommerens egne opfattelser i den konkrete sag. Den anden nuance af formålstjenlighed bygger på én enkelt informants udtalelse, hvor vedkommende argumenterer for, at formålstjenlighed beror på en vurdering af, hvad der giver mening, samt at det skal "[...] have en betydning." (Birte 9, 12). Informanten kommer ikke med konkrete eksempler eller uddyber, hvordan dette finder anvendelse i praksis, heller ikke da der opfølgende spørges ind til dette. Den tredje nuance fremlægges af fem ud af syv informanter, der udtrykker, at formålstjenlighed forudsætter, at foranstaltningen er mere hensigtsmæssig til at forebygge recidiv end det er tilfældet ved almindelig straf (Carl, 29, 30-31; Dan, 45, 23-28; Eva, 69, 6-10; Frida, 69, 6-8). Denne nuance inkluderer informanten Eva endnu engang, da hun lægger vægt på, at formålstjenlighed er, hvad der passer bedst til det enkelte menneske, *samtidig* med at det skal forebygge recidiv. Gustav udtrykker det på følgende måde: "Det er jo en hensigtsmæssighedsvurdering. Er der mulighed for at gøre noget, som kan forebygge kriminalitet, [...] kan man gøre noget andet end af idømme dem almindelig straf." (Gustav, 79, 4-7). Denne forståelse af formålstjenlighed stemmer overens med den i problemfeltet præsenterede pointe i Rigsadvokatens meddelelse om psykisk afvigende kriminelle, som foreskriver, at vurderingen af formålstjenlighed beror på, hvorvidt foranstaltningen forebygger recidiv (Rigsadvokaten, 2022: 27).

11.3 MENTALERKLÆRINGER

Idet fokus i specialet er mentalerklæringer, er det interessant at afdække informanternes holdninger til disse, da dette kan give et indblik i deres tilgang til og anvendelse af mentalerklæringerne. Den generelle holdning blandt alle informanterne er, at de anser mentalerklæringer som vigtige og nødvendige i §69-straffesager (Ane, 3, 21-24; Birte, 26-27; Carl, 29, 16; Eva, 55, 27-28; Frida, 69-70, 28-2; Gustav, 79, 26-28).

Blandt andet udtrykker Dan:

“[...] det er jo en helt nødvendig erklæring at have, for at komme videre i sådan en sag. Altså jeg tror ikke, der er eksempler på, at dommere selv har siddet og prøvet at vurdere, om folk er omfattet af §69 eller ej, så det er simpelthen nødvendigt at have [...]”

(Dan, 45, 19-21)

Som citatet understreger, er mentalerklæringer essentielle i §69-straffesager, idet dommerne ikke selv har viden eller kompetencer til at indplacere tiltalte i paragraffens personkreds. Som tidligere nævnt har Retslægerådet fremlagt en kritik af kvaliteten af de mentalerklæringer, som ikke forelægges dem (Justitsministeriet, 2020). Denne kritik er blevet fremlagt for informanterne med henblik på at afdække, hvorvidt de har en tilsvarende bekymring for kvaliteten af de psykiatriske undersøgelser i mentalerklæringer, som alene er udarbejdet af én retspsykiater. Denne bekymring er ikke at finde i empirien, idet samtlige informanter udtrykker, at de har tillid til indholdet og kvaliteten af mentalerklæringerne (Ane, 5, 4-5; Birte, 21, 10; Carl, 34, 12; Dan, 46, 20-21; Eva, 61, 25; Frida, 72, 19-26). Informanten Gustav udtrykker dette på følgende måde: “Jeg har ikke oplevet, at jeg kunne sætte et spørgsmålstejn ved kvaliteten af en mentalerklæring. Det har jeg i hvert fald ikke følt, jeg har haft grundlag for at gøre.” (Gustav, 84, 10-11). Dette kommer ligeledes til udtryk ved informanten Dan, der udtaler: “Vi har ikke haft anledning til at synes, at det virkede usikkert eller ikke fagligt højt nok på niveauet.” (Dan, 46, 20-21). Disse to og en tredje informant udtrykker dermed en tillid til, at de retspsykiatere, som udformer mentalerklæringerne, har en tilfredsstillende faglighed (Birte, 21, 10). De giver således udtryk for, at de ikke har grund til at sætte spørgsmålstejn ved mentalerklæringernes kvalitet, samtidigt med, at de giver udtryk for, ikke at være bekendte med Retslægerådets kritik (Ane, 5, 6; Birte, 21, 10-11; Carl, 34, 12; Dan, 46, 14; Eva, 61, 25; Frida, 72, 29; Gustav, 84, 10-12).

I forlængelse heraf er det interessant at afdække informanternes opfattelse af hyppigheden i brugen af mentalerklæringer i straffesager. Her kan det konstateres, at to ud af syv informanter ser en tendens i retning af, at der bliver lavet flere mentalundersøgelser nu end, hvad tilfældet har været tidligere (Gustav, 79, 30). Dette understreges af informanten Carl, der udtrykker, at “[...] der bliver jo lavet mange flere mentalerklæringer end man har gjort for 10 år siden, det er der ingen tvivl om.” (Carl, 29, 3-4). Yderligere to informanter mener, at mængden af mentalundersøgelser, som foretages, er passende (Frida, 70, 4-6; Ane, 4, 31), mens de resterende tre informanter ikke har bemærket en tendens i hverken den ene eller anden retning (Birte, 10, 29-30; Dan, 44, 10-11; Eva, 55, 2). Informanterne har forskellige erfaringsrammer, som de baserer deres udtalelser på, hvorfor deres forskellige opfattelser af udviklingen skal ses i lyset af dette (Ane, 2, 5; Birte, 6, 19-24; Carl, 27, 22-26; Dan, 41, 6-13; Eva, 53, 13-15; Frida, 67, 6-10; Gustav, 77, 2-13). Gustav og Carl udtrykker, at de begge kan se, at der er sket en stigning, men det skal påpeges, at det ikke nødvendigvis er fordi, at de har været ansat ved domstolene længst. De to informanternes opfattelse af, at der er sket en udvikling i retning af flere mentalerklæringer, kan understøttes i Brandt-Christensen et al. (2021) og Jørgensen (2014), som udlægger, at der har været en

generel stigning i antallet af mentalundersøgelser og brugen af mentalerklæringer (Brandt-Christensen et al., 2021: 458; Jørgensen, 2014: 28). Deres respektive undersøgelser bygger på statistiske analyser, hvorimod specialet bygger på kvalitative spørgsmål til enkeltpersoner. Det tydelige billede i retning af en stigning, kommer således ikke lige så klart til udtryk i specialet, idet kun fire af syv informanter har en bemærkning til udviklingen i antallet af mentalerklæringer. Der kan argumenteres for, at dommere sidder med et begrænset antal sager, og dermed et begrænset antal sager med dertilhørende mentalerklæringer (Birte, 10, 29-30). Den enkelte dommer ser således ikke det fulde billede, hvorfor udviklingen formodes at være knap så tydelig for dem. Ligeledes kan det konstateres, at informanterne ikke ser en tydelig tendens i anbefalingerne i mentalerklæringerne (Ane, 4, 33-34; Birte, 11, 17-20; Frida, 70, 12-15). På trods af dette, kan det udledes af empirien, at tre af informanterne har gjort sig overvejelser om, hvorvidt der oftest anbefales foranstaltning eller almindelig straf. Én af informanterne kan se en tendens til at retspsykiatere ofte anbefaler en foranstaltningsdom, når den tiltalte er omfattet af personkredsen i §69 (Eva, 57, 12-14). De to andre informanter kan modsat se en tendens i retning af, at retspsykiatere oftest ikke kan finde foranstaltning mere formålstjenligt end almindelig straf (Dan, 45, 4-9). Dette udtrykker Gustav på følgende måde: “Jeg synes tit de skriver, at det skal være straf.” (Gustav, 80, 28-29). Opfattelsen fra informanterne Gustav og Dan er i overensstemmelse med den eksisterende forskning af Brandt-Christensen et al. (2021), hvor det fremgår af, at tre fjerdedele af de dømte efter Straffelovens §69 idømmes almindelig straf (Brandt-Christensen et al., 2021: 460).

11.3.1 FØLGER DOMMERNE ANBEFALINGEN I MENTALERKLÆRINGEN?

Udgangspunktet for specialet var en undren i forhold til, i hvor høj grad anbefalingen i mentalerklæringen bliver fulgt, når dommere skal træffe afgørelser i §69-straffesager. På baggrund af specialets empiri kan det udledes, at alle syv dommere i praksis følger anbefalingen i mentalerklæringen (Ane, 3, 15; Birte, 15-16, 30-2; Carl, 32, 19; Dan, 45, 31-32; Eva, 60, 17; Frida, 72, 5-7; Gustav, 82, 30). Spørgsmålet “Kan du huske en §69-straffesag, hvor domsafgørelsen ikke stemte overens med anbefalingen i mentalerklæringen?” har affødt varierende grader af svaret “nej”, ligeledes har et opfølgende spørgsmål om tvivlstilfælde affødt lignende reaktioner. Informanterne kan kun komme med eksempler på hypotetiske scenarier, hvor de ville gå imod anbefalingen. Her understreger to informanter, at for at en sådan situation skal kunne lade sig gøre, skal der være andre oplysninger, som er modstridende med mentalerklæringen (Gustav, 82, 22-26). Dette kan eksemplificeres med følgende udtalelse af informant Birte:

“Den eneste mulighed jeg har for at gå imod en mentalerklæring, det er hvis, der er nogle personoplysninger, der går i en anden retning, og det ville aldrig afstedkomme, at jeg går imod konklusionen i mentalerklæringen, i hvert fald ikke først og fremmest, *men* det ville muligvis afstedkomme, at jeg udsatte sagen for at indhente yderligere oplysninger [...]”

(Birte, 15-16, 30-2)

Selv i dette hypotetiske tilfælde anser Birte det som utænkeligt, at hun ville gå imod konklusionen i mentalerklæringen. De resterende informanter, kan ikke komme i tanke om hverken reelle eller hypotetiske scenarier, hvor de har været i tvivl om, hvorvidt de skulle følge anbefalingen, eller hvor de er gået imod anbefalingen (Ane, 3, 15; Carl, 32, 19; Dan, 45, 31-32; Eva, 60, 17; Frida, 72, 5-7; Gustav, 82, 30). På baggrund heraf kan der argumenteres for, at mentalerklæringen lægges til grund for domsafgørelsen. Dette er sammenligneligt med resultaterne fra undersøgelsen af Brandt-Christensen et al. (2021), som finder, at der i 96% af de undersøgte sager er overensstemmelse mellem anbefalingen i mentalerklæringen og den endelige domsafgørelse (Brandt-Christensen et al., 2021: 459-460). Tendensen til at følge anbefalingen er ligeledes at finde i Gröning et al. (2020), der afdækker, at retspsykiatriske anbefalinger næsten altid følges af domstolene i Norge, Holland og Sverige (Gröning et al., 2020: 396, 420, 406). I modsætning til den eksisterende forskning, har vi fundet, at dommere følger anbefalingen i mentalerklæringen *hver* gang. Dette tilskriver vi, at de respektive datagrundlag i den eksisterende forskning er større. Vi argumenterer for, at hvis vores empiriske grundlag havde været af tilsvarende størrelse, ville vi formentligt have tilsvarende udsving i besvarelsene.

11.3.2 MENTALERKLÆRINGEN SOM ET STYRINGSREDSKAB

Som nævnt i afsnit 7.0 tager vores forståelse af mentalerklæringer udgangspunkt i Roses udlægning af dem som risikovurderinger, der skal vejlede dommere om, hvad der er mest hensigtsmæssigt. I empirien fremgår det, at to af informanterne anser mentalerklæringer som et redskab, dommerne har til rådighed i afgørelsen af bestemte sagstyper (Frida, 69-70, 32-2). Eva udtrykker dette på følgende måde: “[...] mentalerklæringer giver mig jo et meget meget omfattende redskab til at finde ud af, hvad er det for et menneske, der sidder overfor mig.” (Eva, 56, 2-3). I foregående afsnit afdækkedes det, at dommerne følger mentalerklæringen, og sammenholdes det med deres opfattelse af mentalerklæringen som et redskab, kan der argumenteres for, at mentalerklæringen ender som et styringsredskab i det juridiske system. Hermed ment, at mentalerklæringen bliver den udslagsgivende faktor i domsafgørelsen. Dette kan overføres til Rose, som beskriver, at psykiaterens rolle har udviklet sig til at omfatte rådgivning til domstolene. Denne rådgivning manifesterer sig i mentalerklæringen. Ifølge Rose har psykiateren dermed fået en mere betydningsfuld rolle i takt med, at deres vurdering af tiltaltes risiko for recidiv fylder mere (Rose, 1998: 184).

Med udgangspunkt i denne præmis er det derfor nødvendigt at undersøge, hvorvidt der er overensstemmelse mellem psykiateres og dommeres tilgang til og fokus i mentalerklæringer. I empirien kan det ses, at to af informanterne har en bekymring i forhold til, at lægerne har fokus på behandling for behandlingens skyld og ikke behandling for at forebygge recidiv (Carl, 36, 14-15; Dan, 36, 18-20). Dette kan problematiseres, hvis man godtager præmissen om, at mentalerklæringer er udslagsgivende, da dommerne dermed træffer afgørelser på baggrund af et “misvisende” grundlag. Hermed ment, at psykiateres fokus i mentalerklæringer afviger fra dommeres. Empirien henleder til, at der således er en risiko for, at dommere tror, at de træffer afgørelse om behandling for at forebygge recidiv, hvor det

potentielt bliver en dom til behandling for behandlingens skyld. Dan udtrykker, hvordan dommeres og retspsykiateres fokus i mentalerklæringer kan være forskellige: “[...] jeg har jævnligt set nogen, hvor jeg har siddet med en følelse af, at lægerne har mere fokus på patientens behov for behandling end på, hvorvidt det egentlig har betydning for kriminalitetsrisikoen.” (Dan, 36, 18-20). På baggrund af empirien kan der dermed argumenteres for, at informanterne udtrykker en opmærksomhed på mentalerklæringernes fokus, samtidigt med at de konsekvent følger anbefalingerne. Der er således en diskrepans mellem deres tanker om mentalerklæringerne og den praksis, de reelt udfører. I forlængelse heraf kommer en informant med et eksempel på, hvad forvirring i mentalerklæringens formål kan have af konsekvenser. Carl pointerer, at “[...] hvis ikke der er nogen medicinsk begrundelse for, at behandlingen faktisk vil påvirke [risikoen for recidiv], så er det jo reelt bare at spærre vedkommende inde [...]” (Carl, 36, 14-15). Denne pointe kan overføres til Roses konstatering af, at man er gået væk fra idéen om, at frihedsberøvelse af psykisk syge lovovertrædere er hovedformålet til i stedet at fokusere på behandling. Han argumenterer for, at indespærring af disse lovovertrædere ikke bør anses som en “straf”, men derimod som en sikkerhed for samfundet og for individet (Rose, 1998: 183).

Med udgangspunkt i konstateringen af, at der er risiko for uoverensstemmelse mellem retspsykiateres og dommeres fokus i mentalerklæringer, efterlyser Carl, at mentalerklæringerne skal bære mere præg af en risikovurdering, idet fokus bør være på recidiv frem for behandling for behandlingens skyld:

“Altså jeg har nok mere fokus på det der med recidivrisiko, og det er nok egentlig ikke, fordi jeg tænker, at den er mere vigtig, men måske fordi det nogle gange er der, hvor der er mindst fokus på det fra lægens side [...]”

(Carl, 36, 26-27)

Carls opfattelse er således, at retspsykiaterens fokus formentligt er mere på behandling end på recidiv. Med udgangspunkt i dette argumenteres der for, at idet retspsykiateren sidder i rollen som behandler og har aflagt lægeløftet, formodes det, at vedkommende har svært ved at adskille et generelt behandlingsbehov fra behandling for at forebygge recidiv (Lægeforeningen, 2017). Rose behandler denne problematik, idet han argumenterer for, at retspsykiaterens fokus bør være på risikoen for recidiv frem for individets generelle behov for behandling. Her argumenterer han for, at forpligtelsen til at vurdere, evaluere og minimere risiko er væsentlig forskellig fra forpligtelsen til at pleje, diagnosticere og helbrede (Rose, 1998: 186).

Retspsykiateres funktion bliver således, gennem mentalundersøgelserne, at forudsige tiltaltes fremtidige adfærd, hvilket lægger et stort ansvar over på den enkelte retspsykiater, idet dennes vurdering bliver grundlaget for, hvordan tiltalte forventes at agere i fremtiden. De bliver således ansvarlige for tiltaltes fremtidige adfærd (Rose, 1998: 184). Rose udlægger et perspektiv på, hvordan denne ansvarspåleggelse muligvis kan afhjælpes. Han argumenterer for, at standardiserede og objektiverede mentalundersøgelser ville muliggøre en målbarhed af mentalundersøgelserne (Rose, 1998: 187-188). Flere af informanterne giver generelt udtryk for, at de ikke ser sig selv i stand til at sætte spørgsmålstejn

ved mentalerklæringerne, idet de er foretaget af fagfolk, som har en ekspertise, som dommerne ikke selv besidder (Ane 3, 23; Carl, 36, 2-3; Eva, 55, 27-28; Gustav, 84, 11-12). Blandt andet udtaler Dan i relation til hans mulighed for at gå imod mentalerklæringen: “Det kan jeg ikke forestille mig, fordi det er jo som sagt det lægelige skøn, som vi ikke rigtig kan – har grundlag for eller mulighed for at anfægte fagligheden eller andet på.” (Dan, 49, 16-18) desuden udtaler Carl, at “[...] det lægelige skøn, det vil jeg aldrig gå ind og udfordre [...]” (Carl, 37, 31). Informanterne giver således udtryk for, at de ikke føler sig i stand til at sætte spørgsmålstejn ved mentalerklæringen, hvilket en standardisering af processen ville muliggøre. Som nævnt i problemfeltet er der på nuværende tidspunkt ikke en standardiseret måde, hvorpå retspsykiatere foretager mentalundersøgelserne. En sådan standardisering vil ydermere være medvirkende til, at vurderingen bliver mindre subjektiv og dermed mere ensrettet, hvilket vil sige, at uanset, hvilken retspsykiater tiltalte undersøges af, vil processen være ens (Rose, 1998: 187-188). Vigtigheden af ensrettet håndtering i retssystemet, udtrykker informanten Birte ved at påpege, at uanset hvilken dommer man kommer ind til, så skal man kunne forvente samme behandling (Birte, 20, 12-18). Idet mentalundersøgelsen er en del af processen i straffesystemet, kan der argumenteres for, at denne ensartethed bør inkorporeres som en almindelig del af den samlede proces, fra mentalundersøgelse til domsafsigelse.

11.4 HVAD DOMMEREN BØR KONTRA HVAD DOMMEREN GØR

Empirien henleder til, at der er en uoverensstemmelse mellem dommernes officielle rolle og deres faktiske udførelse af denne rolle. Med udgangspunkt i empirien kan det konstateres, at informanterne har en meget klar idé om, hvad de må og ikke må som dommere. Det gør sig således generelt gældende for informanterne, at de er meget bevidste om deres funktion og de foreskrevne regler, som de skal agere efter (Ane, 2, 18-19; Birte, 8, 22-26; Carl, 36, 2-4; Dan, 40, 26-27; Eva, 63, 23-24; Frida, 71, 10-12; Gustav, 81, 32-34). Dette pointeres af henholdsvis Gustav, der udtrykker, at “Det fremgår af retsplejeloven, at man dømmer jo kun ud fra det, der kommer frem i retten” (Gustav, 81, 32-33) og Eva, der ligeledes siger, at “[...] det er jo sådan, at i en straffesag, må jeg ikke som dommer lægge vægt på noget, som ikke er kommet frem inde i retten.” (Eva, 58, 7-9). Det er tydeligt i empirien, at dommerne ikke altid efterlever denne klare opfattelse af, hvad de bør. De afviger særligt fra hinanden og fra de foreskrevne regler i forhold til, hvordan de forbereder straffesager. En generel tendens i empirien er, at informanterne har fokus på risikoen for forudfattede meninger, oplysninger og lignende, som kan påvirke dem under retssagen. Denne risiko for forudfattede beskriver Frida: “[...] der vil jeg forsøge ikke at læse ret meget i sagerne, fordi der kan jeg komme til at få en forudfattet mening om sagerne, som jeg ikke må have efter loven.” (Frida, 70, 31-32). Flere af informanterne giver således udtryk for, at de alene forbereder sig på det, de juridisk er påkrævet, idet de er bange for at blive påvirket inden retssagen, mens en enkelt fortæller, at vedkommende forbereder sig til fingerspidserne på trods af dette (Ane, 2, 18-20; Birte, 12, 6-11). I forlængelse heraf, synes der i empirien at være en tendens til, at de dommere som tilkendegiver, at de har meget erfaring, forbereder sig meget lidt, hvilket Eva udtrykker:

“Så når man er så garvet som mig, så læser jeg meget lidt faktisk.” (Eva, 58, 13). Desuden giver Birte udtryk for, at “Det hele sidder selvfølgelig på rygraden [...]” (Birte, 7, 30). Overføres dette til Lintons idé om, at statusser er konstante, og at roller repræsenterer det dynamiske aspekt af disse statusser, så kan der med udgangspunkt i empirien argumenteres for, at dommerne alle er dommere, men at de er det forskelligt (Linton, 1936: 114). Hermed ment, at informanterne alle har statussen “dommer”, men at de tilgår denne status forskelligt, idet udførelsen af rollen varierer fra dommer til dommer.

Statussen, som dommer, er veldefineret såvel i loven som i samfundet, hvorfor de enkelte dommers varierende udførelser af rollen, påvirker den definerede status i begrænset omfang. Dette kan belyses med Lintons konstatering af, at statussen eksisterer uafhængigt af det enkelte individ, hermed ment at statussen som dommer findes uagtet, om nogen besidder denne (Linton, 1936: 257). Det fremgår af empirien, at informanterne er meget bevidste om denne definerede udgave af deres status, og at de i vidt omfang er bevidste om, at det ikke er deres opgave at påvirke denne definerede status. Dette kan ses i empirien ved, at informanterne giver udtryk for, hvad en dommer er og ikke er. Det understreges af informanten Birte: “Men det er mig som menneske, som dommer har jeg ingen mening om det [...]” og informanten Frida “[...] man har jo ikke nogen holdning som dommer til en paragraf. Det er i hvert fald uprofessionelt, kan man sige, at have det, så der er en paragraf og den må man administrere [...]” (Frida, 68-69, 28-1). Som citatet understreger, mener informanterne ikke, at de har til opgave at have en holdning til arbejdet som dommer eller til de love, som de administrerer. Til trods for at dommere ikke ser det som deres opgave at påvirke den definerede status som dommer, kan der argumenteres for, at de påvirker deres egen status som dommer, idet hver enkelt dommers dynamiske udfoldelse af statussen er unik. Dette fremgår af empirien, idet de erfarne dommere i højere grad påvirker statussen som dommer, da de som tidligere nævnt har rollen som dommer “på rygraden” eller trækker på tidligere erfaringer i deres beslutningsproces (Birte, 7, 30; Frida, 71, 23-30).

I empirien fremgår det, at tre af syv informanter ubevidst henviser til, at de inddrager fornemmelser og intuition, når de skal afgøre straffesager (Birte, 12, 14-20; Eva, 55, 17-18). Dette kan eksemplificeres med informanten Anes udtalelser om, at hun træffer afgørelser på baggrund af hoved, hjerte og intuition (Ane, 4, 9-10). Denne inddragelse af intuition i informanternes arbejde bliver ubevidst formidlet i interviewene. Hermed ment at disse formidlinger sker i forlængelse af informanternes gennemgang af deres praktiske tilgang til afgørelser af straffesager. Det er således udtalelser, der går imod den officielle fortælling. Empirien henleder således til, at informanterne er meget bevidste om, hvad reglerne foreskriver og mindre bevidste om, at nogle af de praksisser, de har, ikke er direkte i overensstemmelse med dette. Én af informanterne “fanger” sig selv i at formidle sådanne praksisser, hvilket resulterer i, at vedkommende har et behov for at understrege, hvad den officielle fortælling er i relation til, hvad dommere må og ikke må. Dette kan eksemplificeres i empirien, hvor Birte konstaterer, at:

“Nogle gange så kan sager være så utroligt sørgelige, [...] og der kan der være et eller andet – det er som regel et eller andet intuition, der gør, at jeg vil godt lige grave lidt dybere i, hvad det er for en fyr

eller fyr-inde jeg har på besøg [...]. Jeg må kun lægge vægt på det, der bliver sagt højt nede i retten.”

(Birte, 12, 14-20)

Som det fremgår af citatet, opfanger Birte, at hun under gennemgangen af sin tilgang til straffesager har brugt ordet “intuition”, hvilket medfører, at hun hurtigt pointerer, at hun ifølge loven ikke må lægge vægt på andet end det, der siges højt nede i retten. Dommernes brug af intuition eller fornemmelser i deres afgørelser af straffesager, kan med udgangspunkt i Franks udlægning af American Legal Realism, tillægges idéen om, at dommere er almindelige mennesker, hvorfor de ikke kan undgå at basere afgørelser af retssager på juridiske såvel som ikke-juridiske fakta (Frank, 1993: 205). Yderligere beskæftiger Frank sig med idéen om, at dommere opererer med en retlig fornemmelse, som de afgør straffesager ud fra (Frank, 1949: 103-104). Dette kan forefindes i empirien, idet informanterne netop refererer til brugen af intuition og fornemmelser som en del af deres beslutningsproces. Som eksempel herpå pointerer Eva, at hendes vurdering, af hvad der er formålstjenligt for den tiltalte, bygger på “[...] det umiddelbare indtryk af den person, mens jeg sidder inde i retten og så har jeg jo en udtalelse fra noget lægeligt oftest.” (Eva, 55, 16-18). Som det fremgår af citatet, anvender Eva således en retlig fornemmelse, idet hun trækker på juridiske fakta i form af mentalerklæringer samt ikke-juridiske fakta i form af hendes umiddelbare indtryk af tiltalte. I forlængelse af dette, kan det med udgangspunkt i Franks teori konstateres, at den retlige fornemmelse forekommer såvel bevidst som ubevidst, hvorfor dommerne kan anvende fornemmelse eller intuition i deres afgørelse uden selv at være bevidste om det (Frank, 1993: 205-206). Dommernes brug af intuition er ligeledes at finde i den eksisterende forskning af Rachlinski & Wistrich (2017), som argumenterer for, at dommere benytter sig enten bevidst eller ubevidst af heuristikker, når de skal træffe beslutninger, i forsøget på at gøre dem mindre komplekse. I forlængelse heraf konkluderer udgivelsen, at dommere i højere grad benytter sig af intuitiv tænkning frem for velovervejede beslutninger (Rachlinski & Wistrich, 2017: 13). Dommere kan således være overbeviste om, at deres afgørelse alene bygger på juridiske fakta til trods for, at dette ikke reelt er tilfældet. Med udgangspunkt i empirien synes dette at være tilfældet for informanterne i specialet, idet de sjældent direkte henviser til brugen af intuition, hvorfor dette i stedet skal læses ud af deres svar. Informanten Ane henviser eksempelvis til, at hun som dommer foretager vurderingen med udgangspunkt i en samlet fornemmelse for, hvordan sagen forløber (Ane, 4, 10-11). Birtes konstatering af, at nogle sager er utroligt sørgelige indfanger, at en dommers sympati er til stede under hele retssagen, hvilket påvirker måden, hvorpå dommere tilgår sager og de involverede individer (Birte, 12, 14-20). Dette kan ligeledes belyses med udgangspunkt i Franks teori, idet han påpeger, hvordan en dommers bias kan påvirke beslutningsprocessen i en negativ eller positiv retning (Frank, 1949: 106). Dette er også i overensstemmelse med den udlagte eksisterende forskning af Rachlinski & Wistrich (2017) som finder, at dommere er påvirket af deres følelser i retssager, hvilket betyder, at de i højere grad dømmer til fordel for tiltalte, som de har medlidenhed med (Rachlinski & Wistrich, 2017: 24-25).

11.5 EKSPERTER

Som tidligere nævnt har vi i empirien afdækket, at informanterne følger mentalerklæringen. Det fremgår af empirien, at dette skyldes en generel tillid til de retspsykiatriske eksperter, der vurderer tiltalte. Denne tillid til eksperter udtrykkes af samtlige informanter (Birte, 10, 22-27; Carl, 34, 12-17; Dan, 43, 19-24, Eva, 55, 27-28; Frida, 69-70, 28-2; Gustav, 82, 24-27). Blandt andet udtrykker Ane, at hun ved en masse om juraen, og at retspsykiatere ved en masse om psykiatrien, hvilket hun derfor har stor respekt for. Ligeledes pointerer hun, at systemet ikke er bygget op om, at vi *ikke* skal tro på eksperter (Ane, 3, 23-24 & 5, 6). Desuden udtaler Dan om mentalerklæringer, at

“[...] hvis man ser på kvantiteten, så virker det i hvert fald grundigt, og også når man læser den igennem, så er det jo ikke noget, vi som jurister kan gå ind og vurdere og bestride, at det er rigtigt eller forkert, hvad der står rent lægeligt [...]”

(Dan, 46, 17-19)

I forlængelse af konstateringen af, at informanterne har respekt for retspsykiatere, kan det ligeledes påpeges, at de har respekt for Retslægerådet. Det fremgår af empirien, at informanternes respekt for retspsykiateren ikke tilsidesættes til fordel for Retslægerådet, men at såfremt der foreligger en rapport fra sidstnævnte, så dømmer informanterne i overensstemmelse med denne rapport (Ane, 5, 9; Birte, 19, 18-20; Carl, 33, 24-25; Dan, 42, 20-22; Eva, 61, 16; Frida, 73, 7; Gustav, 83, 30-32). Denne pointe er i overensstemmelse med den eksisterende forskning af Gottlieb et al. (2014), som finder, at domstolene er mere tilbøjelige til at følge rapporter fra Retslægerådet end anbefalinger fra mentalerklæringer (Gottlieb et al., 2014: 217). Birte udlægger dette på følgende måde: “[...] hvis du spørger mig, om jeg lægger en Retslægerådets erklæring over en hel almindelig ensidigt indhentet erklæring, [...] så har jeg svært ved at argumentere for, at jeg ikke skulle gøre det [...]” (Birte, 19, 18-20). Det fremgår af empirien, at informanterne argumenterer for det faktum, at de følger Retslægerådet frem for den enkelte retspsykiater med begrundelse i, at Retslægerådet består af en samling af flere kvalificerede, særligt udvalgte eksperter (Ane, 5, 5; Eva, 61, 4-6; Frida, 72, 24-26). I forlængelse heraf fremgår det, at tre af informanterne ser Retslægerådet som *en overdommer* (Carl, 33, 17-18), *den ypperste retslægelige videnskab* (Dan, 42, 20-21) og *det højeste lægelige organ* (Eva, 61, 15; Gustav, 83, 11-16). Blandt andet udtrykker Birte, at “[...] de har en stor bevisvægt fordi de er udpeget på en særlig måde og er uafhængige, og med en særlig sagkundskab.” (Birte, 21, 3-4). Denne respekt for Retslægerådet udtrykkes desuden i flere af informanternes opfattelse af Retslægerådet som en “second opinion” eller en kvalitetssikring. Carl pointerer, at:

“[...] det er jo en kvalitetssikring – de er jo sådan lidt en overdommer, som kommer ind. Altså en lægefaglig overdommer, der kommer ind i de mere alvorlige situationer – en mentalerklæring, det er jo bare en psykiater, som har lavet den, så det er jo på en eller anden måde en second opinion [...] der er flere ind over, så det er jo sådan en ekstra sikkerhed for, at det er rigtigt det, vi baserer vores afgørelse på i de situationer.”

(Carl, 33, 17-21)

Ligeledes pointerer Frida, at “[...] jeg har meget stor respekt for Retslægerådet og synes, at det er rart at have, for især de meget meget alvorlige foranstaltninger er det jo vigtigt at have deres second opinion med på det.” (Frida, 72, 24-26). Som det fremgår af citaterne, anser Carl og Frida Retslægerådet som en kvalitetssikring, der fungerer som en ekstra sikkerhed for, at beslutningen træffes på det rette grundlag. Denne tilgang til Retslægerådet som kvalitetssikrende instans er ligeledes at finde i Gröning et al. (2020), der konstaterer, at domstolene i Norge og Sverige følger vurderingen fra den kvalitetssikrende instans, såfremt der er uenighed med den oprindelige mentalklæring (Gröning et al., 2020: 396, 406). I denne forbindelse er det relevant at nævne den eksisterende forskning af Gottlieb et al. (2014), der finder, at Retslægerådet alene bliver forelagt en fjerdedel af alle mentalklæringer (Gottlieb et al., 2014: 216). Desuden finder Brandt-Christensen et al. (2021), at antallet af mentalundersøgelser, der forelægges Retslægerådet, falder i den undersøgte periode samtidigt med, at Retslægerådets enighed med den udarbejdede mentalklæring ligeledes er faldende (Brandt-Christensen et al., 2021: 459-460). Gottlieb et al. (2014) problematiserer implikationerne af dette, da der argumenteres for, at det kan have konsekvenser for kvaliteten af de mentalklæringer, som Retslægerådet ikke forelægges (Gottlieb et al., 2014: 217). På baggrund af ovenstående kan det konstateres, at informanterne ser Retslægerådet, som en kvalitetssikrende instans, hvilket er interessant på baggrund af den eksisterende forskning, hvoraf det fremgår, at Retslægerådet ser en begrænset andel af mentalklæringer, samt at de i stadig lavere grad er enige med konklusionen. Til trods for dette, giver én af informanterne udtryk for, at det ikke er hensigtsmæssigt, at samtlige mentalklæringer forelægges Retslægerådet, da dette er ressourcekrævende. Frida udtrykker dette med følgende udtalelse:

“[...] det er jo altid en balance, fordi at det tager jo også rigtig lang tid, og Retslægerådet har også rigtig mange sager, så der er også grænser for, hvor mange sager de kan have igennem, så det duer heller ikke at have et system, hvor alt per automatik skal igennem Retslægerådet [...]”

(Frida, 72-73, 32-2)

I citatet fremgår det således, at Frida af ressourcemæssige hensyn ikke anser det som en mulighed, at Retslægerådet vurderer samtlige mentalklæringer for at sikre kvaliteten. I den eksisterende forskning af Gröning et al. (2020) udlægges det, at samtlige mentalklæringer evalueres af den kvalitetssikrende instans i Norge, hvilket gøres med henblik på at sikre en vis kvalitet og ensartethed (Gröning et al. 2020: 395). Det kan således diskuteres i en dansk kontekst, hvorvidt Retslægerådet, som en kvalitetssikrende instans, bør vurdere alle mentalklæringer.

11.6 RETSPSYKIATERE KONTRA RETSLÆGERÅDET

På baggrund af afsnit 9.2 kan der, med udgangspunkt i Lintons teori, argumenteres for, at retssystemet er et socialt system, hvor dommere er tildelt en status, som de i høj grad har svært ved at afvige fra (Linton, 1936: 253). I dette sociale system indgår en række andre statusser, der tilsammen udgør retssystemet, herunder retspsykiatere og Retslægerådet. Disse statusser er gensidigt afhængige af

hinanden, idet man har en status i relation til de andre statusser i konteksten, hvorfor en status reelt er meningsløs før den bliver sat i relation til andre (Linton, 1936: 114). Dette udtrykker Birte, da hun snakker om at træffe afgørelse uden en klar anbefaling, hvor hun siger, at

“[...] der er ikke nogen dommer, der ville tage det på sin kappe at træffe den endelige afgørelse, jeg skal have hjælp til det, jeg skal have nogle sagkyndige til at forholde sig til, er jeg så A eller B, er jeg sort eller hvid [...]”

(Birte, 16, 13-15)

Citatet viser, at informanten ikke ser det som en plausibel mulighed at udføre sin rolle som dommer uden bidrag fra andre statusser i retssystemet, hermed ment at dommeren ikke kan træffe afgørelse i en §69-straffesag uden bidrag fra retspsykiatere. Empirien viser desuden, at informanterne lægger stor vægt på at holde statusserne adskilte, og at hver status er kompetent til den opgave, de udfylder i retssystemet (Ane, 3, 23; Birte, 8, 22-29; Carl, 36, 2-4; Dan, 46, 17-21; Eva, 63, 26-28; Frida, 72, 13-15). Alle statusserne er nødvendige for, at systemet kan fungere. Med udgangspunkt i denne udlægning, kan der således argumenteres for, at idet dommerne har stor respekt for deres egen status og rolle i systemet, har de ligeledes stor respekt for andre statussers nødvendighed i systemet.

I dette sociale system er der et “officielt hierarki”: dommere, Retslægerådet og retspsykiatere. I dette hierarki er dommere officielt øverst, idet det er dem, der i sidste ende træffer afgørelse. I praksis bliver dette system omstruktureret på følgende måde: Retslægerådet, retspsykiatere og dommere. Dette argumenteres der for med udgangspunkt i foregående afsnit, idet dommere følger Retslægerådets rapport over mentalerklæringen såfremt en sådan foreligger. I sager, hvor der ikke foreligger en rapport fra Retslægerådet, følger dommere, som tidligere nævnt, anbefalingen i mentalerklæringen. Af denne årsag ender dommerne i praksis nederst i hierarkiet. Dette er tilfældet, idet beslutningen er truffet af retspsykiatere og/eller Retslægerådet uden for retslokalet. Idet der etableres et uofficielt hierarki, hvor afgørelsen træffes af en retspsykiater eller Retslægerådet, argumenterer vi for, at de i praksis bliver den dømmende magt. I de sager, hvor domsafgørelsen ender i en foranstaltningsdom, sker der således en sammenblanding af sanktionsfastsætter og -fuldbyrder, idet retspsykiatrien i praksis bliver begge.

11.7 TENDENSER OG RETSSIKKERHED

I empirien kan det udledes, at informanterne giver udtryk for, at systemet er presset, og at mentalerklæringerne er tidskrævende, fordyrende og ressourcekrævende (Birte, 18, 8-13; Carl, 29, 16-18; Dan, 44, 15-20; Eva, 62, 14-15; Frida, 85, 6-8; Gustav, 79, 7-9). På baggrund heraf kan der udledes tre tendenser, der alle udspringer af et spørgsmål om ressourcer. Den første af disse tendenser går på, at anklagemyndigheden, i et forsøg på at komme omkring ressourceproblematikken, “snyder” systemet i den forstand, at de gør domme betingede for at undgå mentalerklæringen. Dette skyldes, at man ikke ønsker at sætte processen omkring en mentalundersøgelse i gang, når dommen ikke er mere omfattende (Ane, 3, 8-10; Gustav, 79, 7-15). Begrundelsen for, at man ikke ønsker at sætte processen i gang, bygger

på idéen om, at det kan være hårdt for den tiltalte at blive mentalundersøgt (Gustav, 80, 20-21). Dette kan eksemplificeres med Carls udtalelse om, at “[...] det er jo også en belastning at være med i – i en mentalundersøgelse så selvfølgelig skal man heller ikke gøre det unødvendigt.” (Carl, 29, 19-20). Tendensen, til at gøre domme betinget for at undgå mentalerklæringen, er vi blevet gjort opmærksomme på af Dan, som præsenterer, at “[...] Rigsadvokaten har jo en tommelfingerregel om, at hvis en lovovertrædelse ikke giver mere end bøde, så behøver man ikke lave en mentalerklæring [...]” (Dan, 49, 24-26). Som nævnt i metodeafsnittet, har vi undervejs i de efterfølgende interviews præsenteret denne tendens for de resterende informanter. Tre ud af fire af disse resterende informanter istemmer sig, at de kan genkende denne tendens fra deres arbejde (Frida, 73, 22; Gustav, 84-85, 28-8). Blandt andet udtrykker Eva: “Altså det er jo ikke noget, man sådan snakker sådan helt vildt åbent om – det er jo lidt noget juks. Men ja det sker, men det sker jo også lige nu, fordi vi er bagud med alting.” (Eva, 63, 1-2). Den fjerde og sidste informant giver udtryk for, at vedkommende ikke har en mening om tendensen, idet hun nævner, at hun hverken kan be- eller afkræfte den (Birte, 23, 10-11). Det kan således konstateres, at informanterne generelt anerkender, at det er en tendens, der finder sted. De giver dog ligeledes udtryk for, at det ikke er okay at omgå den rette arbejdsgang i systemet, da det kan have negative implikationer for den tiltalte. Denne holdning kan eksemplificeres med udgangspunkt i følgende citat:

“Det [...] vil jeg ikke være med til, fordi som sagt, hvis man ikke overholder vilkårene i en betinget dom, så kan man jo risikere at skulle ind og afsone, så det er forkert og man kan ikke omgå en juridisk regel på den måde.”

(Frida, 73, 26-28)

Tendensen fra anklagemyndigheden er således særligt problematisk i et system, der bygger på idéen om, at man ikke må straffe et individ, såfremt det kunne findes mere formålstjenligt at idømme en foranstaltning.

Den anden og tredje tendens er forslag til løsninger på ressourceproblematikken. Disse to tendenser har forskellige tilgange, men de er begge forslag til løsninger på det samme problem, hvorfor de vil blive udlagt sammen. Den ene af disse tendenser præsenteres af to informanter, som begge foreslår, at man indfører muligheden for at udarbejde en “light-udgave” af mentalerklæringen i de mindre alvorlige sager (Gustav, 79, 23-25). Blandt andet udtrykker Eva:

“[...] jeg ved ikke om man på nogen måde kan lave nogle billigere udgaver, der kan laves hurtigere [...] det kunne være givende tidsmæssigt og pengemæssigt for Danmark, hvis der ikke skulle laves de her lange, 50 sider lange mentalerklæringer, det er sådan min umiddelbare tanke.”

(Eva, 62, 15-19)

Informanterne giver udtryk for, at denne light-udgave kan være svær at implementere i praksis, da der er nogle etiske regler for, hvilke undersøgelser retspsykiatere skal gennemføre, før de kan udtale sig om

tiltaltes psykiske tilstand. En indførelse af light-udgaver vil således kræve, at retspsykiatere skal gå på kompromis med deres etiske principper (Eva, 56, 10-12). Yderligere er to af informanterne opmærksomme på, at en light-udgave udfordrer retssikkerheden (Birte, 11, 12-16; Frida, 74, 3-8). Den tredje tendens kan ses i forlængelse af forslaget om en light-udgave, idet flere af informanterne påpeger, at en løsning på ressourceproblematikken kan være, at Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent i højere grad kan udtale sig. Der argumenteres for, at dette vil muliggøre en fremskyndelse af sagsbehandlingstiden (Dan, 44, 28-32; Eva, 63, 18-21; Gustav, 80, 14). Modsat er der ligeledes informanter, der argumenterer for, at dette ikke er en holdbar løsning, idet de udtrykker, at det ikke er Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent, der foretager Retsplejelovens §808-undersøgelser, hvorfor vedkommende alene vurderer tiltalte på baggrund af skriftligt materiale udformet af en anden (Ane, 3, 15-20). Desuden er Retsplejelovens §808-undersøgelse ikke nær så udførlig som en mentalundersøgelse foretaget på en retspsykiatrisk afdeling. Denne pointe præsenterer Frida:

“[...] som jeg har forstået det i de her personundersøgelser, så ser den psykiatriske specialkonsulent ikke sigtede eller tiltalte, og jeg mener, at det er en forudsætning [...] men de bygger jo i vidt omfang på oplysninger, som er afgivet af sigtede selv, og jeg mener ikke, at de der psykiatriske konsulenter, så længe de ikke ser sigtede eller tiltalte, så kan de ikke erstatte en retspsykiatrisk vurdering. Det forudsætter, at man selv vurderer og ser de mennesker. Det kan man ikke gøre på skriftligt grundlag alene.”

(Frida, 74, 3-8)

I citatet fremgår det, at Frida således ikke anser det som en mulighed, at udtalelser fra Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent erstatter de retspsykiatriske mentalerklæringer. Ligeledes pointerer Birte, at mentalundersøgelserne er placeret det rigtige sted, idet hun mener, at det er uhensigtsmæssigt “ [...] at blande hattene sammen.” (Birte, 23, 22). Hun argumenterer for, at:

“[...] det er meget godt placeret hos retspsykiatrien. Altså de to ting er vi nødt til at adskille fra hinanden, for kunne man forestille sig den situation, at Kriminalforsorgen af en eller anden grund havde en ressourcemæssig betragtning. Det, det skal vi ikke blande sammen.”

(Birte, 23, 17-19)

Hun ser således en risiko for, at Kriminalforsorgens hensigter ikke nødvendigvis er i overensstemmelse med domstolenes. Dette skyldes, at informanten er bekymret for, at Kriminalforsorgens tilgang til mentalundersøgelser potentielt vil bygge på et spørgsmål om ressourcer frem for tiltaltes ve og vel. Fortalerne, for at benytte konsulenten i højere grad, argumenterer for, at det er positivt for retssikkerheden, at sagsbehandlingstiden ikke trækker ud, særligt for de mindre alvorlige sager, hvor proportionaliteten mellem tiltaltes lovovertrædelse og vedkommendes tid i retssystemet kan være skæv (Dan, 44, 15-20; Gustav, 80, 14-21). De informanter, der er modstandere af denne løsning, argumenterer for, at retssikkerheden udfordres, hvis man blander de forskellige instansers funktioner. Der er en risiko for, at mentalundersøgelser udformes forskelligt, hvorfor der kan være usikkerhed om mental-

erklæringernes tilvejebringelse (Birte, 23, 21-25). Hermed ment, at såfremt erklæringer om tiltaltes psykiske tilstand udformes af forskellige instanser, kan kvaliteten potentielt variere. Der kan således argumenteres for, at informanter på “begge sider” har retssikkerheden for øje i deres overvejelser om muligheden for at benytte Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent i højere grad.

12.0 DISKUSSION

12.1 PRÆMISSEN FOR DISKUSSIONEN

I analysen står det klart, at informanterne ukritisk følger mentalerklæringen i afgørelsen af §69-straffesager. Dette gøres til trods for, at de har forskellige tilgange til embedet og forskellige forståelser af formålstjenlighed. På baggrund heraf argumenterer vi for, at mentalerklæringen fungerer som et styringsredskab i det juridiske system, idet denne bliver udslagsgivende i afgørelsen af tiltaltes sag. Godtages idéen om, at mentalerklæringen er et styringsredskab, som dommerne i alle tilfælde følger, er det relevant at overveje, hvem der egentligt ender med at afgøre tiltaltes sag. Vi argumenterer for, at en ukritisk tendens til at følge mentalerklæringen i praksis resulterer i et system udenfor det juridiske system, hvor retspsykiatere fungerer som sanktionsfastsætter og -fuldbyrder i sager, hvor tiltalte idømmes foranstaltning.

12.2 STRAFFELOVENS §69

Som nævnt undersøger vi anvendelsen af mentalerklæringer i §69-straffesager, idet vores samarbejdspartner ved Retspsykiatrisk Afdeling anser denne paragraf som særligt spændende, da dommerne har et sanktionsvalg baseret på, hvad der findes mest formålstjenligt. Vi har i specialet afdækket, at dette sanktionsvalg finder sted, men ikke på den forventede måde, idet mentalerklæringen lægges til grund, hvorfor vurderingen, af hvad der er formålstjenligt, i praksis foretages af retspsykiatere og ikke af uafhængige juridiske dommere. Vi stiller således spørgsmålstegn ved, hvorvidt paragraffen fungerer i praksis, som det er tiltænkt i teorien. Straffelovens §69 fungerer som en form for opsamlingsbestemmelse, der skal sørge for, at Straffeloven tager hensyn til lovovertrædere, som falder imellem de almindeligt strafegnede lovovertrædere og de straffri lovovertrædere, jf. Straffelovens §16. Formålet med paragraffen er således at sikre, at individer, der er bedre tjent med en foranstaltning frem for en almindelig straf, kan idømmes retsfølge i overensstemmelse hermed. På baggrund af empirien og den eksisterende forskning sætter vi således spørgsmålstegn ved, hvorvidt der er overensstemmelse mellem hensigten med paragraffen og den praksis, der reelt er. Som tidligere nævnt er det i den eksisterende forskning præsenteret, at cirka 75% af individerne, der henføres til Straffelovens §69 idømmes en almindelig fængselsstraf. Tre fjerdedele af alle dem, der bliver underlagt en mentalundersøgelse i disse tilfælde, bliver således hevet igennem processen unødvendigt (Brandt-Christensen et al., 2021: 460). På baggrund heraf virker det til, at paragraffen indfanger unødvendigt mange individer, som foruden §69 formentligt ville være blevet idømt en almindelig fængselsstraf uden at blive underlagt den tidsudtrækkende og ressourcekrævende mentalundersøgelse. I den eksisterende

forskning præsenterer vi udgivelsen af Kørner et al. (2014), som konkluderer, at Straffelovens §69 finder anvendelse efter dens formål, hermed ment, at der idømmes foranstaltning med udgangspunkt i tiltaltes behov og med hensyntagen til tiltaltes kriminelle adfærd (Kørner et al., 2014: 1). Denne konklusion bestrider vi ikke, da vi ligeledes argumenterer for, at i de tilfælde, hvor der idømmes foranstaltning efter §69, er dette netop på baggrund af en formålstjenlighedsvurdering. Det vi sætter spørgsmålstegn ved, er hvorvidt paragraffen indfanger for meget, hermed ment, at vi i den eksisterende forskning ser en tendens til, at alt for mange henføres til bestemmelsen uden at blive idømt en foranstaltning. Vores argument bygger således på bekymringen for, at for mange individer bliver taget gennem et mentalundersøgelsesforløb, som efter sigende er både hårdt og tidskrævende for den tiltalte, samt ressourcekrævende for systemet, for i sidste ende "bare" at blive idømt en almindelig fængselsstraf på lige fod med andre lovovertrædere. Vores skepsis i forhold til, hvorvidt paragraffen bliver brugt efter hensigten, går således ikke på de tilfælde, hvor dommen ender med en foranstaltning, men derimod de tilfælde, hvor den ikke gør.

12.3 GENNEMSIGTIGHED I PROCESSEN

Med udgangspunkt i præmissen for diskussionen er det relevant at overveje, hvad mentalerklæringen er eller bør være i det juridiske system. Herunder specifikt hvordan forskellige parter tilgår mentalerklæringen, og om der læses forskellige ting ud af samme erklæring. Dommere træffer afgørelser i straffesager, hvorfor det som udgangspunkt synes at være væsentligt, hvordan de tilgår mentalerklæringer. Dette synes dog ikke at være tilfældet i praksis, idet dommerne følger mentalerklæringerne. På baggrund heraf er deres tilgang til mentalerklæringen i realiteten overflødig, idet beslutningen er truffet andetsteds. I analysen argumenterer vi for, at dommers bias og fordomme påvirker udfaldet af straffesager. Med udgangspunkt i konstateringen af, at dommere altid følger mentalerklæringen i §69-straffesager, argumenterer vi for, at dette ikke er tilfældet i disse sager. Vi argumenterer for, at det i stedet er retspsykiateres fordomme og bias, som er relevante at overveje, da det er deres subjektive vurdering af tiltalte, som mentalerklæringen baserer sig på, og som lægges til grund af dommeren i domsafgørelsen.

Såfremt mentalerklæringen bruges som et facit, er det nødvendigt at overveje, hvordan man sikrer, at alle mentalundersøgelser og mentalerklæringer udarbejdes på samme måde og således sikrer ensartethed for alle tiltalte. En måde at sikre ensartethed i mentalundersøgelserne er ved at gennemsigte den bagvedliggende proces. I problemfeltet præsenteres det, at der ikke er nogen standardisering for, hvordan mentalundersøgelser foretages, men at der er minimumskrav til, hvad den endelige mentalerklæring skal indeholde. Med henblik på at sikre, at disse minimumskrav opfyldes, kan det udledes, at der er bestemte undersøgelser, som tiltalte skal igennem, for at psykiatere kan udtale sig om tiltaltes mentale tilstand. Dette understøttes desuden i analysen, hvor informanterne giver udtryk for, at der er nogle kriterier, som retspsykiatere skal leve op til, for at de kan udtale sig på et sagligt funderet grundlag. Ingen af informanterne giver udtryk for at have kendskab til, hvad disse kriterier

indebærer, de præsenterer det blot som noget selvfølgeligt. Informanterne efterlyser samtidig muligheden for at kigge retspsykiaterne efter i kortene, således at de har mulighed for at stille spørgsmålstejn ved mentalerklæringens indhold. Vi argumenterer for, at en standardisering og gennemsigtiggørelse af processen er fordelagtig, da det vil stille dommere bedre i forhold til at kunne stille spørgsmål til processen. Hermed ment at gøre dommerne bekendte med de fastsatte procedurer, der er for håndteringen af tiltalte som formodes at have en psykisk afvigelse. Denne standardisering og gennemsigtighed vil samtidig sikre mere lighed i retssystemet, idet processen bliver mere ensartet, samtidig med at dommerne internt bliver i besiddelse af samme vidensgrundlag, som de kan træffe afgørelse på baggrund af. Dette princip om ensartethed er centralt i retssystemet, idet alle har ret til retfærdig rettergang, jf. EMRK Art. 6, stk. 1., hvilket betyder, at alle skal behandles ens. Med udgangspunkt i mentalerklæringen som et styringsredskab og konstateringen af, at alle har ret til retfærdig rettergang, argumenterer vi for, at denne rettighed bør inkorporeres i mentalundersøgelsen, således at det er underordnet, hvilken retspsykiater den tiltalte mentalundersøges af. Ved at standardisere og gennemsigtiggøre processen, vil dommere være i stand til at stille spørgsmålstejn til alle dele af processen, hvormed den enkelte psykiaters fordomme og bias ikke vil påvirke domsafgørelsen. Dette skyldes, at det vil være muligt for dommere at gennemskue, om der er irrelevante hensyn, som er blevet taget af retspsykiatere undervejs i processen, som kan have en indvirkning på anbefalingen. Dommere vil således være i stand til at sikre, at sådanne hensyn ikke har indvirkning på tiltaltes sag.

Det er i denne forbindelse relevant at overveje, hvad det vil betyde for retssystemet at gøre processen standardiseret og mere gennemsigtig. Hermed ment om det reelt vil gøre en forskel i praksis. Vi argumenterer for, at dommere formentligt fortsat vil følge anbefalingen i mentalerklæringen, og at den eneste forskel i praksis vil være, at de nu følger den på et mere informeret grundlag. Dette skyldes, at retspsykiatere stadig har den relevante og nødvendige faglighed, som dommerne fortsat ikke besidder. Hvis det alene er i teorien og ikke i praksis, at standardisering og større gennemsigtighed gør en forskel, så er det relevant at overveje, hvorvidt det er gavnligt at ændre den nuværende praksis. Vi argumenterer for, at en ændring i processen vil være fordelagtig for retssikkerheden, idet dette vil sikre mere ensartethed. Vi er opmærksomme på, at ovenstående tankegang er et idealbillede, og at ideal og praksis ikke nødvendigvis er forenelige, idet dommere, til trods for en standardiseret metode, fortsat ikke vil have den fornødne ekspertise, som psykiatere sidder med, hvorfor det må formodes, at domsafgørelsen fortsat i høj grad vil basere sig på anbefalingen i mentalerklæringen.

12.4 RETSPSYKIATEREN SOM DØMMENDE MAGT

Vores udgangspunkt for specialet er, at det er problematisk, hvis der findes et system uden for retssystemet, hvori eksperter i realiteten træffer afgørelser og således bestemmer udfaldet af straffesager. Med udgangspunkt i empirien argumenterer vi for, at denne sammenblanding af dommerens og retspsykiaterens funktion reelt finder sted, idet retspsykiaterens vurdering i

mentalerklæringen bliver udslagsgivende. Vores umiddelbare bekymring er således blevet bekræftet. I teorien er dette problematisk, idet retspsykiateres funktion ikke er at afgøre straffesager, men derimod at vurdere psykisk syge lovovertrædere i forbindelse med straffesager, samt at forestå deres behandling *efter* de har modtaget en dom. En sammenblanding af retssystemets funktioner kan resultere i interessekonflikter, hvor der tages hensyn til faktorer, såsom ressourcer, som ikke må have indvirkning på, hvilken sanktion der anbefales.

Vores opfattelse af hvorvidt denne sammenblanding er problematisk, har udviklet sig i løbet af specialet. Vi stiller spørgsmålstejn ved, om det i realiteten er et problem, at det er retspsykiatere, der ender med at træffe afgørelse om, hvad der er mest hensigtsmæssig for psykisk syge lovovertrædere. Hermed ment om det alene er et problem i teorien, da dommerne er den dømmende magt, eller om det også er et problem i praksis. Der kan argumenteres for, at det *kan* være et problem i praksis, idet retspsykiaterne ikke formodes at være bekendte med, hvor meget indflydelse deres vurderinger af tiltaltes mentale helbred ender med at have. Hermed ment at retspsykiatere som udgangspunkt ikke er klar over, at deres anbefalinger er udslagsgivende i domsafgørelsen. Retspsykiaternes forventninger til udarbejdelsen af mentalerklæringen er, at det er en anbefaling og ikke en endelig "dom". Til trods for, at mentalerklæringens konklusion formentlig ikke vil ændre sig på baggrund af denne viden, bør psykiaterne være bekendte med, hvordan deres anbefaling reelt finder anvendelse i praksis. Denne problematik kan afhjælpes, ved at retspsykiaterne gøres opmærksomme på, hvor meget vægt deres erklæringer reelt tillægges i straffesager, således at de er indstillet på det og kan tilpasse deres arbejdsproces herefter. Flere af informanterne giver desuden udtryk for, at de primært læser mentalerklæringens konklusion og anbefaling. Dette er en viden, som retspsykiatere kan drage fordel af, idet de dermed kan fokusere mentalerklæringen, således at de vigtigste overvejelser og ræsonnementer i relation til sanktionen fremgår heraf.

Vores opfattelse af problematikken er blevet mere nuanceret under udarbejdelsen af specialet. Dette er tilfældet, idet informanterne giver udtryk for, at retspsykiatere er kompetente og i besiddelse af den rette viden og faglighed til at vurdere, hvad der er mest hensigtsmæssigt for tiltalte. Vi er af informanterne blevet gjort opmærksomme på, at de ikke anser det som problematisk, at den lægelige anbefaling bliver lagt til grund for domsafgørelsen. Vi stiller os undrende overfor, at dommere, som har en række beføjelser til at træffe juridiske beslutninger, ikke stiller sig skeptiske overfor idéen om, at denne beføjelse bliver indskrænket, idet deres beslutning i praksis beror på noget "udefrakommende". Vi er blevet bekendte med informanternes tilgang til embedet, og det står klart, at de ikke anser det som deres opgave at stille spørgsmålstejn ved de praktiske aspekter af straffeprocessen. De anser det som deres opgave at sørge for, at den rette arbejdsgang bliver fulgt, og ser det ikke som deres sted at sætte spørgsmålstejn ved denne arbejdsgang. Vi har således fået en forståelse for deres ræsonnementer, og vi kan derfor forstå, hvad de baserer deres tankegang på. Hvis retspsykiaterne er i besiddelse af den mest kompetente viden og faglighed til at vurdere, hvad der er mest hensigtsmæssigt for psykisk syge

lovovertrædere i det juridiske system, og hvis dommerne ikke ser et problem i, at de i praksis bliver frataget dele af deres beføjelser, er det interessant at overveje, om det er nødvendigt at problematisere. Vi mener, at det skal problematiseres, idet dommerne ikke stiller sig kritiske eller sætter spørgsmålstejn ved egen praksis. Det er defineret i Grundlovens §64, at dommere er uafhængige, og at de skal træffe afgørelser i retssager, hvorfor det præsenterer en retssikkerhedsmæssig udfordring, at de "overlader" disse afgørelsesbeføjelser til en udefrakommende, ikke-uafhængig instans.

12.5 KVALITETEN AF MENTALERKLÆRINGER

På baggrund af empirien har vi udledt, at mentalerklæringer er et styringsredskab i det juridiske system, hvorfor det er relevant at overveje, hvilke implikationer det har for retssikkerheden. Det skyldes, at Retslægerådet som tidligere nævnt har fremlagt en kritik af kvaliteten af de mentalerklæringer, som ikke forelægges dem. Kritikken har primært bestået i, at Retslægerådet anser mentalerklæringerne som værende mangelfulde. Dette er problematisk, når de lægges til grund for domsafgørelser, idet nogle tiltalte dermed kan risikere at få en sanktion på et mangelfuldt eller fejlagtigt grundlag. Vi har i forlængelse heraf konstateret, at Retslægerådet ser færre og færre mentalerklæringer, samtidig med at de i faldende grad er enige med konklusionen i mentalerklæringerne. Dette udfordrer retssikkerheden for de borgere, som underlægges en mentalerklæring, som Retslægerådet ikke vurderer, idet kvaliteten af den pågældende mentalerklæring dermed ikke kan garanteres. Det kan dermed resultere i, at nogle tiltalte idømmes straf, hvor det ville have været mere formålstjenligt at idømme en foranstaltning eller omvendt. Dette er tilfældet, da informanterne som nævnt pointerer, at de ikke har kompetencerne til at stille spørgsmålstejn ved mentalerklæringen, hvorfor de ukritisk følger den, hvilket som nævnt kan afhjælpes ved en standardisering af processen omkring mentalundersøgelserne. Informanterne giver i forlængelse heraf udtryk for, at de heller ikke har kompetencerne til at vurdere kvaliteten af mentalerklæringerne. At Retslægerådet ser færre mentalerklæringer nu, end hvad tilfældet var tidligere, og at de samtidig i lavere grad er enige med konklusionen, er særligt problematisk set i lyset af, at informanterne anser Retslægerådet som værende kvalitetssikrende, og mener at en erklæring fra Retslægerådet udgør en sikkerhed for, at beslutningsgrundlaget er korrekt. Det betyder derfor, at denne sikkerhed for, at beslutningsgrundlaget er korrekt mangler i størstedelen af straffesager med mentalerklæringer. I analysen blev det ligeledes konstateret, at informanterne lægger Retslægerådets rapporter til grund over mentalerklæringer, hvilket vidner om, at informanterne har mere tillid til kvaliteten af Retslægerådets arbejde end retspsykiaterens. Det er derfor relevant at overveje, hvilke løsninger der kan være på denne problematik. Retslægerådets egen løsning er simpel: de skal se flere mentalerklæringer for, at kvaliteten kan garanteres. Dette er i retning af den norske model, hvor den kvalitetssikrende instans ser alle mentalerklæringer for netop at sikre kvalitet og ensartethed. I en ideel verden vil dette være en løsning, idet det vil sikre kvaliteten af alle mentalerklæringer, men denne løsning er ressourcekrævende og vil kræve væsentligt mere arbejde af et i forvejen travlt Retslægeråd.

En overførsel af den norske model til en national kontekst for at sikre kvaliteten af alle mentalerklæringerne vil dermed kræve, at der afsættes flere ressourcer.

En mindre ressourcekrævende løsning på denne problematik er, at anbefalingen i mentalerklæringen bliver udformet af mere end én retspsykiater, i modsætning til hvad der er tilfældet nu. Flere af informanterne referer til Retslægerådet som en second opinion, samt giver udtryk for, at de finder sikkerhed i at have denne. Indføres der et system, hvor anbefalingen i mentalerklæringen udformes af et team bestående af to-tre retspsykiatere, vil der være en form for second opinion meget tidligere i processen, hvilket kan fungere som en kvalitetssikring. Dette vil desuden mindske Retslægerådets arbejdsbyrde betydeligt, idet deres besyv ikke i samme grad vil være afgørende for at sikre kvaliteten. Samtidig vil det bidrage til, at graden af subjektivitet mindskes, hermed ment at retspsykiaterens egne fordomme og bias i lavere grad vil påvirke anbefalingen, idet der har været mere end én psykiater inde over. Det vil samtidig være fordelagtigt for retspsykiaterne, idet den enkelte retspsykiater på nuværende tidspunkt potentielt pålægges et stort ansvar, når de bliver bedt om at vurdere tiltaltes fremtidige adfærd herunder risikoen for recidiv. I situationer hvor tiltalte ender med at begå ny kriminalitet er der risiko for, at ansvaret for denne adfærd placeres hos den enkelte retspsykiater. Denne u hensigtsmæssige placering af ansvar hos den enkelte kan afhjælpes ved indførelsen af et system, hvor det er mere end én retspsykiater, der foretager vurderingen af tiltaltes fremtidige risiko.

12.6 FOKUS PÅ RECIDIV KONTRA BEHANDLING

Som fremlagt i analysen udtrykker informanterne en bekymring for, hvorvidt retspsykiaterne har fokus på behandling for behandlingens skyld fremfor behandling for at forebygge recidiv. Som tidligere nævnt, kan det i forlængelse af dette, konstateres, at informanterne følger mentalerklæringen til trods for, at de er bekymrede for denne diskrepans. Dette er tilfældet, idet de stoler på kvaliteten af mentalerklæringen. Det er derfor relevant at overveje, hvad der “vejer tungest”. Hermed ment om det, at kvaliteten forventes at være som den skal, er tilstrækkeligt til, at retspsykiatere ser bort fra deres bekymring om diskrepansen. Vi argumenterer for, at dommerne sætter deres lid til, at kvaliteten er som den skal være, hvorfor en eventuel diskrepans i fokus bliver af mindre afgørende betydning. Med udgangspunkt i empirien konstaterer vi, at der er en risiko for, at dommere tror, de træffer afgørelse om behandling for at forebygge recidiv, men i realiteten idømmer behandling for behandlingens skyld. Vi sætter spørgsmålstegn ved, hvorvidt denne distinktion er nødvendig.

Argumentet for, at mentalerklæringens fokus bør være på risikoen for recidiv bygger på, at det er hele forudsætningen for at idømme en foranstaltning frem for en almindelig straf. Vi idømmer foranstaltninger med henblik på at forebygge, at psykisk syge lovovertrædere begår kriminalitet i fremtiden. Det retspsykiatriske system er således et parallelt sanktionssystem, der har til hensigt at behandle individer, så de ikke recidiverer. Problemet opstår, når der bliver tvivl om, hvorvidt behandlingen reelt vil have en effekt på individets risiko for at recidivere, hvorfor en dom til foranstaltning som udgangspunkt skal have et formål, som passer ind i det juridiske system.

Vi stiller os undrende overfor, om det er nødvendigt at distingvere mellem om en psykisk syg lovovertræder skal behandles for behandlingens skyld eller for at forebygge recidiv. Det afhænger af spørgsmålet om, hvorvidt individets overtrædelse bunder i deres psykiske afvigelse eller om de er kriminelle uanset deres psykiske afvigelse. Spørgsmålet er, om det kan vurderes, før vedkommende er kureret – eller i det mindste stabiliseret. Vi argumenterer for, at denne distinktion kan være svær for en retspsykiater at foretage inden lovovertræderen kommer i behandling. Af denne årsag kan det være mere “sikkert” for retspsykiateren at anbefale en foranstaltning fremfor almindelig straf. I forlængelse heraf argumenterer vi for, at hvis behandling for behandlingens skyld stopper individer fra at begå ny kriminalitet, så imødekommes såvel retspsykiateren som dommerens formål med foranstaltningen. I praksis argumenterer vi dermed for, at der ikke er den store forskel på de to fokuser, idet behandlingen for behandlingens skyld kan være det, der stopper vedkommende fra at begå kriminalitet igen. Til trods for dette kan der være ressourcemæssige betragtninger, der gør det relevant at distingvere. Der kan argumenteres for, at retspsykiatriens ressourcer bør benyttes på individer, hvor formålet er at forebygge recidiv, og ikke til almen behandling af psykisk syge individer. Behandling i forbindelse med foranstaltningsdomme skal have et formål, der passer ind i det juridiske system og ikke alene det sundhedsmæssige.

12.7 RESSOURCEPROBLEMATIKKEN

Som det fremgår af analysen, er informanterne særligt bevidste om ressourcer i retssystemet, idet de alle konstaterer, at systemet er presset. Som resultat heraf giver informanterne udtryk for en opmærksomhed på, hvilke konsekvenser der opstår som følge af denne ressourceproblematik. De har desuden fokus på mulige løsninger på disse problematikker.

Anklagemyndighedens brug af betingede domme for at undgå mentalerklæringer er en konsekvens af ressourceproblematikken. Denne tendens er særlig problematisk i et system, hvor man arbejder med princippet om, at det ikke er lige hensigtsmæssigt for alle individer at blive straffet. Informanterne pointerer, at de primært anser tendensen som problematisk i de tilfælde, hvor betingelserne for den betingede dom ikke overholdes. Dette skyldes, at personer, som ikke overholder vilkårene for deres betingede dom, risikerer at skulle ind og afsone, og idet anklagemyndigheden er gået uden om mentalerklæringen, er det ikke blevet vurderet, hvorvidt foranstaltning havde været mere formålstjenligt for den tiltalte. Flere af informanterne er desuden af den opfattelse, at betingede domme *ikke* er en udfordring så længe betingelserne for dommen overholdes. Dette skyldes, at den tiltalte dermed ikke har lidt nogen skade, idet vedkommende ikke har skulle afsone sin dom. Vi argumenterer for, at tendensen er problematisk uanset om tiltalte overholder betingelserne eller ej. Vi argumenterer for, at problemet med de betingede domme ligger i, at det ikke er blevet vurderet, hvorvidt en foranstaltningsdom er mere formålstjenligt til at mindske recidiv. Som nævnt er udgangspunktet for personkredsen, som er omfattet af §69, at de er egnede til almindelig straf. Vurderingen ligger i, hvorvidt noget andet end almindelig straf ville være mere formålstjenligt til at mindske recidiv. Idet

anklagemyndigheden omgår mentalerklæringen ved at gøre dommen betinget, bliver det dermed ikke vurderet, hvorvidt noget andet kunne være mere formålstjenligt. Problematikken ligger således i den manglende vurdering. Denne tendens mindsker ligheden i retssystemet. Dette skyldes, at ikke alle, der bør blive mentalundersøgt, får denne mulighed, hvorfor nogle lovovertrædere håndteres mindre hensigtsmæssigt end andre. Dette forventes at påvirke deres fremtidige risiko for recidiv, idet der ikke tages stilling til, hvordan dette bedst mindskes.

I analysen står det klart, at informanterne er bevidste om den ressourcemæssige og psykiske belastning, som mentalundersøgelserne kan indebære for tiltalte. Som tidligere præsenteret er der flere af informanterne, som foreslår, at man indfører light-udgaver af mentalerklæringer, samt at Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent i højere grad må udtale sig om tiltaltes psykiske tilstand. Der argumenteres for, at light-udgaver af mentalerklæringer kan reducere sagsbehandlingstiden samt mindske den belastning, det kan være for tiltalte at underlægges en mentalundersøgelse. I denne forbindelse er det relevant at overveje, hvornår en light-udgave af mentalerklæringen er nok, og hvornår denne kan stå i stedet for en fuldkommen mentalerklæring. Nogle af informanterne ser light-udgaverne som en løsning i sager med mindre grov kriminalitet. Vi argumenterer dog for, at dette kan have uheldige implikationer for retssikkerheden, idet der således vil være en forskel i den måde de tiltalte håndteres. Dette er tilfældet, da disse tiltalte vil blive taget igennem en mindre fyldestgørende undersøgelse, hvilket kan resultere i, at vedkommende idømmes en sanktion på et potentielt mangelfuldt grundlag. I forlængelse heraf kan man argumentere for, at der er en risiko for, at tiltalte ville være blevet anbefalet en anden sanktion, som var mere formålstjenlig til at forebygge recidiv, såfremt de var blevet underlagt den fyldestgørende mentalundersøgelse. Det er således et spørgsmål om, hvad der i højest grad sikrer retssikkerheden. Hermed ment om det er retssikkerhedsmæssigt korrekt at lægge mest vægt på, at tiltalte kommer hurtigt igennem retssystemet eller om fokus skal være på sikringen af ensartet håndtering af alle tiltalte. Begge dele er vigtige retssikkerhedsmæssige hensyn, men med udgangspunkt i førnævnte tilgange, er det ikke muligt at tilfredsstille begge hensyn på samme tid. Dette er tilfældet, da light-udgaver af mentalerklæringer formodes at bidrage til en hurtigere sagsbehandlingstid på bekostning af sikringen af ensartethed i håndteringen, samtidigt med at de mere alvorlige sager skal igennem en fuldkommen mentalundersøgelse, hvilket forlænger sagsbehandlingstiden. Ingen af de to hensyn er vigtigere end det andet, hvorfor den retssikkerhedsmæssige vurdering afhænger af omstændighederne ved den enkelte sag og retspsykiateren, der foretager vurderingen.

I forlængelse heraf efterspørger nogle af informanterne, som nævnt, at Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent i højere grad må udtale sig om den tiltalte. Her er der delte meninger blandt informanterne. Dette er tilfældet, da nogle af informanterne påpeger, at det kan være en løsning på ressourceproblematikken at lade konsulenten udtale sig i højere grad, idet fuldkomne mentalerklæringer er ressource- og tidskrævende. Det forventes således at være mindre ressourcekrævende at have Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent til at udtale sig i højere grad, da vedkommende allerede

beskæftiger sig med tiltaltes sag. I modsætning hertil argumenterer andre informanter for, at denne løsning kan være problematisk, idet Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent kan have ressourcemæssige betragtninger, som ikke må spille ind. Disse ressourcemæssige betragtninger forventes at kunne gå begge veje, således at der er en risiko for, at Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent vil vurdere en patient "mere syg" end, hvad tilfældet er for at placere vedkommende hos retspsykiatrien, med henblik på at minimere Kriminalforsorgens ressourcer, og omvendt, kan konsulenten potentielt vurdere tiltalte "mindre syg" end det er tilfældet, med henblik på at "beholde" vedkommende i Kriminalforsorgens regi, såfremt dette vil resultere i yderligere ressourcer.

I forlængelse heraf skal det konstateres, at Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent er uddannet psykiater, hvorfor vi argumenterer for, at vedkommende, på samme måde som psykiatere i retspsykiatrien, kan have svært ved at adskille sig fra sin lægelige forpligtelse jf. afsnit 11.3.2. Af denne årsag argumenterer vi for, at der ikke formodes at være en risiko for, at konsulenten vil veje ressourcemæssige hensyn højere end sundhedsmæssige. Dog kan der være en risiko for, at konsulenten vil have samme tilbøjelighed som psykiatere på retspsykiatrisk afdeling til at anbefale behandling for behandlingens skyld, hvilket dermed vil lægge et ressourcemæssigt pres på retspsykiatrien.

Desuden udtrykker flere informanter en bekymring for, at Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent ikke træffer afgørelse på et fyldestgørende grundlag, idet vedkommende alene vurderer et skriftligt produkt og aldrig ser den tiltalte. Dette er paradoksalt, idet informanterne ikke har samme betænkninger i relation til Retslægerådet, som giver deres anbefaling på baggrund af skriftligt materiale, udarbejdet af en udefrakommende retspsykiater, hvorfor de heller ikke vurderer tiltalte fysisk. En begrundelse for, at informanterne ikke har samme bekymring for Retslægerådets vurdering, til trods for, at denne alene baserer sig på et skriftligt grundlag, er, at rådet består af et udvalg af særligt kompetente, uafhængige fagpersoner. De giver desuden udtryk for, at Retslægerådet er det højeste lægelige organ, og dermed ikke er sammenligneligt med enkeltstående psykiatere.

Som tidligere nævnt er det alene hvert fjerde individ, som tilhører personkredsen i §69, der idømmes en foranstaltning, hvorfor tre fjerdedele af de mentalundersøgte ender med at blive idømt almindelig straf. Vi stiller spørgsmålstegn ved, hvad pointen er med at henføre individer til Straffelovens §69, hvis de alligevel "bare" bliver idømt almindelig straf. Der kan argumenteres for, at det er spild af tid og ressourcer samt omstændigt for tiltalte. Næstformand i Retslægerådet, Mette Brandt-Christensen pointerer, at brugen af mentalerklæringer har taget overhånd. Hun understreger i den forbindelse, at der generelt er en mangel på psykiatere, hvorfor det er uheldigt, at der bruges tid på mentalundersøgelser, som ikke er strengt nødvendige (Rysgaard et al., 2018). Vi har tidligere påpeget, at tiltalte skal igennem et kompliceret forløb med grundige mentalundersøgelser, for i sidste ende at blive idømt almindelig straf på lige fod med strafegnede lovovertrædere, som ikke har været igennem en mentalundersøgelse. Idet der bliver foretaget et stigende antal mentalundersøgelser, som er såvel ressourcekrævende for systemet som hårde for de tiltalte, og da alene hver fjerde resulterer i en foranstaltning, argumenterer vi

for, at man burde omstrukturere systemet. Vi argumenterer for, at en løsning på dette vil være, hvis alle lovovertrædere underlægges en psykiatrisk "forundersøgelse", som indebærer, at en psykiater ud fra en samtale kan komme med et skøn på, hvorvidt tiltalte har behov for at blive taget igennem en fyldestgørende mentalundersøgelse. Denne løsning skal ikke erstatte Retsplejelovens §808-undersøgelse, men skal derimod supplere denne med et ansigt-til-ansigt-møde. Vores argument går således på, at den psykiatriske konsulent eller en tilsvarende psykiater skal ind tidligere i processen, idet det er nødvendigt, at der er en, som møder lovovertræderen og vurderer dennes psykiske tilstand. Vi argumenterer for, at psykiateren har den rette ekspertise og faglighed til at komme med et lægeligt skøn om, hvorvidt lovovertræderen skal mentalundersøges. Dette er ikke en ekspertise, som hverken anklagemyndigheden eller politiet besidder til trods for, at det på nuværende tidspunkt er dem der begærer mentalundersøgelser. Indførelsen af psykiatriske forundersøgelser vil således placere ansvaret, for at vurdere hvorvidt en mentalundersøgelse skal finde sted, hos instansen med de bedste forudsætninger til at foretage vurderingen.

På denne måde kan man minimere risikoen for, at individer bliver sat igennem en mentalundersøgelse, uden at det er nødvendigt. Det vil mindske ulighed i systemet, idet alle dermed håndteres ens. Desuden vil det alene være de individer, hvor en foranstaltning formentlig vil vurderes mere formålstjenligt end almindelig straf, som tages igennem en fyldestgørende mentalundersøgelse. Dette vil samtidig mindske sagsbehandlingstiden i sager, hvor det viser sig, at tiltalte ikke har behov for en mentalundersøgelse. Ligeledes vil dette løse problemet med anklagemyndighedens tendens til at påstå betingede domme med henblik på at omgå mentalerklæringen, idet alle tiltalte automatisk ville blive underlagt en forundersøgelse. Den centrale pointe at tage med fra diskussionen om ressourceproblematikken er, at retssikkerhed ikke må tilsidesættes i et spørgsmål om ressourcer. Det må aldrig være en overvejelse om, hvilken instans der er mest presset, idet der ikke må tages hensyn til systemet fremfor individet.

13.0 KVALITETSKRITERIER

Idet vi er interesserede i at afdække dommernes egne udlægninger af, hvordan de anvender mentalerklæringer i deres afgørelser af §69-straffesager, beror specialet på kvalitativ subjektiv viden. Vi har med vores hermeneutiske tilgang fokus på informanternes opfattelser, erfaringer og holdninger, hvorfor vores sigte er at nå frem til deres forståelser og fortolkninger, og dermed ikke en objektiv sand viden (Riis, 2012: 349). På baggrund af dette, er det nødvendigt at tilpasse de klassiske kvalitetskriterier til denne kvalitative tilgang, da kvalitetskriterierne som udgangspunkt vedrører objektive og målbare fænomener i den kvantitative forskning (Riis, 2012: 346). Kvaliteten af vores undersøgelse vil blive gennemgået i dette afsnit.

13.1 RELIABILITET

Det første kvalitetskriterie er kravet om reliabilitet også kaldet pålidelighed. Reliabilitet handler om korrekt udførelse af informationssøgning og filtrering. Specialets reliabilitet er sikret ved, at fremgangsmåden er begrundet, gennemsigtig, systematisk og grundig. Det fremgår således klart, hvordan de informationer, som ligger til grund for specialet, er frembragt, fortolket og systematiseret, og ligeledes hvordan irrelevante oplysninger er sorteret fra (Riis, 2012: 353). I specialet er dette gjort gennem grundige metodiske overvejelser samt en gennemgang af specialets til- og fravalg. Vores ræsonnementer for, hvorfor vi har gjort, som vi har, er således tydeligt kommunikeret. I relation til at højne specialets reliabilitet er det væsentligt at forholde sig til kvaliteten af interviewene. Interview som empiriindsamlingsmetode bliver ofte kritiseret for at kunne frembringe de resultater, som ønskes gennem ledende spørgsmål (Kvale & Brinkmann, 2015: 230). I specialet er reliabiliteten højnet, idet spørgsmålene er så åbne som muligt og derved ikke er af ledende karakter. Derudover har vi som interviewer sørget for, at de spørgsmål, der stilles, er korte og præcise for bedst muligt at sikre, at det er svarene fra informanterne, som fylder i interviewene (Kvale & Brinkmann, 2015: 220).

Derudover forholder vi os til det troværdighedsproblem, som kvalitativ forskning kan stå overfor, idet specialet tager udgangspunkt i informationer, som er indhentet fra mennesker og tolket af mennesker (Riis, 2012: 353). Reliabiliteten og troværdigheden er styrket ved, at vi først har gennemgået en åben kodning af empirien for at være tro mod informanternes udsagn, hvorefter vi har udformet en kodeguide, som alle interviews efterfølgende er kodet ud fra, for at sikre ensartethed. Yderligere er troværdigheden styrket ved at inkludere direkte citater i specialet. Dette har vi været ekstra opmærksomme på at efterleve, idet én af vores informanter ikke ønskede, at vi optog interviewet. Hendes udtalelser bruges dermed ikke som direkte citater, men derimod parafraserede. Vi argumenterer for, at informanten ikke udgør en mangel i empirien, da vi har opnået en form for mætningspunkt, idet informanterne udtrykker mange af de samme pointer.

13.2 VALIDITET

Validitet vurderes ud fra forskellige kriterier afhængigt af forskningsspørgsmålet og forskningsdesignet (Riis, 2012: 361). Idet vi arbejder hermeneutisk, er validitetsspørgsmålet særligt rettet mod, hvorvidt materialet fortolkes korrekt. I specialet vurderes validiteten ud fra, hvorvidt vores fortolkning og fund bygger på det empiriske materiale (Riis, 2012: 358). Vi opnår empirinære resultater, idet vi har været tro mod informanternes udtalelser samt gengivet dem ordret i transskriberingen (Riis 2012: 355). I relation til det enkelte interview, vi ikke måtte optage, har vi som tidligere nævnt sikret validiteten af referentens noter ved at have en supplerende interviewer til ligeledes at tage noter. Det er validerende, idet der dermed er en større sikkerhed i, at noterne stemmer overens med informantens udtalelser. Der er udfordringer forbundet hermed, idet vi ikke kan garantere at noterne ordret er det informanten har sagt, hvorfor der potentielt er nogle nuancer, som går tabt. Desuden bliver pointerne fra dette interview mere komprimeret end tilfældet er for de andre.

Ligeledes har vi undervejs forholdt os kritisk og reflektivt til alle aspekter af empiriindsamlingen (Riis, 2012: 364-365). Ønsket er at belyse §69-straffesager, men vi er i empiriindsamlingen bevidste om, at det for informanterne er svært at adskille henholdsvis §16- og §69-straffesager. Flere af dem nævner, at de i praksis ikke skelner mellem de to paragraffer eller tænker over dem på denne måde, hvorfor de har svært ved at adskille sagerne fra hinanden under interviewene. Særligt én informant nævner ofte “psykisk syge”, og her kan vi ikke udlede, om vedkommende mener §16, §69 eller begge paragraffer. Vi kan derfor konstatere, at der er en risiko for, at vi undersøger mere, end vi reelt har til hensigt. Hermed ment, at vi i realiteten undersøger anvendelsen af mentalerklæringer i *både* §69-og §16-straffesager. Vi har i interviewene løbende gjort opmærksom på, at det alene er informanternes erfaringer med §69-straffesager, som vi er interesserede i, og vi har så vidt muligt i kodningen og analysen fokuseret på de udtalelser, hvor vi har været sikre på, at det er §69, som de beretter om. Til trods herfor er det ikke muligt at udelukke, at nogle af analyserne baserer sig på informanternes erfaringer med §16 fremfor §69, hvilket er et forbehold, som er nødvendigt at have for øje. Der er mulighed for bias, men vi har taget ovenstående hensyn for at imødekomme dem bedst muligt. Det skal ligeledes pointeres, at udfordringen med validiteten ikke udgør et problem for, hvorvidt problemstillingen kan besvares, idet vi som minimum indfanger viden om §69-straffesager.

13.3 GENERALISERBARHED

Slutteligt er det nødvendigt at forholde os til generaliserbarhed. Inden for den kvantitative forskning er der ofte fokus på overførbare af resultater. Generalisering fra stikprøve til population er ikke på samme måde realistisk i en kvalitativ undersøgelse som denne, hvorfor vi i stedet tilstræber at opnå analytisk generalisering. Dette vil sige, at vi indsamler informationer om specialets samlede sociale felt, som kan overføres til lignende felter (Riis, 2012: 355). Generaliseringspotentialer er højnet ved at inkludere forskellige typer informanter i form af dommere, dommerfuldmægtige og retsassessorer for at sikre bredde, samtidig med at vi har en geografisk spredning på vores informanter. Analytisk generalisering handler om at bygge argumentationen på, at resultaterne fra det undersøgte kan overføres til andre sammenhænge ved at vurdere forskelle og ligheder. Empirien er sammenholdt med eksisterende forskning fra genstandsfeltet samt teoretiske perspektiver for at sikre gyldigheden af den teoretiske argumentation for, at det, vi ønsker at generalisere til, og det vi har undersøgt, ligner hinanden (Andersen, 2012: 106; Riis, 2012: 356-357).

14.0 KONKLUSION

Formålet med specialet er at afdække, hvordan mentalerklæringer finder anvendelse i valget mellem almindelig straf eller foranstaltning i §69-straffesager, og hvilke implikationer det har. Som konklusion på dette finder vi, at dommere følger anbefalingen i mentalerklæringen, når de træffer afgørelse i §69-straffesager. I forlængelse heraf påpeges det, at dommerne i specialet ikke kan huske situationer, hvor de er gået imod anbefalingen, eller hvor de har været i tvivl om, hvorvidt de skulle følge anbefalingen.

På baggrund af dette konkluderes det, at mentalerklæringen bliver et styringsredskab i det juridiske system, hvorfor der i praksis er et system uden for det juridiske system, hvor de juridiske beslutninger træffes af "udefrakommende". Det er interessant, set i lyset af, at dommerne udfylder deres rolle forskelligt, og at de har forskellige forståelser af formålstjenlighed, men til trods herfor træffer de alle afgørelse på baggrund af mentalerklæringens anbefaling, idet de alle giver udtryk for, at de aldrig ville tilsidesætte den lægelige vurdering. Dette er desuden interessant, idet dommerne giver udtryk for, at de oplever en uoverensstemmelse mellem deres fokus og retspsykiaterens fokus i mentalerklæringen. Som præsenteret, udtrykker de en bekymring for, at retspsykiatere potentielt anbefaler behandling for behandlingens skyld og ikke behandling med henblik på at forebygge recidiv. Dommerne efterlyser i den forbindelse, at mentalerklæringer skal bære mere præg af en risikovurdering, da fokus bør forblive på risikoen for recidiv og ikke på behandling for behandlingens skyld. Vi konkluderer, at distinktionen i praksis ikke er nødvendig, idet behandling for behandlingens skyld kan være medvirkende til at forebygge recidiv. Der kan dog være ressourcemæssige overvejelser, som gør, at distinktionen er nødvendig – da det er unødvendigt at behandle nogen i retspsykiatrien, som kan behandles i den almene psykiatri.

Det, at mentalerklæringen bliver et juridisk styringsredskab, resulterer i, at retspsykiateren bliver såvel sanktionsfastsætter som -fuldbyrder i de sager, hvor der idømmes en foranstaltning, idet retspsykiateren således fastsætter og fuldbyrder denne. Som følge heraf bliver retspsykiatere i praksis dømmende magt, hvilket kan resultere i interessekonflikter. Dette udfordrer retssikkerheden for tiltalte, idet fokus potentielt bliver på ressourcemæssige hensyn fremfor tiltaltes behov, idet retspsykiatere ikke er uafhængige.

Vi konkluderer, at dommerne ikke er bekymrede for mentalerklæringernes kvalitet, idet de ikke anser det, som deres opgave at være bekymret for dette og samtidig udtrykker, at de ikke har de rette kompetencer til at sætte spørgsmålstejn ved retspsykiateres vurderinger. Dommerne følger mentalerklæringerne, til trods for at de giver udtryk for en bekymring om potentiel diskrepans mellem deres eget og retspsykiaterens fokus i mentalerklæringen. Vi konkluderer, at dette er tilfældet, idet dommerne sætter deres lid til, at kvaliteten er som den skal være, hvorfor denne diskrepans bliver af mindre betydning. Vi konstaterer, at idet mentalerklæringens anbefaling bliver et facit i domsafgørelsen, er det vigtigt at sikre, at alle mentalerklæringer udformes på samme vis, samt at processen er kendt af alle involverede parter. Denne standardisering og gennemsigtighed af mentalundersøgelser og efterfølgende mentalerklæringer skal sikre retssikkerheden, således at alle tiltalte håndteres ens. Standardiseringen muliggør desuden, at dommerne kan stille relevante og kritiske spørgsmål til psykiateres argumenter og ræsonnementer i relation til deres anbefaling.

Det konkluderes, at dommerne har et særligt fokus på ressourcer. Anklagemyndigheden omgår mentalerklæringerne ved at gøre domme betingede. Vi konkluderer, at denne tendens mindsker ligheden

i de tiltaltes håndtering i retssystemet, idet ikke alle får muligheden for at få vurderet, hvorvidt en foranstaltning vil være mere formålstjenlig fremfor almindelig straf.

Som løsninger på ressourceproblematikken foreslår dommerne henholdsvis at indføre light-udgaver af mentalerklæringer, og muligheden for at Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent i højere grad kan udtale sig. Vi konkluderer, at indførelsen af light-udgaver såvel sikrer som udfordrer retssikkerheden, idet det på den ene side kan afhjælpe sagsbehandlingstiden og på den anden side vil medføre, at ikke alle håndteres ens, da alle således ikke vil underlægges en fyldestgørende mentalundersøgelse, hvilket kan resultere i at nogle idømmes en sanktion på et potentielt mangelfuldt grundlag. Vi konkluderer, at muligheden for, at Kriminalforsorgens psykiatriske konsulent i højere grad kan udtale sig kan resultere i interessekonflikter, idet vedkommende er tilknyttet Kriminalforsorgen og dermed kan tage ressourcemæssige hensyn, idet de ikke er uafhængige. Derudover konkluderes det, at den psykiatriske konsulent alene vurderer tiltalte på baggrund af et skriftligt produkt, hvilket ikke er tilstrækkeligt. Vi konkluderer, at indførelsen af en ansigt-til-ansigt psykiatrisk forundersøgelse, vil mindske risikoen for at tiltalte sættes igennem en mentalundersøgelse unødigt.

I vores jagt på at besvare problemstillingen, har vi afdækket hvordan mentalerklæringer finder anvendelse. Kort og præcist, har vi fundet, at det er et styringsredskab i det juridiske system. Som et supplement til denne afdækning, kan det konstateres, at vi har fundet, at Straffelovens §69 favner for bredt. Der er for mange individer som henføres til paragraffen, og dermed kommer gennem et omstændigt mentalundersøgelsesforløb, hvor vurderingen ender i en konstatering af, at det ikke er mere formålstjenligt at behandle dem frem for at straffe dem. Dette leder os til, at bestemmelsen anvendes i for vidt omfang. Det er synd for tiltalte, det er spild af tid for psykiateren og det er ressourcekrævende.

15.0 PERSPEKTIVERING

Ovenstående repræsenterer dommernes synspunkt i relation til problemstillingen. Resultaterne viser en tendens til, at retspsykiatere i praksis har videre beføjelser end det er foreskrevet, at de skal have. Desuden konstateres det, at retspsykiatere formentligt ikke er bevidste om, at deres vurdering af tiltalte bruges som et facit frem for en anbefaling. På baggrund af dette mener vi, at det er relevant at forelægge specialets resultater for retspsykiatere, med henblik på at få deres perspektiv på fundene.

Desuden finder specialet, at Straffelovens §69 i praksis favner for bredt. Vi mener, at dette fund er interessant at forelægge lovgivere og relevante parter, med henblik på at få deres perspektiv på netop dette, idet det synes relevant for dem at få yderligere viden om, hvordan bestemmelsen reelt finder anvendelse.

16.0 BILAGSOVERSIGT

BILAG 1: PROJEKTBEKRIVELSE

BILAG 2: MAIL TIL RETTERNE

BILAG 3: INTERVIEWGUIDE

BILAG 4: TRANSSKRIBERING

BILAG 5: TRANSSKRPTIONSGUIDE

BILAG 6: LUKKET KODELISTE

17.0 BIBLIOGRAFI

- Andersen, L. B. (2012) Forskningskriterier. I: *Metoder i Statskundskab* af Andersen, L. B., Møller, K. H. & Klemmensen, R. (red.). 2. udgave. København: Hans Reitzels Forlag.
- Andersen, H. og Koch, L. (2015) Hermeneutik og fænomenologi. I: *Videnskabsteori – I statskundskab, sociologi og forvaltning* af Jacobsen, M. H., Lippert-Rasmussen, K. og Nedergaard, P. (red.). 3. udgave. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bengtsson, T. T. og Mølholt, A. (2020) Anonymisering i kvalitative undersøgelser. I: *Forskning med børn og unge: etik og etiske dilemmaer* af Kirstine Elisa Petersen. København: Hans Reitzels Forlag.
- Brandt-Christensen, M., Ahle, G., Gram, T. L., Nitschke, K. & Ibsen, Michael (2021) *Straf eller behandling*. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, nr. 3.
- Brandt-Christensen, M. (2012) Retspsykiatri. I: *Psykiatri for ikke-psykiatere* af Ida Hageman og Jeanett Bauer. København: Hans Reitzels Forlag.
- Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2020) *Kvalitative metoder – en grundbog*. København: Hans Reitzels Forlag. 3. Udgave.
- Baadsgaard, T. (2018) *Lægdommere: Opskriften på en 169 år gammel succes*. Retten Rundt. København: Domstolstyrelsen.
- Civilstyrelsen (2009) *Retslægerådet 1909-2009*. Jespersen Tryk. Lokaliseret den 29.05.2022 på: <https://civilstyrelsen.dk/Media/8/B/RLR%20jubil%C3%A6um.pdf>
- Dalberg-Larsen, J. og Kristiansen, B. L. (2014) *Lovene og Livet*. København: Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.
- Danmarks Domstole (2019) *Lægdommer: Vejledning til domsmænd og Nævninge*. Lokaliseret den 14.02.2022 på: https://www.domstol.dk/media/2697/velkomstvejledning.pdf?fbclid=IwAR1PfRGisR7_EJiygBjVzqk_uhfAR6ocwb9zBSNvC9FDWaf9RmQwUJXNc.
- Danmarks Domstole (2020) *Lægdommer*. Lokaliseret den 14.02.2022 på: <https://www.domstol.dk/til-dig-der-er/laegdommer/>
- Danmarks Domstole (2021) *Organisation*. Lokaliseret den 14.02.2022 på: <https://www.domstol.dk/om-os/organisation/>.
- Danziger, S., Levav, J. & Avnaim-Pesso, L. (2011) *Extraneous factors in judicial decisions*. Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS). Nummer 17 (s. 6889-6892)

- Espersen, N. I. (2020) *Brist i op mod hver tredje mentalerklæring*. Berlingske: 13. februar 2020.
Lokaliseret den 28.11.2021 på: <https://www.berlingske.dk/samfund/brist-i-op-mod-hver-tredje-mentalerklaering-ordfoerer-kalder-det-en>
- European Justice (2022) *Retssystemer i de enkelte lande*. Lokaliseret den 31.03.2022 på:
https://e-justice.europa.eu/16/DA/national_justice_systems?NETHERLANDS&member=1.
- Fisher III, W. W., Horwitz, M. J. & Reed, T. A. (1993) *American Legal Realism*, New York: Oxford University Press.
- Folketingets Statsrevisorerne (2021) *Retspsykiatriske patienters forløb*. København: Folketingets Rigsrevision.
- Frank, J. (1949) *Law and the Modern Mind*. London: Stevens & Sons Limited, 1949.
- Frank, J. (1993) *Law and the Modern Mind. I: Legal Realism* af Fisher, W. W., Horwitz, M. J. & Reed, T. A. *American*. New York: Oxford University Press.
- Gisle, J. (2021) *Store Norske Leksikon*. Lokaliseret den 31.03.2022 på:
https://snl.no/rettsvesen_i_Norge.
- Gottlieb, P., Gabrielsen, G., Kørner, A. & Stølan, L. O. (2013) *Mentally disordered non-psychotic criminal offenders – Treatment instead of punishment*. *Nordic Journal of Psychiatry*. Nummer 6.
- Gottlieb, P., Gabrielsen, G., Kørner, A. og Stølan, L. O. (2014) *The impact of the Danish Medico-Legal Council on the choice between treatment and punishment for non-psychotic offenders*. *Nordic Journal of Psychiatry*.
- Gröning, L., Haukvik, U. K., Meynen, G. & Radovic, S. (2020) *Constructing criminal insanity: The roles of legislators, judges and experts in Norway, Sweden, and the Netherlands*. *New Journal of European Criminal Law*. Vol. 11, nummer 3. (s. 390–410).
- Hansen, K. M. (2012) Spørgeskemadesign. I: *Metoder i Statskundskab* af Andersen, L. B., Møller, K. H. & Klemmensen, R. (red.). 2. udgave. København: Hans Reitzels Forlag.
- Harrits, G. S., Pedersen, C. S. og Halkier, B. (2012) Indsamling af interviewdata. I: *Metoder i Statskundskab* af Andersen, L. B., Hansen, K. M. & Klemmensen, R. (red.). København: Hans Reitzels Forlag.
- Højberg, H. (2018) Hermeneutik. I: *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne* af Fuglsang, L., Olsen, P. B. & Rasborg, K. København: Samfundslitteratur (s. 289-323)
- Ingemann, J. H., Kjeldsen, L., Nørup, I. & Rasmussen, S. (2018) *Kvalitative undersøgelser i praksis*. København: Samfundslitteratur.

- Institut for Menneskerettigheder (2006) *Brug af særforanstaltninger over for psykisk syge kriminelle i et menneskeretligt perspektiv*. Udredning nr. 4. Skive: Institut for Menneskerettigheder.
- Jakobsen, M. L. F. (2012) Kvalitativ analyse: kodning. I: *Metoder i Statskundskab* af Andersen, L. B., Møller, K. H. & Klemmensen, R. (red.). 2. udgave. København: Hans Reitzels Forlag.
- Justitsministeriet (2012) *Afreportering fra Arbejdsgruppen om mentalundersøgelser*. København.
- Justitsministeriet (2020) *Svar på spørgsmål 916 (Alm. Del)*. Lokaliseret den 25.03.22 på:
<https://www.ft.dk/samling/20191/almDEL/reu/spm/928/svar/1666125/2202020.pdf>
- Justitsministeriets Forskningskontor (2021) *Nye foranstaltningsdomme i 2020*. København. Justitsministeret.
- Jørgensen, T., T. (2014) *Udviklingen i domme til foranstaltning*. Sundheds- og Forebyggelsesudvalget.
- Kriminalforsorgen (2022a) *Afsoning af fængselsdom*. Lokaliseret den 27.05.2022 på:
<https://www.kriminalforsorgen.dk/straf/faengsel/afsoning-af-faengselsdom/>
- Kriminalforsorgen (2022b). *Fængsel*. Lokaliseret den 27.05.2022 på:
<https://www.kriminalforsorgen.dk/straf/faengsel/>
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2015) *Interview*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kørner, E. A., Gottlieb, P., Gabrielsen, G. & Stølan, L. O. (2014) *Psychiatric diagnosis and criminal record determine the court's decisions*. Danish Medical Journal.
- Linton, R. (1936) *The Study of Man*. New York: Appleton-century-crofts, INC.
- Lægeforeningen (2017) *Lægeløftet*. Lokaliseret den 26.04.2022 på: <https://www.laeger.dk/laegeloeftet>
- Rachlinski, J. J. & Wistrich, A. J. (2017) *Judging the Judiciary by the Numbers: Empirical Research on Judges*. Law and Social Science.
- Rigsadvokaten (2016) *Rigsadvokatmeddelelsen, afsnittet: Personundersøgelser ved Kriminalforsorgen*. København: Retsinformation.
<https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/2016/10501>
- Rigsadvokaten (2022) *Rigsadvokatmeddelelse: Psykisk afvigende kriminelle*. København: Retsinformation.
- Riis, O. (2012) Kvalitet i kvalitative studier. I: *Kvalitative udfordringer* af Jacobsen, M. H. & Jensen, S. Q. København: Hans Reitzels Forlag.
- Rose, N. (1998) *Governing risky individuals: The role of psychiatry in new regimes of control*. Psychiatry, Psychology and Law (s. 177-195).

- Rysgaard, K. K., Ohlhoff-Jakobsen, E. E. & Skaaning, J. (2018) *Tvivl om psyken: Flere sigtede bliver mentalundersøgt*. Dr.dk. <https://www.dr.dk/nyheder/indland/tvivl-om-psyken-flere-sigtede-bliver-mentalundersoegt>
- Seitz, S. (2016) *Pixilated partnerships, overcoming obstacles in qualitative interviews via Skype: research note*. Qualitative Research. Nummer 2 (s. 229-235).
- Sundheds- og Ældreministeriet (2016) *Kortlægning af Retspsykiatrien: Mulige årsager til udviklingen i antallet af retspsykiatriske patienter samt viden om indsatser for denne gruppe*. København.
- The Ministry of Justice (2015) *The Swedish judicial system*. Regeringskansliet.
- Åkerström, M. & Wästerfors, D. (2018) Kvalitative interviews – praktiske råd og analytiske muligheder. I: *Metoder i kriminologi* af Jacobsen, M. (red.) (s. 141-171) København: Hans Reitzels Forlag